

Föräldrainflytande, behov eller politisk viljeyttring?

**En studie av föräldrainflytande i
Stockholms grundskolor**

Ylva Ståhle

Ylva Ståhle
**Föräldrainflytande, behov eller politisk viljetryttring?
En studie av föräldrainflytande i Stockholms grundskolor.**

FoU-rapport 2000:2

Socialtjänstförvaltningen
Forsknings- och utvecklingsenheten, 106 64 STOCKHOLM

© Alla rättigheter förbehållna Forsknings- och utvecklingsenheten
samt författaren

Kopiering, även för undervisningsbruk, är helt förbjuden
utan Forsknings- och Utvecklingsenhetens skriftliga medgivande.

För tillstånd, ring 08-508 25 000

Omslag:

Tryckt hos: AWJ Kunskapsföretaget AB
ISSN 1404-3351
ISRN S-SotF-FoU--00/00-SE
ISBN 91-88738-71-X

FÖRORD

Forsknings- och Utvecklingsenheten inom Stockholms stad följer sedan 1994 en grupp barn för att studera sambandet mellan social utveckling och inläring. Undersökningen kallas för NYBO-projektet (*NYa BarnOmsorgsformer*) eftersom det ursprungliga syftet var att studera hur förändringarna inom Stockholms barnomsorg påverkade barnen.

Projektets resultat har så långt presenterats i fyra FoU-rapporter som berört barnens situation i förskolan (Lundström, 1995; Ståhle, 1995; Sundell, 1995; Sundell & Ståhle, 1996) samt tre som berört grundskolans årskurs 2 (Edlund & Sundell, 1999; Forster & Tegenmark, 1998; Sundell & Colbiörnsen). En internationellt publicerad artikel finns också om förskolans påverkan på barnens sociala och kognitiva utveckling (Sundell, 2000).

Den nu aktuella undersökningen har planerats och genomförts av högskoleadjunkt Ylva Ståhle. Ylva Ståhle är en av de ursprungliga initiativtagarna till NYBO-projektet och har forskat om föräldrainsflytande sedan början av 1990-talet. Undersökningen har finansierats av Stockholms stads stadsledningskontor och har genomförts på halvtid under två år.

Det är många personer som har varit av stor betydelse för denna rapport. Ett varmt tack riktas till alla föräldrar som besvarat enkäter och deltagit i intervjuer. Tack också Professor Pia Björklid, Universitetslektor Annika Ullman samt doktorand Birgitta Hammarström Lewenhagen, samtliga vid Lärarhögskolan i Stockholm, för värdefulla synpunkter på detta slutmanus.

Rapporten är disponerad på följande sätt: Inledningsvis ges en översikt över skolans utveckling och ansvarsfördelning samt möjligheter

för föräldrar till inflytande utifrån statligt perspektiv, det vill säga som det uttrycks i statliga dokument och läroplaner. I kapitel två definieras och diskuteras begreppen inflytande och samverkan. Här ges också en redovisning av tidigare forskning på området. Urval av föräldrar samt tillvägagångssättet för datainsamlingen presenteras i kapitel tre. I kapitel fyra presenteras undersökningsgruppen. Kapitel fem till åtta redovisar föräldrarnas attityder till och kunskaper om föräldrainflytande samt deras handlingar för att uppnå inflytande. Dessa redovisas utifrån inflytande över det egna barnet samt skolans organisation. I kapitel åtta redovisas hur föräldrar uppfattar att samverkan mellan föräldrar och lärare fungerar i utvecklingssamtal och föräldramöten. Här synliggörs villkoren för föräldrarnas möjlighet till inflytande över barnet. Avslutningsvis sammanfattas och diskuteras resultaten.

Stockholm i januari 2000

Knut Sundell
Forskningsledare
FoU-enheten

INNEHÅLL

- 1. Föräldrainflytande i skolan** **9**
- Inledning
 - Skolutveckling och ansvarsfördelning
 - Föräldrainflytande utifrån statliga texter
 - Önskemål om utökat föräldrainflytande
 - Föräldraföreningen Hem och skola
- 2. Inflytande, makt och samverkan**
- Inflytande
 - Makt - en aspekt av inflytande
 - Inflytande genom samverkan
 - Samverkan mellan föräldrar och lärare/skolledning
 - Olika handlingsstrategier för inflytande
 - Forskning om svenska föräldrars önskan om inflytande
- 3. Syfte och uppläggning**
- Syfte och problemområde
 - Undersökningsgrupp
 - Datainsamlingsmetoder
- 4. Föräldragruppen**
- Erfarenhet av föräldrainflytande i förskolan
 - Social och kulturell bakgrund
 - Engagemang i barnets fritid
- 5. Föräldrars attityder till inflytande**
- Rättigheter att påverka val av skola och beslut kring barnet
 - Vad önskar föräldrar inflytande över i skolan?
 - Rådgivande eller medbestämmande?
 - Sammanfattning

6. Föräldrars kunskaper om skolan och inflytande

Information kring barnet och undervisningen

Hur får föräldrar information?

Syn på sin egen förmåga, kompetens och rättigheter

Forum för föräldrainflytande

Sammanfattning

7. Föräldrars handling i relation till inflytande

Vad påverkar föräldrarnas val av skola?

Var föräldrar nöjda med sitt val?

88

Handlingsval

Föräldrarnas engagemang i barnets kunskapsutveckling

Inflytande över skolan

Sammanfattning

8. Utvecklingssamtal och föräldramöten

Utvecklingssamtal

Föräldramöten

Sammanfattning

9. Diskussion

Allmängiltighet och tillförlitlighet

Föräldrarnas engagemang i barnet

Samverkan förälder - lärare

Föräldrars engagemang i skolan

Litteratur

Bilagor

SAMMANFATTNING

Frågan om föräldrars möjlighet till inflytande över sina barn skolor har under 1990-talet varit mycket aktuell. Statliga dokument har betonat att det är angeläget att stärka demokratin och det finns kommunala riktlinjer för att utveckla föräldrainflytandet inom skolan. Syftet med denna undersökning är att studera hur föräldrar uppfattar sina möjligheter till inflytande över sitt barns lärande, trivsel och skolans organisation samt hur villkoren ser ut för att föräldrar skulle få ansvar, inflytande och makt.

Studien riktar sig mot föräldrar med barn i år två (dvs 8år) i Stockholms grundskolor. Metoder som används är dels kvantitativa med beskrivande statistik och kvalitativa med tematisering och kategorisering av föräldrars synpunkter. 879 enkäter besvarades och 57 intervjuer genomfördes.

Undersökningen visade att föräldrarna var engagerade i det egna barnets kunskapsutveckling och trivsel. Samtliga medverkade i barnens läxläsning och deltog i utvecklingssamtal. Engagemanget i skolan var inte alls lika stort som engagemanget i barnet. Det tog sig bland annat i uttryck i att knappt hälften av föräldrarna saknade kunskap kring vilka råd/styrelser skolan hade och över hälften av föräldrarna var inte intresserade av att medverka. När frågorna inte direkt berörde barnet avtog intresset hos föräldrarna.

Vad gällde inflytande över skolan var förutsättningarna små. Forum fanns men en stor grupp föräldrar varken vågade, ville, orkade, hann eller kunde engagera sig. Generellt hade föräldrarna bristande kunskaper vad gällde samverkansorganens funktion samt uttryckte en osäkerhet vad gällde föräldrarepresentanternas kompetens. Det främsta argumentet för att föräldrarna inte engagerade sig var brist på tid.

Det handlade därför om prioritet och behov. Så länge som barnet och föräldern var nöjd prioriterades inte skolans samverkansorgan. Föräldrarna uttalade att någon form av hot utifrån eller kris i skolan skulle öka föräldrarnas engagemang. I det sammanhanget skulle syftet och målet vara tydligt.

Vad gällde inflytande över barnet i skolan var majoriteten av föräldrarna av den uppfattningen att de vågade och ville ha inflytande över barnets kunskapsutveckling och trivsel. De hade tilltro till sin egen förmåga och de flesta var positiva till att samverka med läraren speciellt om barnet inte trivdes eller problem uppstod. Föräldrarna prioriterade tiden som behövdes för att samverka med läraren kring barnet eftersom de medverkade vid utvecklingssamtal och tyckte att föräldrar borde gå på föräldramöten. Föräldramöten prioriterades dock inte lika högt som utvecklingssamtalen.

Resultaten visade att det krävdes något mer än förutsättningar för att föräldrar ska få ökat inflytande samt att organisationsformen i sig inte innebär någon garanti. Det är innehållet i samtalen mellan föräldrar och lärare/skolledning som synliggör föräldrars möjlighet till inflytande. Det handlar om ett förhållningssätt främst från lärarnas och skolledningens sida eftersom dessa har initiativet och makten att styra över ramar och planering. Utvecklingssamtalen och föräldramötena gav föräldrarna snarare insyn än inflytande. Detsamma gällde föräldrars inflytande över skolan. Föräldrarepresentanterna inbjöds till möten för information och diskussion där skolledningen hade beslutsrätt. Majoriteten av föräldrar önskade en rådgivande form. Endast var fjärde förälder önskade en styrelse med ökat inflytande och mer makt för föräldrar.

Sökord: föräldrainflytande, samverkan, skola

Kapitel 1
FÖRÄLDRAINFLYTANDE I SKOLAN

Inledning

Under 1970-talet inleddes en omfattande decentraliseringsprocess i Sverige som accelererade i slutet av 1980-talet. Syftet var att mobilisera individer och organisationer på alla nivåer av samhället för att på den vägen åstadkomma en bättre hushållning av samhällets resurser. Förändringen byggde på en mer flexibel syn på förhållandet mellan individ och samhälle. Under 1990-talet har individernas frihet och autonomi framhävts och individer har fått möjligheter till ökat brukarinflytande¹ i samhällsinstitutionerna (Hultqvist, 1995). Frågan om föräldrars möjlighet till inflytande över sina barns skolor har därför ökat i aktualitet. Statliga dokument har betonat att det är angeläget att stärka demokratin i skolan (prop. 1994/95:100) och det förekommer kommunala riktlinjer för att utveckla brukarinflytandet inom skolan. Till dem hör möjligheten att delegera driften av en institution till föräldrar och personal. Sedan 1992 ska det i alla skolor i Stockholm finnas ett förvaltningsråd, ett rådgivande organ där föräldrarepresentanter har möjlighet att diskutera övergripande frågor med skolledaren. Förhoppningen är att föräldrar ska uppleva större tillfredsställelse med sitt barns skola samt att verksamhetens kvalitet ökar om föräldrar tillför sina resurser och får ökat inflytande.

¹ Under 1980-talet påbörjades en diskussion om brukarinflytande och brukarmedverkan. Brukarinflytandet sågs som en möjlighet för de medborgare som utnyttjade vissa kommunala tjänster, att vara med och påverka utformning och kvalitet på dessa genom att delta i den konkreta beslutsprocessen. Brukarmedverkan sågs som deltagande i verksamheten t ex arbetet i en förskola (SOU 1996:162). Brukarinflytandet är ett viktigt element i den lokala demokratin. Kommunerna bör verka för att utveckla det (kommunallagen 6 kap. 8§). Några föreskrifter för hur brukarinflytandet skall förverkligas finns inte.

Det övergripande syftet med den här undersökningen har varit att studera föräldrars vilja och möjligheter till inflytande över sitt barns lärande, trivsel och skolans organisation samt hur villkoren ser ut för att föräldrar ska få ökat ansvar och mer inflytande och makt.

Skolutveckling och ansvarsfördelning

Riksdag och regering har under 1990-talet initierat stora förändringar för skolan. Strukturella förändringar har genomförts. Skolverket ersatte Skolöverstyrelsen 1991, samtidigt som kommunerna till fullo blev huvudmän för skolan och fick ansvaret för att organisera utbildning i grund- och gymnasieskola. Kommunen blev arbetsgivare för lärare och rektorer. Förändringarna gällde även skolans innehåll. Den nya skolfilosofin gestaltade en mål och resultatstyrd skola (SOU 1997:157).

Ansvarsfördelning inom skolväsendets kan beskrivas utifrån tre nivåer: stat, kommun och skola. Regering och riksdag beslutar om de nationella målen för skolan och om riktlinjer för innehållet i läroplaner och kursplaner. De beslutar också om skollagen och därmed om timplanerna. Kommunerna är huvudman för skolan och ansvarar för att verksamheten genomförs med hänsyn till nationella mål och riktlinjer samt i enlighet med bestämmelserna i skollagen. Varje kommun är skyldig att upprätta en skolplan. Rektor har ansvar för att undervisningen genomförs i samverkan med elever och föräldrar. Rektor och lärare ska konkretisera läroplanens, kursplanens och undervisningens mål samt följa upp dem. Rektor ansvarar för att den enskilda skolan har en arbetsplan samt att den utvärderas (a. a.).

Den likvärdiga skolan är en viktig centralt utformad politisk målsättning, men besluten kring val av medel för att nå dit har överförts till lägre nivåer. Eftersom verksamheten är målstyrd förfogar dock varje nivå över sina egna inre angelägenheter. Den officiella tanken med

detta är att det ska ge utrymme för professionell påverkan och problemlösning med de verktyg som professionalismen erbjuder. Det ger också utrymme för påverkan från elever och föräldrar men även och från andra intressenter. Skolan kan dock ändå uppfattas ha en låg grad av autonomi genom att det finns tillsyn, uppföljning och utvärdering organiserad på överordnade nivåer. Utvärderings-instrumenten påverkar verksamhetens innehåll eftersom de styr det som kan bli möjligt att genomföra i den pedagogiska praktiken. Dessa ska därför inte undervärderas som styrmedel (a. a.).

Skolans utveckling kan beskrivas som ett förändrings- och reformarbete utifrån politiska idéer som ska implementeras i en pedagogisk praktik. Det finns en arbetsfördelning mellan den politiska arenan som ger uttryck för ett ideologiskt arbete och skolledning/lärare som ska utföra ett visst pedagogiskt arbete som en följd av politiska beslut. I läroplansteoretisk forskning benämns dessa arenor som formulerings- och realiseringsarenor (Lindensjö och Lundgren, 1986). På formuleringsarenan synliggörs lagar och förordningar. Dessa är centralt utformade och framträder i läroplaner och statliga texter. På detta plan finns både utbildningspolitiska och pedagogiska argument för ökat föräldrainsflytande. På realiseringsarenan visas hur skolan lever upp till de lagar och förordningar som föreskrivs. Denna dimension avser en bestämd praktik det vill säga rutiner som sker efter en plan. Här synliggörs hur skolorna realiserar läroplanens mål om ökat inflytande för föräldrar. Detta synliggörs i olika samverkansorgan, till exempel utvecklingssamtal, föräldramöten och råd/styrelser.

På realiseringsarenan förekommer även informella möten. Dessa uppkommer i särskilda situationer efter människors förväntningar, resurser och möjligheter. Dessa situationer uppkommer då föräldrar eller lärare vill få önskemål uppfyllda, något de anser nödvändigt. Här förekommer många och olika mål som bildar grund för handling och utveckling. Vilka värderingar som ska råda beslutas ofta utanför skolan och vilka mål och förväntningar som ligger till grund diskuteras sällan (jfr Ravn, 1995).

Föräldrars möjlighet till inflytande och makt kan inte enbart studeras genom deras formella rättigheter. Det är föräldrarnas faktiska möjligheter att utöva inflytande som är avgörande. Det är på realiseringsarenan som föräldrainflytande synliggörs. Det är här de enskilda skolornas karaktär och innehållet i samverkan blir tydligt. Föräldrainflytande har därför olika vikt i olika skolor. Studiens fokus är riktat mot realiseringsarenan. Fortsättningsvis kommer formuleringsarenan att beskrivas för att synliggöra hur samhällets intentioner ser ut vad gäller föräldrainflytande i skolan.

Föräldrainflytande utifrån statliga texter

Från mitten av 1900-talet och framåt talade skolutredningar om vikten av samverkan mellan hem och skola. De beskriver myndigheternas idéer om hur kontakterna mellan hem och skola skulle byggas upp. Utredningarnas tal om skolans relation till föräldrarna hade genomgående ett "Top down perspektiv". De ansåg att föräldrar behövde kvalificeras (och utbildas) för skolkontakter. Den skolutredning som kom 1940 föreslog studiecirkel och 1946-års skolkommision diskuterade hur skolan bättre skulle få kontakt med föräldrarna som verkade likgiltiga och otillgängliga. Senare skolkommision (1957) ansåg att skolans och hemmets uppfostringsnormer borde stämma överens. Det var dock ingen tvekan om att det var skolans normer som skulle dominera. Från 1960-talet och en bit in på 1970-talet förändrades skolorganisationen och grundskolan genomfördes. Enligt formuleringsarenan skulle samverkan främst handla om *information*. Meddelanden skulle dock inte bara gå i den ena riktningen det vill säga från skolan till hemmet, utan måste också gå i den andra riktningen. Informationen från skolans sida skulle både gälla skolans organisation och arbetssätt samt barnets arbete i skolan (SOU 1995:103).

Nya tankar fördes fram i SIA-utredningen (SOU 1974:53). Dels presenterade utredningen utgångspunkter för utvecklingsprogram i syfte att förbättra samverkan mellan hem och skola. Utgångspunkterna berörde bland annat, kvartsamtal, klassmöten, skolans uppsökande verksamhet och informationsinsatser. Dels föreslog utredningen att det skulle inrättas styrelser med elev- och föräldrarepresentanter. Detta innebar att föräldrar skulle få inflytande på *fler områden* än som tidigare varit aktuella. Förslaget togs dock inte upp i regeringens proposition (prop. 1975/76:39) om skolans inre arbete. SIA-utredningen tankar återfanns dock i stor utsträckning i Lgr 80. Dels genom synsättet på föräldrar, att betrakta dem som en resurs i skolan samt genom att läroplanen uttalade konkreta exempel på situationer där föräldrar kunde medverka i skolarbetet. Förslaget från 1970-talet om utökat inflytande skrevs in i den nuvarande läroplanen. Detta innebär att föräldrar som grupp får vara med och fatta beslut i skolan. Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet och frivilliga skolformerna, Lpo 94/98,² ger utrymme för att varje skola själva ska kunna utforma sin egen verksamhet och i regeringens proposition 1995/96:157 föreslås att kommunerna under en femårsperiod får överlåta vissa ansvars- och beslutandefunktioner till en lokal styrelse med föräldramajoritet³. Senare år har statliga utredningar beskrivit föräldrar som en outnyttjad resurs i grundskolan (SOU 1995:103). Skolan skall därför samarbeta

² Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet och frivilliga skolformerna, Lpo 94 reviderades 1998. De grundläggande principerna bestod men utvidgades att omfatta den pedagogiska verksamheten för barn i åldrarna 6 - 16 år. Den reviderade läroplanen, Lpo 94 skulle gälla för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet. Läroplanens struktur och inriktning är i huvudsak densamma som den tidigare men skolans mål och riktlinjer när det gäller normer och värden har givits en mer framträdande plats. Den förändring som gjordes vad gäller skolans samverkan med hemmen är att lärare även skall informera föräldrarna om barnets trivsel.

³ De lokala styrelserna skall i formellt hänseende utgöra sådana självförvaltningsorgan som regleras i kommunallagen (1991:900) Försöksverksamheten omfattar grundskolan och äger rum under perioden 1996 07 01 – 2001 06 30. Syftet med styrelserna är att pröva nya styrelseformer i skolan och att vidga föräldrainflytandet.

med vårdnadshavarna så att de tillsammans kan utveckla skolans innehåll och verksamhet⁴.

Initiativ till ökat brukarinflytande. Läroplanen (Lpo 94) ger klart besked om att föräldrarnas inflytande måste öka⁵ men säger inget om formerna för samverkan⁶. Det ankommer på den verksamhetsansvarige att se till att samverkan och möjlighet till inflytande för föräldrar kommer till stånd både vad avser innehåll och form. En förutsättning för att föräldrar ska kunna påverka skolans verksamhet är att de är informerade om målen för verksamheten och vad som pågår.

Skolan ska klargöra för elever och föräldrar vilka mål utbildningen har, vilka krav skolan ställer och vilka rättigheter och skyldigheter elever och deras vårdnadshavare har. Att den enskilda skolan är tydlig i fråga om mål, innehåll och arbetsformer är en förutsättning för elevers och vårdnadshavares rätt till inflytande och påverkan. Det är inte minst viktigt som underlag för den enskildes val av skola (Lpo 94 s. 6).

Föräldrar och lärare/skolledning har ett *gemensamt ansvar* för elevernas utveckling men huvudmannen har ansvaret för att skolans verksamhet utvecklas så att den svarar mot uppställda mål (Lpo 94).

⁴ I grundskoleförordningen (1994:1194) anges att rektor beslutar om arbetsplanen för skolan som ska utarbetas under medverkan av lärare, elever och vårdnadshavare (2 kap. 13§).

⁵ Att föräldrarna spelar en viktig roll för barns inläring och utveckling i skolan har forskning sedan länge gett bevis för (t ex Wahlberg, 1984). Föräldrarna har också betydelse för skolans utveckling. Wagenaar (1977) konstaterade i sin forskning att effektivare skolor hade bättre kontakt med närsamhället än motsvarande skolor utan denna typ av kontakt. Även SOU 1980:27 *Barn och vuxna*. Barnomsorgsgruppens betänkande om föräldrautbildning framhåller sambandet mellan familjens betydelse och barnets skolframgångar och hänvisar både till svenska och utländska undersökningar.

⁶ I grundskoleförordningen (SFS 1994:1194) anges att formerna för samverkan mellan olika intressegrupper inom en rektors arbetsområde skall utvecklas med beaktande av de lokala förhållandena (3 kap. 2 §).

I riktlinjerna ger läroplanen alla som arbetar i skolan ett ansvar för samarbetet med föräldrarna när det gäller utvecklingen av skolans innehåll och verksamhet. Lärarna ska samverka med föräldrarna och fortlöpande informera dem om barnens skolsituation och kunskapsutveckling. De ska också hålla sig informerad om den enskilda elevens personliga situation och därvid iaktta respekt för elevens integritet. Föräldrars *rätt* till inflytande är ej uttryckligen inskrivet i skollagen. Däremot markeras föräldrarnas och hemmens roll och att utvecklingen av skolan måste ske i aktivt samspel mellan skolans personal och elever i nära kontakt med hemmen (DS 1995:5). Föräldrars rättigheter och skyldigheter finns inte heller fastlagda i läroplanens riktlinjer. Anledningen är att regeringen inte kan ålägga föräldrarna skyldigheter i förordningsform.

Nya förutsättningar och skäl till samverkan. Huvudbudskapet i statliga texter och läroplaner är att barns och ungdomars lärande måste ses i ett brett perspektiv där deras uppväxtmiljö och hela kulturella bakgrund dras in i utbildningen. Skolan måste utgå från elevernas erfarenheter. Barnen lär sig utanför skolan på ett sätt och en omfattning som inte förekom så ofta tidigare. Samtidigt har skolan fått undervisande och fostrande uppgifter som förr hörde till fritiden och familjen. (SOU 1995:103). Detta innebär att nya förutsättningar och skäl till samverkan har observerats.

Läroplanen (Lpo 94) talar för att samverkan mellan hem och skola ska bygga på att ge eleverna sammanhang och helhet. Skolan ska bygga på meningsfulla situationer, det vill säga sammanhang eleverna möter i vardagen. Skolan ska även utveckla kontakter med kultur, och arbetsliv, föreningsliv och andra verksamheter utanför skola som kan berika den som en lärande miljö. Även här ses föräldrarna som en rik resurs, som en länk mellan skolan och verksamheterna utanför skolan.

Önskemål om utökat föräldrainflytande

Skolutredningar och läroplaner har länge argumenterat för utökat föräldraengagemang och inflytande i skolan. Det nya på 1990-talet är att föräldrar har fått möjlighet till inflytande på fler områden än som tidigare varit aktuellt. De har förutom möjlighet till inflytande över frågor som berör deras barn nu också möjlighet att påverka skolans organisation i rådgivande eller beslutande samverkansorgan. Förändringen i skolan från regelstyrning till målstyrning innebär att det ankommer på den verksamhetsansvarige att se till att samverkan och möjlighet till inflytande för föräldrar kommer till stånd både vad avser innehåll och form. Det är upp till berörda parter i skolan att besluta om hur föräldrainflytandet ska utformas. Föräldrars möjlighet till val av skola samt byte av skola har också blivit verklighet.

Inflytande genom val av skola. Debatten om valfrihet och kvalitet i skolan tog fart under slutet av 1980-talet som en del i debatten om offentliga sektorns kostnader, kvalitet och effektivitet. Tanken bakom valfriheten var att till exempel utbildning skulle ses som en tjänst och skolorna skulle konkurrera om föräldrarna det vill säga kunderna. Föräldrarna förväntades göra rationella val mellan det utbud av skolor som fanns på basis av tillgänglig information. Idén var att skolorna i kampen om föräldrarna skulle bli tvungna att höja sin undervisningsstandard (Huges, mfl., 1994). Detta resonemang talar för att konkurrens i sig leder till ökad effektivitet samt att kunderna/föräldrarna blir mer tillfredsställda då de kan välja den skola som bäst motsvarar deras värderingar, syn på pedagogik samt deras barns behov. De finns också andra forskare som talar mot den utvecklingen som sker och menar att de förändringar av skolsystemet som skett under de senaste åren hotar utvecklingen av en demokratisk skola (exempelvis Englund, 1996). Ett argument är att den gemensamma skolan är på väg att upplösas genom profilering av skolor, skolpeng och privata skolor. Det innebär att det utbildningssystem som byggdes för det gemensamma bästa är på väg att ersättas av ett utbildningssystem för privata föräldraintressen.

Riksdagen markerade en tydlig ändrad inställning till möjligheten att välja skola under våren 1992. I propositionen om valfrihet och fristående skolor står bland annat att målet är att åstadkomma största möjliga frihet för barn och föräldrar att välja skola och att denna frihet bör innebära möjligheten att välja mellan det offentliga skolväsendet inom och utanför kommunen. Våren 1992 beslutade riksdagen att fristående skolor, godkända för vanlig skolplikt, skulle ha rätt till bidrag från kommunerna från och med läsåret 1992/93⁷. Staten har därmed öppnat för ytterligare möjlighet till inflytande genom att ge föräldrarna möjlighet att välja skola för sitt barn samt byta skola om de är missnöjda.

Inflytande kring barnet. Enligt läroplanen (Lpo 94) är det lärarens ansvar att kontinuerligt informera föräldrarna om elevens skolsituation och kunskapsutveckling, samt att informera sig om hans eller hennes personliga situation. Utvecklingssamtal ses som en grundläggande kontaktform mellan hem och skola, där lärare, elev och förälder deltar. Syfte är att ur elevers, föräldrars och lärares perspektiv tillsammans diskutera hur elevens kunskapsmässiga och sociala utveckling bäst kan stödjas. Formerna för utvecklingssamtalen fastställs inte centralt utan föreslås variera (Lpo 94).

Inflytande i skolans organisation. Syftet med samverkansorganens verksamhet är att uppnå en utveckling av skolverksamheten genom att öka elevers, föräldrars och personals delaktighet i och därmed inflytande över viktiga frågor. Målsättningen är också att bidra till ökad ekonomisk medvetenhet och ansvarskänsla för den egna skolan. Enligt kommunallagen 6 kap. 33 § kan en politisk nämnd delegera beslutanderätt till ett utskott, en ledamot eller en anställd i kommunen. Detta innebär att skolstyrelsen kan delegera beslutanderätten till rektor men

⁷ På grund av de förändrade villkoren har friskolorna ökat kraftigt under 1990-talet. Från 94 friskolor i hela Sverige hösten 1994 har antalet ökat till 269 hösten 1997. Trots den stora ökningen motsvarade endast andelen elever i fristående skolor 2,7 procent av alla grundskolans elever läsåret 1997. De fristående skolorna är främst koncentrerade till de tre storstads länen. Friskolorna har ofta en uttalad inriktning.

inte till en förälder eller grupp bestående av föräldrar. När brukarna medverkar talas det om villkorad delegation som kan utformas på två sätt och ger olika grad av inflytande. Den ena är när en nämnd, delegerat åt någon anställd att besluta åt nämndens vägnar. Vid dessa tillfällen ställs villkor på att de som nyttjar nämndens tjänster skall ges tillfälle att lägga fram förslag innan beslut fattas. Det andra innebär att den anställda endast får fatta beslut om företrädare för föräldrarna har tillstyrkt beslutet. Om föräldrarna ej tillstyrker beslutet måste frågan avgöras i nämnden. Uppgifter som är ålagda rektor enligt skollagen, kan inte ingå i en modell för villkorad delegation. Möjlighet till längre gående inflytande genom rätt att vara med och fatta beslut om driften, kan föräldrar få genom brukarstyrda självförvaltningsorgan. Vissa uppgifter kan inte lämnas över till självförvaltningsorganen. Skollagen har en bestämmelse som säger att föreskrifter om självförvaltningsorganen inte ska tillämpas i fråga om uppgifter för vilka ansvaret enligt skollagen eller andra bestämmelser ankommer på nämnden eller någon annan (DS 1995:5).

Föräldrar kan också ta ett direkt och konkret ansvar för sina barns skolgång genom att ingå i en lokal skolstyrelse. Kommunfullmäktige måste fatta beslutet att den ansvarige nämnden får inrätta lokala styrelser. Det är en formell tillåtelse för nämnden att överlåta befogenheter till den lokala styrelsen. Därefter beslutar nämnden vilka befogenheter som styrelsen ska få, till exempel budgetansvar. Det finns dock vissa riktlinjer, till exempel fördelning av timmar, lärotider, arbetsmiljö, lokal arbetsplan, samverkan mellan hem och skola, program för mobbning, friluftsverksamhet m.m. En lokal styrelse får inte ta över det professionella ansvaret från lärarna hur undervisningen ska bedrivas. Styrelsen måste följa den lagstiftning som gäller för skolan och rektor har ett särskilt ansvar för att informera styrelsen om lagar, förordningar och nationella och kommunala mål för skolan. Skolnämnden har fortfarande det övergripande ansvaret för skolverksamheten

Förutom allmän inriktning finns skolor med speciell pedagogik, internationell, konfessionell, språklig/etnisk inriktning eller speciell ämnesinriktning.

för kommunens skolor. Det är huvudmannens ansvar att utbildningen genomförs i enlighet med bestämmelserna i skollagen och bestämmelser som kan finnas i annan lag eller förordning (DS 1995:5).

Utbildningsdepartementet (DS 1995:5) gjorde en kartläggning av hur samverkansorganen organiserades. Det visade sig att samverkansorganen organiserades och benämndes lite olika⁸ men skilde sig inte särskilt mycket åt⁹. De två huvudalternativen för föräldrainflytande var samverkansorgan för renodlad information och samråd och samverkansorgan med förstärkt inflytande för brukarna genom någon form av villkorad delegation. I båda fallen var det samrådsorgan för skolledaren. Samverkansorganen var ofta sammansatta så att det var lika antal företrädare för elever, föräldrar och personal. I samverkansorgan med förstärkt inflytande genom villkorad delegation var föräldrarna i allmänhet i majoritet. Ett tredje alternativ av samverkansorgan var rena brukarråd med föräldrar och elever i **Förutsättningar för föräldrainflytande**. Enligt SOU 1996:162¹⁰ räcker det inte med att kraven och förutsättningarna från skolans sida är uppfyllda både formellt och i praktiken för att en skola ska ha förutsättningar för föräldrainflytande. Föräldrarna måste också våga, vilja, orka, hinna, kunna och ha rätt att påverka. Föräldrarnas vilja måste komma från individens tankar, känslor och behov. Resurserna måste finnas i den enskilda föräldern och det är han/hon som väljer att använda dem. Tiden måste individen själv prioritera. Men tiden kan påverkas av offentliga beslut och förändringar på arbetsmarknaden.

⁸ Förvaltningsråd, skolråd, enhetsråd, föräldraråd, samverkansgrupp, styrelse mm (Utbildningsdepartementet 1995:5) Förvaltningsråd heter det i Stockholm och är ett rådgivande och beredande organ. Rådet består av Rektor som ordförande, minst tre arbetstagare/anställda som representerar såväl skol- som fritidsverksamheten, minst två representanter för eleverna samt två företrädare för föräldrarna.

⁹ I samverkansorganen behandlas frågor som rör skolmiljön, budget, inköp, temadagar, miljöfrågor, skolmåltiderna, idrottsdagar och lovdagar. Mer sällan diskuteras pedagogiska frågor eller frågor som rör målen för skolans verksamhet och utveckling (Ds 1995:5). En förklaring till detta kan vara skolans och lärarnas uttryck för en önskan om bibehållen autonomi i utövandet av sin profession. Det kan också handla om att föräldrar inte har kunskap på detta område och därför svårt att uttala sig.

¹⁰ På medborgarnas villkor - en demokratisk infrastruktur.

Dessutom måste finnas mötesplatser, forum för föräldrainsflytande. Skolan kan bidra med lokaler och information men föräldrarnas tid, intresse och engagemang behövs.

Sammanfattningsvis kan sägas att tankarna kring föräldrars inflytande och samverkan mellan hem och skola förändrats genom åren. Från mitten av 1900-talet då samverkan handlade om att lämna upplysningar och rådgöra om barnens förhållanden i skolan till att i dessa dagar inbegripa val av skola samt inflytande både kring barnet och skolans organisation. Föräldrar har möjlighet till inflytande genom olika samverkansorgan. Det ankommer på den verksamhetsansvarige att se till att samverkan och möjlighet till inflytande för föräldrar kommer till stånd både vad avser innehåll och form.

Föräldraföreningen Hem och skola

Riksförbundet Hem och Skola kan betraktas som föräldrarnas formuleringsarena. Förbundet arbetar för att samverkan mellan hem och skola utvecklas samtidigt som föräldrarnas roll och inflytande stärks. De anser att föräldrarna har huvudansvaret för barnets omvårdnad och fostran och vill att samhället utformas så att de ges förtroende och stöd att leva upp till det ansvaret. Hem och skola vill också skapa förutsättningar för kontakt och erfarenhetsutbyte mellan föräldrarna som ett led i att stödja föräldrarollen.

Hem och Skolas bärande idé är att samarbetet mellan hem, skola och samhället i övrigt gynnar barnen. Inflytandet är dels individuellt och berör det egna barnet, dels kollektivt och omfattar då klassen och skolan. Hem och skolas idéer står ej i motsättning till samhällets intentioner. De vill dock gå ett steg längre vad gäller föräldrainsflytande då de har önskemål om att föräldrars rätt till inflytande skrivs in i skollagen (Riksförbundet Hem och Skola, 1996).

Fullmäktige bestämde om en kursändring för riksorganisationen i maj 1999 och ett nytt program, Forum Felix, startades. Syftet var att i enlighet med principerna för FN's barnkonvention om barns rättigheter arbeta för att öka barns, ungdomars och föräldrarnas delaktighet och inflytande i förskola och skola såväl i det dagliga arbetet som i rådgivande och beslutande organ. Det nya kan tolkas som en anpassning till de senaste läroplanerna för barn i åldrarna 1 - 16 år (Lpo 94/98 och Lpfö 98), eftersom beslut- och samrådsgrupper inbegrips i programmet samt att de numera även vänder sig till föräldrar med förskolebarn.

Sammanfattningsvis kan sägas att formuleringsarenan, både ur statens och föräldrarnas perspektiv, vill ha föräldrainflytande i skolan. Två huvudargument framförs. Det första handlar om föräldrarnas betydelse för barns skolframgång. Det andra är en demokratifråga som inbegriper föräldrarnas möjlighet att vara med och påverka och ta ansvar för sina barns skolgång.

Kapitel 2
INFLYTANDE, MAKT OCH SAMVERKAN

Föräldrars möjlighet till inflytande utövas i samverkan med lärare och skolledning dels genom formella samverkansorgan, till exempel utvecklingssamtal, föräldramöten och verksamhetsråd, dels genom informella möten och samtal. I detta kapitel diskuteras begreppen inflytande, makt och samverkan samt tidigare forskning inom området presenteras.

Inflytande

Ett synsätt som sammanfaller med de grundläggande principerna för ett demokratiskt samhälle är att betrakta medinflytande och medbestämmande¹¹ som en ansvars- och maktfördelning. Medinflytande är ett medel att reducera maktskillnader och är därför ett bidrag till maktutjämning (SOU 1990:44). Det bör dock betonas att det är viktigt att detta sker inom ramen för det regelsystem som råder inom ett demokratiskt samhälle. Det finns annars risk för en destruktiv maktkamp i stället för ett meningsfullt medinflytande mellan dem som framhåller behovet av ökat inflytande och dem som reserverar ansvaret åt makt-havarna.

¹¹ Medbestämmande och medinflytande hör till de vanligaste begreppen i svensk debatt för att försöka fånga in människors möjlighet till att göra sin stämma hörd och kunna påverka saker och ting. Ett annat begrepp som kommit att allt mer användas är den engelska termen empowerment som används översatt i Sverige. Begreppet har definierats av otaliga författare. Ett ledande tema i dessa definitioner inkluderar processen där individer tar kontroll över sina liv genom påverkan av människor och den sociala miljön. (Hagqvist och Starrin, 1995).

Inflytande kan betraktas som ett relativt begrepp, vilket innebär att föräldrar kan ha mer eller mindre inflytande i skolan. Detta beskriver Arnstein (1969) genom en modell som hon kallar för delaktighetsstege och som demonstrerar olika grader av inflytande i beslutsprocesser¹². Modellen som består av åtta steg, kan grovt delas in i tre områden: medverkan, medinflytande och medansvar samt medbestämmande. Ju högre upp man kommer i stegen desto mer ökar inflytandet.

Medverkan. Denna nivå kan delas upp i två delsteg: 1. Manipulation och 2. Sysselsättningsterapi. Nivån innebär i realiteten inget inflytande alls eftersom deltagarna enbart sysselsätts. Exempel på medverkan är när föräldrar följer med på utflykter eller utför praktiska göromål.

Medinflytande och medansvar. På denna nivå följer ytterligare tre steg: 3. Information, 4. Konsultation och 5. Legitimering. Att skolan informerar föräldrarna och tar reda på deras åsikter är värdefulla steg mot inflytande. De senaste åren har också politiker och tjänstemän informerat sig om föräldrarnas åsikter genom enkäter både på riks- och kommunalplan men också i de enskilda enheterna det vill säga de har konsulterats. Om föräldrarnas åsikter inte beaktas föreligger risk för skeninflytande. På denna nivå placeras de rådgivande organ som finns i skolan. Skolledaren informerar och konsulterar föräldrarna men har rätten att själv fatta beslut. Med legitimering menas att föräldrarna representeras men att makthavarna har sett till att föräldrarna inte kan hota den traditionella maktstrukturen.

Medbestämmande. Den sista nivån innehåller enligt Arnsteins modell tre nivåer: 6. Kompanjonskap, 7. Delegerad makt och 8. Medborgarkontroll. Denna nivå medger verkligt medbestämmande. Styrelser med föräldrarepresentanter (villkorad delegation) eller självförvaltande skolor är exempel på detta. Det är alltså teoretiskt sett möjligt för föräldrar att utöva medbestämmande i skolan idag.

¹² Arnstein använde dessa begrepp i samband med utvärderingar av olika boendeprojekt. Inspiration har hämtats från Björklids tolkning av Arnsteins deltagarstege som redovisas i Drömmen om ELIN (1985)

Inflytande kan definieras som varje konsekvens av en aktörs handlande på en annans aktörs handlande. Inflytande innefattar både de avsedda och de icke avsedda konsekvenserna av ett handlande. Makt kan betraktas som en aspekt av inflytande; det avsiktliga handlandet som utgår ifrån aktörernas målsättningar, uppfattningar och bedömningar (Pettersson, 1987). Denna definition innebär dock inte att socialt handlande är perfekt rationellt. Modern samhällsforskning har visat att många beslutsituationer kännetecknas av bristande information om handlingsalternativen och dess konsekvenser (Pettersson, 1987; Evans, 1989).

Makt, en aspekt av inflytande.

Det förekommer inte någon enighet om maktbegreppets innebörd (SOU 1990:44). Vad som dock förenar är den allmänna uppfattningen att makt innebär möjligheten att kunna påverka. Maktutövning har samband med andra människors handlande. Sådan makt innebär att medvetet kunna påverka andras handlingsalternativ. Makten blir en fråga om en relation mellan två aktörer. När makt betraktas som en relation är det inte aktören som står i centrum utan relationen mellan aktörerna. Makt uppstår genom två aktörer (individer eller grupper) och en handling eller händelse. En maktrelation karaktäriseras av att någon har möjlighet att genomdriva sin vilja mot någon annan (Pettersson, 1987).

Makt som gemenskap eller dominans. Ordet makt har oftast en negativ laddning. Makt kan uppfattas som hinder eller motstånd. Makten ligger hos någon annan, är belägen någon annanstans. Makt kan också betraktas som något positivt. Relationen mellan aktörerna kan handla om intressegemenskap istället för intressemotsättningar. Maktutövningen manifesteras genom att flera aktörer i samhandlingar kan realisera gemensamma mål. Makt kan därför betraktas dels som *dominans*

- en relation med tydliga vinnare och förlorare, dels som *gemenskap* - där vinnare och förlorare saknas (Forsberg, 1997¹³).

Makt som gemenskap förutsätter inte bara interaktion utan också de agerandes samtycke. Enligt Arendt (1958/1988) kan samtycket endast åstadkommas genom diskussion och övertalning i en kommunikation med likställda. Den kommunikativa handlingen förlägger koordinationskraften till språket självt. Det innebär att denna typ av handling är intersubjektiv till sitt väsen eftersom språk är något vi delar med andra till skillnad från empiriska sanktioner. Motiv, intressen och mål bestäms *inte före* interaktionen utan *genom* interaktionen. Genom den kommunikativa handlingen erbjuds möjligheter för parterna att sätta sig in i vilka planer och vilken roll de agerande har samt via argument ifrågasätta dem. Samverkan handlar inte bara om att förstå yttringarna utan också erkänna dem som giltiga (Carleheden, 1996). Utifrån Utbildningsdepartementets syn (SOU 1996:22) kan makt som gemenskap betraktas som ett förhållningssätt som har med synen på makt att göra. Det innebär att makt i skolan inte handlar om skilda intressen som står mot varandra (konsensusperspektiv). Det är i stället en fråga om att hitta lämpliga roller för elever, skolledare, lärare och föräldrar.

Makt som dominans. Makt kan dels betraktas med fokus på maktutövning, som kan observeras i faktiskt handlande, dels utifrån maktressurser, det vill säga basen för maktutövning snarare än själva utövningen av makt. Makten behöver inte vara förbunden med öppna konflikter utan kan dölja sig i de indirekta och mer dolda konsekvenserna av makt "maktens andra ansikte" (Korpi, 1985).

De mer dolda konsekvenserna av makt kan visa sig i de inblandade parternas kunskap och kompetens. Makten manifesteras mellan två poler varav den ena definieras som den "riktige", den som anses ha kunskapsföreträde. Makten skapas genom envägskommunikation mel-

¹³ Eva Forsberg har använt sig av dessa begrepp i sin forskning kring elevinflytande i skolan.

lan polerna. Ett exempel är när föräldrar bjuds in till föräldramöten eller utvecklingssamtal som i huvudsak arrangeras på skolans villkor. Skolan ger information om den nya läroplanen, om skolans kunskapsyn, om skolans projekt och liknande. Det gör att föräldrar redan i anslaget tilldelas den okunniges roll, den som ska informeras och lära sig saker. Det kan också handla om makten över dagordningen det vill säga en makt som syns både i de beslut som fattas samt i de frågor som aldrig diskuteras. Det kan handla om skolledningens och lärarnas möjlighet att planera strategiskt och i praktiken styra vad som ska diskuteras och när samt vilken information som ska ges till vem.

I relationen mellan skolledning och föräldrar är den formella makten ojämnt fördelad. I regel kan skolsidan avgöra en konflikt genom att de har befogenhet att bestämma vad som ska gälla. Detta dominerande förhållningssätt betyder att makt i skolan har den som i en konflikt mellan olika intressen fäller avgörandet (konfliktperspektiv). Det kan i vissa fall vara rektor, i andra lärarna (SOU 1996:22). Skolstyrelser kan ge föräldrar större möjlighet till formell makt vilket bidrar till att skapa diskussioner mer på lika villkor. Detta blir en konsekvens av villkorad delegation.

Makt som expanderande företeelse eller nollsummespel. Att makten är ojämnt fördelad behöver inte innebära att det finns en bestämd mängd makt som är fördelad på ett visst sätt som innebär att makterövring sker på den andres bekostnad. Utifrån detta synsätt är maktens summa inte konstant utan den totala makten i en skola kan växa om alla berörda engagerar sig mer och ökar sina kunskaper (SOU 1995:103). Makten har då en individuell dimension som kan utövas utan att det sker på bekostnad av en annan individ. Men det kan också handla om en omfördelning av begränsade resurser. I dessa sammanhang kan ökad grad av makt för vissa individer innebära motsvarande minskning för andra. Makt kan därför betraktas både som en expanderande företeelse och som ett nollsummespel. Ökat inflytande för föräldrar i beslutande organ i skolan kan uppfattas som ett nollsummespel på bekostnad av de professionellas makt men även på bekost-

nad av andra föräldrar. De professionella har genom decentraliseringen fått utökad makt som delvis tas ifrån dem genom ökat föräldrainsflytande. Det innebär att skolledning och lärare i sin yrkesutövning blir uppmanad att utföra en uppgift som inte är självvald.

Bytesrelation. Förhållandet mellan två aktörer kan också vara ömsesidigt. Båda kan ha makt över varandra. Lärarna kan tycka att de har bra samverkan med föräldrar om dessa stöttar och backar upp det som de önskar att göra. Detta kan ses som att lärarna har makt över föräldrarna då dessa förväntas göra det som lärarna förväntar. Detsamma kan gälla i omvänd relation (Ravn, 1989). Denna typ av ömsesidiga maktrelationer kan betraktas som ett slags bytesrelationer. Dessa handlingar ska inte uppfattas som intersubjektiva utan monologiska till sin karaktär. Vilket innebär att två personer eller grupper framgångsrikt kan använda varandra som medel för att tillfredställa vars och ens egna intressen (Carleheden, 1996).

Inflytande genom samverkan

Läroplanerna har valt begreppet samverkan för att beskriva hur föräldrar ska få möjlighet till inflytande i skolan. Vad innebär det att samverka? Begreppet är problematiskt att definiera. I ett försök att reda ut begreppet samverkan i relation till närliggande begrepp har Berggren (1986) utgått ifrån samarbete som ett övergripande begrepp. Olika samarbetsformer kan då utskiljas som beskriver ökad grad av integration mellan grupper. Samverkan innebär enligt Berggren (a. a.) att de olika aktörerna förväntas behålla sin specifika kompetens men träffas i kontinuerliga möten kring vissa gemensamma frågor och problem. Vid samverkan finns oftast uppsatta mål och metoder för verksamheten. Ravn (1989) ger en liknande definition och uttrycker att samverkan karaktäriseras av att grupper, med olika kompetenser och därmed olika arbetsuppgifter, strävar mot ett gemensamt mål.

Synen på makt i relation till ovanstående definition av samverkan talar för att makt ses som en expanderande företeelse där alla berörda parter kan växa och ett förhållningssätt som utgår ifrån ett konsensusperspektiv där makten används som gemenskap. Statliga dokument antyder att det är önskvärt att föräldrar och lärare genom samverkan skapar processer där allas kompetenser utnyttjas för det gemensamma målet. Ett av målen för samhället är att få en mer effektiv skola. Ett sätt att nå det målet är att använda föräldrarnas kompetens och genom föräldrarna få en starkare koppling till samhället. Samverkan förutsätter en gemensam handlingsgrund och ansvar och en ömsesidig tillit (Ravn, 1989).

Vilka faktorer påverkar samverkan? Hallet och Birchall (1992) har definierat fyra faktorer som underlättar samverkan. Den första handlar om en övergripande nivå och vänder sig till politiker och förvaltningschefer. Det är av betydelse att dessa stöttar försöken att åstadkomma samverkan. Det andra är att det finns en enighet om målen med samverkan och vad som ska kommuniceras. Det tredje är att de samverkande organen har samma geografiska ansvarsområde. Den återstående faktorn handlar om att samverkan ska innebära någon form av belöning. För att samverkan ska fungera måste fördelarna upplevas överväga det merarbete som samverkan alltid innebär. Ytterligare två faktorer som underlättar samverkan är gott om tid samt att parterna inte byts ut för ofta (Civildepartementet, 1995).

Samverkan mellan föräldrar och lärare/skolledning.

Föräldrainflytande genom samverkan mellan föräldrar och lärare/skolledning är dock inte på något sätt enkelt. Ökad makt från föräldrarnas sida kan uppfattas som ett hot för lärare och till viss del innebära minskad makt för dessa (nollsummespel). Utredningen *Föräldrar i självförvaltande skolor* (DS 1995:5) har uppmärksammat problematiken kring den konflikt som kan uppstå mellan lärarnas professionalism och ett förstärkt föräldrainflytande. Utredningen uttrycker att det är i denna konflikt som de kreativa möjligheterna finns och att gränserna för föräldrainflytande inte bör göras upp i förväg som en del av ett givet regelsystem. Det är genom diskussionen var gränserna går som utgör dynamiken i utvecklingen. Inställningen är att det är viktigt att söka efter gränserna men inte lika viktigt att finna dem. Frågor som är intressant att ställa är vad lärarna har för legitimitet i denna relation? Om de uppfattas som professionella och vad det innebär?

Begreppet ”professionell” började användas om lärare i statliga utredningar i slutet av 1980-talet¹⁴. Begreppet uttalades i samband med decentraliseringen och utvecklingen av det nya skolsystemet. I samband med målstyrningen blev det viktigt att dra en skiljelinje mellan vad som var politiska frågor och professionella frågor. De professionella blev i politikernas ögon viktiga redskap för att förverkliga skolans mål när skolan inte längre skulle regleras centralt. Beslutsfattarna förändrade sin syn på lärarna. Från att ha setts som genomförare av politiska beslut till att ha fått förtroende att utveckla lösningar som följd av politiska beslut. Lärarna förväntades därmed att bli mer involverade i arbetet att utforma skolans verksamhet genom att de antas göra vad de själv tror på, på ett sätt som är anpassat efter lokala förhållanden och inom ramen för rådande läroplaner. Regelstyrningen har ersatts av målstyrning och lärarprofessionalitet (Carlgen & Lind-

¹⁴ I och med lärarutbildningsreformens genomförande i slutet av 1980-talet och den därpå följande påbjudande kompletteringsfortbildningen för samtliga svenska

blad, 1992; Carlgren, 1994). Det är inte längre läromedlen som ska styra undervisningen vilket innebär att lärare måste tänka på ett annat sätt än tidigare. En resultatstyrd skola handlar om att läraren måste tolka och förstå, bestämma strategi, formulera mål och utvärdera. Genom att formulera mål och utvärdera blir skolan synlig för allmänheten bland annat genom media som tidigare inte hade insyn i skolans resultat på samma sätt. Debatten innebär att representanterna för skolan måste försvara sig när den nu är mer synlig.

Utifrån forskarvärldens definition av professionalitetsbegreppet visar det sig dock tveksamt hur lärare kan uppfattas. Utifrån diskussionen kring professionalitetsbegreppet utskiljs yttre kriterier för att en yrkesgrupp ska kunna anses vara professionell. Det ska finnas yrkesetiska regler, självständighet i yrkesutövningen och att denna ska utövas i förhållande till en bestämd kunskapsmassa (Sundgren, 1992). Läraryrket kan enligt de flesta forskare inte betraktas som ett professionellt yrke i strikt bemärkelse. De saknar gemensam kunskapsbas och egenkontrollerad etik. Samhällets auktorisation är heller inte entydig. Lärare tilldelas behörighet men kan ändå ersättas av utbildade vikarier. Detta är inte fallet med erkänt professionella yrkesgrupper (Colnerud & Granström, 1993).

Lärarna kan dock anses professionella i den mening att de har kunskaper som inte föräldrarna har. Vad är det för kunskap som kommer i fråga? Carlgren (1994) diskuterar detta och uttalar att lärarkunskapen (förutom ämneskunskaper) i stor utsträckning är av annan karaktär än teoretisk kunskap och skapas av de speciella betingelser som kännetecknar lärarens arbete. Arbetet kännetecknas av att flera saker händer hela tiden och på samma gång. I undervisningen ska läraren se till gruppen såväl som till individens behov. Läraren skall skapa betingelser för elevernas kunskapsutveckling och samtidigt beakta de sociala aspekterna som en viktig del av arbetet. Disciplinproblem inträffar

grundskollärare började begreppet lärarprofessionalism att dyka upp i olika styrdokument (Magnusson, 1998).

och måste hanteras. Detta innebär att läraren måste vara flexibel inför individens och gruppens behov samt för oförutsedda händelser. Lärarens kunskaper inbegriper även de enskilda barnen, deras uppväxtförhållanden och uppväxtmiljö samt den lokala skolkulturen. Denna kunskap är i stor utsträckning situationsbunden vilket innebär att det som fungerar bra i en klass kanske fungerar sämre i en annan. Lärarkunskapen kan i hög grad betraktas som förtrogenhetskunskap. Lärare har därför haft svårt att verbalt formulera den kunskapen. Synliggörande av den kunskapen kan därför ses som en väsentlig del av lärares professionalisering (Colnerud & Granström, 1993).

Professionella yrken har en yrkesmässig autonomi. Detta innebär att professionella utövare har rätt och skyldighet att själva bestämma vilka arbetsredskap och arbetsmetoder som ska användas (Colnerud & Granström, 1993). Den professionaliseringsprocess som lärare deltar i handlar därför bland annat om att ta makten över verksamheten. Om lärarna själva definierar verksamheten definierar de också vad som är god och dålig undervisning samt *hur* identifierade problem ska lösas i klassrummet. Utifrån formuleringsarenan har lärarna den professionella statusen att de kan hävda yrkesmässig autonomi. Ett exempel är att en lokal styrelse inte får ta över det professionella ansvaret från lärarna om hur undervisningen ska bedrivas. Det finns troligtvis föräldrar som anser sig veta hur problem ska lösas och gärna vill diskutera detta. Med tanke på den komplexitet som beskriver lärarkunskapen kan meningsskiljaktigheter uppstå i samverkan mellan lärare och föräldrar. Problemet består delvis i att de som inte vet så mycket om verksamheten förordar enkla lösningar (Carlgren, 1994).

Olika handlingsstrategier för inflytande

För att kunna utöva inflytande i skolan förutsätter det att det existerar ett antal olika handlingsalternativ. Den amerikanske ekonomen

Hirschman (1970)¹⁵ har infört benämningarna *exit*, *voice* och *loyalty* som strategier för individens maktutövning. Med hjälp av Hirschmans begrepp kan analyser av hur föräldrar agerar när en skola¹⁶ försämras genomföras. Vissa lämnar skolan (*exit*) medan andra uttrycker sitt missnöje (*voice*) till lärare och skolans ledning. Konsekvenserna för skolan blir i båda fallen att skolledningen måste söka förklaringar till detta.

Exit. Exit kan knytas till vårt uppträdande på en marknad där det finns valmöjligheter. Ett exempel kan vara val av skola. Föräldrar avstår, överger, lämnar och byter till en annan skola. Det finns tre skäl till exit; om skolan har för dålig kvalitet eller är för dyr, eller om priset inte överensstämmer med kvaliteten. Föräldrarnas exit-beteende kan delas in i två kategorier. Den alerta (*alert*) som lämnar skolan. Ledningen får genom detta signaler om att något måste göras för att klara konkurrensen med andra skolor. Den långsammare (*inert*) där föräldern stannar kvar tillräckligt länge för att skolan ska hinna påbörja förbättringsarbetet.

Voice är den andra strategin. Denna strategi innebär att föräldern inte vill överge skolan utan vill vara med och förändra den. Föräldrar som väljer den strategin är av den uppfattningen att kvalitén kan förbättras. Föräldrarna tror dessutom sig veta hur detta ska kunna ske och tror att organisationen är intresserad av deras förslag. Föräldrar med den uppfattningen har troligtvis kunskap om den aktuella frågan samt tankar kring alternativa lösningar. De har dessutom förmågan att framföra sina åsikter. Om föräldrar får ökade möjligheter till att höja sin röst och uttrycka sina åsikter i skolan, kan skolan anpassa kvaliteten och benägenheten att lämna skolan är mindre.

Loyalty. Den tredje strategin *loyalty* är viktig för att förstå samspelet mellan *exit* och *voice*. Genom att tolka Hirschmans teori kan sägas att

¹⁵ Vid studier av elevinflytande har dessa strategier använts (Andersson m fl., 1994; Forsberg, 1992).

¹⁶ Beskriver även en produkt eller vara.

lojala föräldrar påverkar voice-benägna föräldrar. Påverkan sker genom att de lojala föräldrarna stärker de voice-benägna föräldrarna att tro på skolan. Deras motivation för att höja sin röst förstärks därmed. De lojala föräldrarna har en inbromsande effekt på alerta exit-föräldrar det vill säga de som snabbt vill lämna skolan. Genom att dessa stannar kvar påverkas exit-föräldrarna till avvaktan d v s de blir ”inert” i stället för ”alert”.

Om skolan rör sig åt en för föräldrarna ej önskvärd riktning kommer dessa att använda sitt inflytande för att styra upp riktningen mot önskvärt mål (jmf Hirschman). Någonstans finns en gräns för föräldrarnas lojalitet mot organisationen. Det vanligaste är att voice-strategin slår in för att ändra den negativa riktningen. Men om missnöjet fortsätter är nästa steg att hota med *exit* vilket ökar kraften hos voice-strategin. Om förändringen ändå inte sker i önskad riktning sätts hotet i kraft.

Varför håller föräldrar kvar vid det lojala beteendet? En orsak är att föräldrar inte är medveten om försämringen vilket kan vara vanligt när försämringen sker i små steg. Svårigheten att upptäcka förändringar i den verklighet som föräldern inte personligen deltar i är uppenbar. Ett annat kan vara att priset för flykt är högt så att stanna kvar uppfattas som ett bättre alternativ. Lojaliteten får genomslagskraft med tanke på att det inte är föräldrarnas egen utan barnens vardag som det ska diskuteras och beslutas om. Det är ett dilemma att besluta om ett skolbyte för barnet då detta påverkar barnets vardag med kamrater, trivsel, närheten till skolan m.m. En tredje orsak kan vara att priset för att komma in i organisationen var högt. Förutom anmälningavgift (till friskolor) kan det röra sig om att barnet stått länge i kö för att få tillträde till skolan eller att just en speciell profil är vald. Dessa orsaker påverkar även voice-strategin.

Föräldrar kan genom den kundvalsmodell som införts på 1990-talet välja och byta skola för sitt barn. De har också genom olika formella samverkansorgan (utvecklingssamtal och förvaltningsråd) möjlighet att uttrycka sina synpunkter. Frågan är hur vanligt det är att föräldrar

använder strategierna exit, voice och loyalty? I vilka frågor uttrycker föräldrarna sitt missnöje och vad är skälen till byte av skola?

Sammanfattning. Föräldrar kan handla utifrån tre olika perspektiv när de är missnöjda med sitt barns skola:

1. Voice, föräldrar gör sin röst hörd, klagar, protesterar och försöker påverka, förbättra skolan.
2. Exit, föräldrar avstår, överger, lämnar och byter till en annan skola.
3. Loyalty, föräldrarna gör inget trots att de är missnöjda eller för att de är nöjda med situationen som den är.

Forskning om svenska föräldrars önskan om inflytande

Val av samt byte av skola. Ett sätt för föräldrar att utöva inflytande är att utnyttja den valfrihet som finns med att välja skola för sitt barn. Idag behöver föräldrar inte acceptera den kommunala skola som ligger i det egna rektorsområde. Skolverket attitydundersökning från år 1993/94 visade att två av tre föräldrar ansåg att valfriheten var en viktig fråga. Det var också det området där föräldrar ansåg sig ha störst möjlighet att utöva inflytande. Skolverkets attitydundersökning från 1997 ger nästan exakt samma bild (Skolverket, 1997c). De förändrade möjligheterna för föräldrar att välja skola för sina barn ledde till att föräldrarna 1994 upplevde att de hade bättre möjligheter att välja skola än vad de uttalade i maktutredningen 1989.

I en opinionsundersökning bland föräldrar med barn i grundskolan genomförd av skolverket 1993 visade att tre av fyra föräldrar hade hört talas om möjligheten att välja skola. Bara 16 procent hade fått information från kommunen. Den främsta informationskällan var massmedia. Ungefär hälften av föräldrarna ansåg sig ha kunskap om vilka skolalternativ som fanns och som var realistiska. Knappt hälften ansåg sig veta tillräckligt om skolorna som fanns på rimligt avstånd från hemmet. Det framkom att stadsbor och höginkomsttagare gene-

rellt sett hade bättre kunskap. De var i allmänhet mer positiva till valfrihet och valde i högre utsträckning en annan skola än den närmaste kommunala skolan.

Skolverket genomförde 1996 en undersökning som vände sig till tretton tusen familjer som valt en annan grundskola än den närmaste¹⁷. Av dessa valde 40 procent en annan skola i ett bostadsområde av samma typ som de bodde i, 30 procent valde en skola i ett bostadsområde av annan typ och 30 procent valde en fristående skola.

Två tusen föräldrar som bytt skola för sina barn besvarade en enkät kring vad som styrde deras val av skola (Skolverket, 1993). De viktigaste faktorerna som föräldrarna angav för byte var att den valda skolan var lugn, stabil, hade gott rykte samt lärare som ställde tydliga krav vad gäller elevernas kunskaper, liksom på uppförande och ordning. Tydliga kunskaps- och ordningskrav var särskilt betydelsefulla för föräldrar som valt en fristående skola. Föräldrar med barn i fristående skola ansåg också i större utsträckning att skolans pedagogiska inriktning/profil hade betydelse. När det gällde bra lokaler, skolväg, närvaron av kamrater och närheten till hemmet visar det sig att föräldrar med barn i kommunal skola värde satte dessa faktorer högre än föräldrar med barn i fristående skolor. Av skolbytarföräldrarna var det cirka 20 procent som uppgav att det var den förra skolans bristande kvalitet som var den främsta orsaken till skolbytet. Av alla som bytt skola var cirka 90 procent nöjda med sitt val. Generellt sett bytte barn och ungdomar till föräldrarna som hade eftergymnasial utbildning, oberoende av födelseland, i större utsträckning till friskolor. Detta gällde dock inte vid byten av kommunala skolor.

Möjligheter till påverkan. Undersökningar om samverkan mellan skola och hem under 1980-talet handlade ofta om vilka möjligheter som stod till buds för att förändra föräldrarnas attityder till samverkan med skolan (Ribom, 1993). Utgångspunkten var med andra ord att

¹⁷ Dessa utgör cirka 7 procent av alla elever i de 10 studerade kommunerna.

föräldrarna inte ställde upp. Senare undersökningar visar emellertid att föräldrarna är intresserade av sina barns skolgång men att det handlar om att skolan inte givit dem lämpliga förutsättningar och möjligheter för samverkan med och inflytande i skolan. Föräldrarna säger att de känner sig som goda resurser om de får möjlighet till inflytande. Läraren visade sig vara nyckelfigur för att ett intensifierat samarbete skulle kunna utvecklas. Lärarens förhållningssätt hade därmed stor betydelse. (Johansson & Wahlberg Orving, 1993). Eftersom lämpliga förutsättningar saknades uppfattade föräldrarna skolan som en värld som låg bortom deras möjliga inflytande; det var det området i samhället som de hade minst möjlighet att påverka som medborgare (SOU 1990:44¹⁸). Detta bekräftas av attitydundersökningar som Skolverket genomfört inom ramen för den nationella utvärderingen av grundskolan 1992. Över 90% av föräldrarna ansåg sig ha små eller obefintliga möjligheter att påverka verksamheten. Föräldrar ville ha större möjlighet att påverka (Skolverket, 1995). För dem var det viktigast att kunna påverka möjligheten för det egna barnet att få extra stöd följt av att välja skola. I Skolverkets *Attityder till skolan* 1993/94 visade att områden som föräldrar försökt påverka var inflytandet över de yttre förutsättningarna till exempel inflytande över det egna barnets skolsituation såsom möjligheterna att få extra stöd, klasstorlek och skolans normer. Det direkta inflytandet över undervisningen var däremot en mindre viktig fråga. Endast 5% av föräldrarna ansåg att de hade ganska eller mycket stora möjligheter att påverka områden som undervisningens innehåll, läromedel och resursanvändning. Det var dock endast var femte förälder som ville påverka dessa områden i hög utsträckning. Skolverkets attitydundersökning från 1997 visade liknande resultat. När det gällde det verkliga inflytandet var möjlighet att välja skola det område som föräldrar ansåg sig ha mest inflytande över.

¹⁸ Maktutredningen pekade ut skolan som ett av tre områden där medborgarna upplevde särskilt stor vanmakt. Åtgärder som vidtagits för att åtgärda detta är införandet av kundvalsmodeller med skolpeng och nya institutionsstyrelser med föräldramakt (SOU 1996:162).

En senare undersökningen från skolverket (1998) visade att hälften av föräldrarna hade försökt ändra på något i skolan under de senaste tre åren. Områden som kunde påverkas var miljön och skolans regler. Var femte förälder ansåg att de kunde bestämma mycket eller ganska mycket på det området. Sju av tio föräldrar uppgav bristande tid och ork som skäl att de inte orkade påverka skolan. Nästan lika många, sex av tio, tyckte att det inte tjänade någonting till och att det var obehagligt att kritisera. Flertalet av dem hade ändå försökt.

Föräldrarnas förhållningssätt till skolan kan påverkas av det upplevda förtroendet för skolan som samhällsinstitution. I Skolverkets attitydundersökning från 1993/1994 hamnade skolan på tredje plats av tio samhällsinstitutioner. Endast sjukvården och polisen hade högre förtroende. Det kan uppfattas som att allmänheten har högt förtroende för skolan. Samtidigt är det värt att notera att det innebär att var fjärde person saknade förtroende. Förtroendet har dock minskat något under senare år. I attitydundersökningen från 1997 hamnade skolan på fjärde plats när det gällde allmänhetens förtroende. Föräldrarna hade dock en ljusare bild av det egna barnets skola än av svenska skolan i allmänhet. Föräldrainflytandet hade inte ökat mellan de båda attitydundersökningarna. Det var fortfarande stor skillnad mellan det inflytande föräldrarna önskade och det inflytande de upplevde att de hade (Skolverket, 1998).

Samtliga studier kommer till samma slutsats; föräldrarna upplevde att de hade dåligt inflytande i skolan. Skolan har alltså haft svårt att leva upp till sina målformuleringar vad gäller föräldrainflytande i skolan.

Föräldrars sociala bakgrund. Tidigare forskning har visat att föräldrarnas sociala bakgrund har betydelse för samverkan med skolan. I en enkätundersökning från Eslöv med elever i grundskolan visade resultaten att hälften av föräldrarna önskade en utökad kontakt mellan hem och skola. Niléhn (1976) fann att det var de lågutbildade föräldrarna och de som inte trivdes under sin egen skoltid som hade färre kontakter med skolan och som ofta upplevde deltagandet negativt. Enligt Niléhn fanns önskemål om ökad kontakt i denna grupp liksom hos

övriga. Ett annat resultat var att kontakterna var mest utvecklade på lågstadiet och minst på högstadiet.

Även i Arfwedson och Lundmans forskning (1980; 1984) kring föräldrarnas förhållande till skolan spelade sociala förhållanden en avgörande roll. Enligt Arwedson (1979) varierade föräldrars möjlighet att fungera som påtryckargrupp gentemot skolan med föräldrarnas socialgrupp. Aktiviteten bland föräldrarna var högst i områden med hög social status och lägst i områden med låg social status (statusen relaterad till genomsnittlig utbildningsnivå). De mest aktiva föräldrarna återfanns huvudsakligen i toppen av närsamhällets sociala pyramid. De passiva föräldrarna återfinns som grupp betraktad längst ner i denna sociala pyramid. Det fanns ett klart samband mellan föräldrarnas egen utbildningsnivå och allmän status och deras aktivitet visavi skolan och lärarna (Arwedsson & Lundman, 1980).

Ribom (1993) visade i sin avhandling att föräldrar med kort utbildning och manuella yrken lika ofta deltog i klassmöten som andra föräldrar, men att de i klart mindre utsträckning än andra föräldrar såväl yttrade sig som uppfattade att de kunde framföra sina synpunkter. Detta innebär enligt Ribom att socioekonomisk bakgrund påverkar uppfattningen om den egna förmågan att påverka processer i sin omgivning.

Det är värt att notera att Skolverkets enkätundersökning 1994 delvis gav en annan bild. Föräldrar med lång utbildning varken ville eller ansåg sig kunna påverka skolan mer än andra föräldragrupper. Tvärtom fanns det snarare en tendens att föräldrar med högst nioårig skolgång eller yrkesinriktad gymnasieutbildning i något högre grad ansåg sig kunna påverka skolan (Skolverket, 1995).

Inflytande genom råd och styrelser. När det gäller de nya förutsättningarna för ökat inflytande över skolan genom samverkansorgan (råd eller styrelser) har föräldrarna inte hittills visat något större intresse och engagemang för att göra sin stämma hörd. Forskning som studerat detta visade att deltagandet hittills varit lågt. Axiös (1996) studie som

inriktade sig på verksamhetsråd menade att det är väsentligt att utgå ifrån föräldrarnas förutsättningar och villkor för att få dem engagerade. Ett annat skäl var brist på information samt kompetensfrågor. I utvärdering av samverkansorganen kan utläsas osäkerhet, särskilt hos föräldrarna om samverkansorganisationens funktion. Föräldrar ansåg också att de inte var tillräckligt insatta i viktiga frågor, till exempel budget och organisation, för att på ett bra sätt kunna delta i och ta ansvar för beslut (DS 1995:5). Detta aktualiserar kompetens- och kunskapsproblemet hos föräldrarepresentanterna.

Resultat från NYBO-undersökningen. Syftet med min undersökning i förskolan (Ståhle, 1995) var att jämföra olika huvudmannaskap (kommunala förskolor, föräldrakooperativa förskolor och förskolor drivna i aktiebolagsform) för att se om det fanns skillnader vad gällde rekrytering av familjer, föräldrarnas trivsel och föräldrainflytande. Resultaten visade att föräldrarnas situation inte påverkades av om det var en privat eller kommunal förskola, utan snarare av möjlighet till inflytande för föräldrar. De föräldrakooperativa förskolorna skilde sig från de övriga i stort sett samtliga avseenden. Föräldrakooperativen rekryterade fler föräldrar med hög socioekonomisk status och något fler sammanboende föräldrar än övriga. Vid val av barnomsorg prioriterade föräldrarna i kommunala förskolor och Pyslingen förskolor närheten till hemmet, förskolans goda rykte samt hur väl de blev mottagna vid besök. Föräldrakooperativens föräldrar valde framför allt formen (huvudmannaskapet). Medverkade i verksamheten gjorde föräldrar i föräldrakooperativa förskolor och dessa hade också inflytande över förskolans skötsel och drift. Kommunala förskoleföräldrar och Pyslingens förskolors föräldrar var tämligen ointresserade av att delta i verksamheten. Intresset var dock större än deltagandet. Gemensamt för alla huvudmannaskap var att föräldrarna visade svagt intresse för att delta i den pedagogiska planeringen. De flesta föräldrar i alla huvudmannaskap var tillfreds med sin barnomsorg. Mest tillfreds var föräldrar som upplevde att de fick tillräcklig information om sitt barn, att förskolan fungerade vid personalens sjukfrånvaro och ledighet och att barnet ville gå till förskolan.

Sammanfattning. Forskningen visar att föräldrar hittills haft svårt att påverka sina barns undervisningssituation, trots att frågor om demokrati och inflytande diskuterats flitigt i många år. Demokratiseringen som helhet har gått långsamt i skolan. En förklaring till en lojal inställning till skolan är att skolan inte givit dem lämpliga förutsättningar och möjligheter för samverkan med och inflytande i skolan. Andra förklaringar är att föräldrar är nöjda, inte har tid att engagera sig eller tycker att det är meningslöst att framföra önskemål. Vad beträffar inflytande kring skolans organisation har föräldrarna inte hittills visat något större intresse och engagemang för att göra sin stämma hörd. Forskning som studerat detta visade att deltagandet dittills varit anmärkningsvärt lågt. Skolkommittén har uttryckt förhoppningar kring att det nu ska kunna ske förändringar på grund av de ändrade förhållandena, dels på grund av att behovet av samarbete mellan hem och skola ökat, dels att avregleringen gjort det möjligt för föräldrarna att påverka skolans arbete. Det är nu lättare att komma med synpunkter och få gehör för dessa när verksamheten inte längre är styrd av bestämmelser. Möjligheten att byta skola innebär också ett påtryckningsmedel och en möjlig utväg. Försvagningen av den myndiga skoltraditionen har kanske också bidragit till att föräldrar numera kan tänka sig att närma sig skolan och i högre grad uttala sin röst (SOU 1995:103). Det har dock visat sig att föräldrar med hög utbildning uttalade sig i högre grad än andra.

Kapitel 3

SYFTE OCH UPPLÄGGNING

Syfte och problemområden

Syfte med undersökningen är att studera föräldrars möjligheter och vilja till inflytande över sitt barns lärande, trivsel och skolans organi-

sation samt hur villkoren ser ut för att föräldrar ska få ökat ansvar, mer inflytande och makt.

Tre problemområden undersöks:

1. Det första området handlar om föräldrars *attityder* till inflytande över sina barns skolgång samt hur de ser på sina möjligheter att påverka. Inom detta område behandlas frågor som:
 - Hur ser föräldrar på sina rättigheter och möjligheter att kunna påverka sina barns lärande i skolan och skolans styrning?
 - Vill föräldrar ha möjlighet att välja skola för sitt barn?
 - Vilken form för inflytande i samverkansorganen önskar föräldrar, rådgivande funktion eller medbestämmande?
 - Vad önskar föräldrar inflytande över i skolan?
2. Det andra området som undersöks handlar om vilken *kunskap* föräldrarna har om mål och innehåll i undervisningen samt möjligheten/rätten till inflytande. Inom detta område behandlas frågor som:
 - Vilka kunskaper har föräldrarna om sitt barns lärande, trivsel, kamratrelationer, innehållet i undervisningen, läroplanens mål samt läxor?
 - Vilka kunskaper har föräldrar om rättighet till inflytande i skolan, vad som diskuteras i skolan råd eller styrelser samt hur föräldrarepresentationen ser ut?
 - Hur upplever föräldrar sin egen kompetens samt rättigheter att besluta över barnet i skolan?
3. Det tredje området handlar slutligen om hur föräldrar *handlar* i relation till föräldrainflytande. Inom detta område behandlas frågor som:
 - Hur väljer föräldrar skola för sitt barn?
 - Hur agerar föräldrar i relation till lärare och skolledning?
 - Hur engagerar sig föräldrar i sina barns skolarbete?
 - Vad påverkar föräldrarnas engagemang i skolans råd/styrelser?

Undersökningsgrupp

Undersökningen utgår ifrån en grupp barn som gick i förskolan under åren 1993 och 1994. De barnen ingick i en omfattande förskolestudie, kallad NYBO-studien. Syftet med studien var att undersöka om privatiseringen av Stockholms barnomsorg och den minskade personaltätheten hade några konsekvenser för barn, föräldrar och personal. Studien omfattade 394 barn i åldrarna tre till fem år som var inskrivna i 32 förskolor. Av dessa förskolor drevs hälften i aktiebolagsform, åtta som föräldrakooperativa förskolor och de resterande i kommunens regi. Förskolorna var utvalda så att de skulle representera olika typer av sociala områden. Däremot skilde sig förskolorna åt vad gäller antal inskrivna barn per personal. Studiens resultat finns publicerade i fyra rapporter *Insyn eller medverkan* (Ståhle, 1995) *Förskolan, också en arbetsplats*, (Lundström, 1995), *Barnen i förskolan*, (Sundell, 1995) och *På vinst och förlust*, (Sundell & Ståhle, 1996).

Denna studie utgår ifrån de 214 barn som var födda 1988 och 1989 och som gick i årskurs två vid uppföljningstillfällena 1996/97 och 1997/98¹⁹. I undersökningen ingår 142 NYBO-barn (68%) fördelade på 63 klasser från 31 grundskolor i Stockholms län. Endast en friskola medverkar. I varje klass där NYBO-barnen gick tillfrågades även jämnåriga klasskamraternas föräldrar om de accepterade att deras barn deltog i en undersökning. Sammanlagt medverkar 1 111 barn i studien²⁰.

Under det första datainsamlingsåret 1996/97 gick 105 av de 108 NYBO-barnen som var födda 1988 i årskurs två²¹. Av dessa kunde 76

¹⁹ Barnens vårdnadshavare fick hösten 1995 en förfrågan om deras barn kunde ingå i en uppföljningsstudie för att se om skillnader i förskolevistelse avspeglade sig när barnen kom till grundskolan. De 214 NYBO-barnen var i år två spridda på 131 klasser. Därför kunde inte alla barn följas upp.

²⁰ Resultaten om barnens kamratkontakter redovisas i Sundell, K & Colbiörnson, M. (1999)

²¹ Ytterligare tre barn som var födda 1988 gick i årskurs ett.

barn följas upp (dvs 72%)²². Vid detta datainsamlingsstillfälle hade NYBO-barnen 493 jämnåriga klasskamrater. Av dessa medverkade 446 (dvs 90%)²³.

Vid andra datainsamlingsåret 1997/98 gick 105 av de 106 NYBO-barnen som var födda 1989 i årskurs två. Av dessa deltog 66 barn (dvs 63%)²⁴ samt 523 jämnåriga klasskamrater²⁵.

Grundskolorna. De 31 skolorna var belägna i 12 av Stockholms 24 stadsdelar samt i tre kranskommuner. Informationen om skolornas sociala miljö har hämtats från den senaste genomförda folk- och bostadsräkningen (FoB-90). För att skapa ett mått på närmiljöns sociala stabilitet användes fem mått; andelen socialbidragstagare, arbetare, invandrare, boende i allmännyttans bostäder samt högskoleutbildade. Dessa mått varierade stort inom de 31 skolorna. Andelen socialbidragstagare varierade mellan 0.5 - 15%, invandrare mellan 2 och 23%, arbetare mellan 8 och 41%, boende i allmännyttans bostäder mellan 0 och 77% samt högskoleutbildade mellan 18 och 63%. Den sista variabeln inverterades och de fem måtten z-standardiserades och summerades så att ett socialt index bildades. Indexet motiveras av att variablerna samvarierade starkt²⁶ (Sundell & Colbiörnson, 1999).

Skolornas och klassernas storlek varierade kraftigt. Den minsta skolan hade 35 elever och den största 1 098. I genomsnitt fanns 534 elever

²² Bortfallet berodde på att 12 familjer inte kunde lokaliseras, fem föräldrar avböjde medverkan och 12 kom aldrig att medverka på grund av resursbrist.

²³ Bortfallet berodde på att 23 föräldrar inte ville medverka, 21 barn var sjuka under datainsamlingsveckan samt att uppgifterna var för svåra för tre särskolebarn. De medverkande barnen var spridda på 31 klasser fördelade över 23 skolor.

²⁴ Av de 39 NYBO-barn som inte deltog hade 17 flyttat utanför Stockholm och gick inte att finna, 18 barn uteslöts eftersom deras föräldrar avböjde medverkan, två för att de aktuella lärarna inte önskade medverkan, samt två då resurser för uppföljning saknades.

²⁵ Bortfallet (14%) bestod av 60 barn vars föräldrar inte ville att de skulle medverka, 20 var sjuka under datainsamlingsstillfället samt sju invandrarbarn vars lärare bedömde att uppgifterna var för svåra.

²⁶ Alpha = .91

($SD = 273$). Antal elever per klass varierade mellan 15 och 36 elever, genomsnittet var 24.2 ($SD = 3,1$). Av de 63 klasserna var 17 var åldersintegrerade och bestod av elever från minst två årskullar. Av undersökningens 1 111 barn gick 140 (13%) i åldersintegrerade klasser.

Datainsamlingsmetoder

Som datainsamlingsmetoder används både enkät och intervju. Enkäter, för att få del av ett stort antal föräldrars åsikter och på så vis få möjlighet till generaliseringar samt intervjuer för att kunna gå mer på djupet och för att de intervjuade själva skulle få formulera sin syn på föräldrainflytande. Huvudsakligen behandlas föräldrainflytande inom de av lagar, förordningar och läroplaner angivna områden inom vilka föräldrar har rätt till inflytande.

Enkät och intervju. För att undersöka hur föräldrar ser sin möjlighet att kunna påverka sina barns lärande och trivsel samt skolans organisation utformades enkäten och intervjun utifrån två dimensioner:

1. Områden för inflytande; (a) inflytande över barnet och undervisningen, (b) inflytande över skolan/samhället.
2. På vilket sätt inflytandet uttrycks - genom attityd, kunskap och handling, (Koren m fl. 1992)²⁷.

Förutom bakgrundsfrågor ställdes frågor kring föräldrarnas attityd, kunskap och handling kring inflytande och samverkan med läraren och rektor. Även föräldrarnas engagemang i barnens fritidsaktiviteter och synen på nätverk mellan föräldrar efterfrågades. Enkäten förändrades något mellan de båda läsåren. Några frågor togs bort och andra lades till. Provenkäter delades ut vid bägge tillfällena.

²⁷ Föräldrarna besvarade dels 29 frågor som utgår ifrån Family Empowerment scale (FES) men som jag omarbetat och anpassat till skolan. I bilaga 1 visas hur konceptet är uppbyggt. Siffrorna anger frågorna i enkäten

Det var främst barnens mammor som besvarade enkäten. Vid andra insamlingstillfället besvarades 75% av enkäterna av kvinnor och 21% av män. Fyra procent av enkäterna fylldes i av båda föräldrarna tillsammans. Sammanlagt deltog vid de båda datainsamlingstillfällena 879 föräldrar, vilket innebär ett bortfall på 21%.

Resultaten från enkätundersökningarna följdes upp av en intervjustudie. Föräldrarna fick i enkäten, som redovisas ovan, ange om de var villiga att låta sig intervjuas i inflytandefrågor. Cirka 55% accepterade. Av dem valdes 64 ut för att få en fördjupad kunskap kring hur föräldrar tänker kring inflytande och samverkan med lärare och rektor. Intervjuerna var löst strukturerade med öppna frågor. Urvalet gjordes utifrån informationen i enkäten. Tre kriterier användes. Det första kriteriet gällde föräldrarnas tidigare erfarenheter av föräldrainsflytande, (dvs de som tidigare haft barn i föräldrakooperativa förskolor med föräldrastyrelse) och de utan erfarenhet, (kommunala förskolor och förskolor drivna som aktiebolag). Det andra kriteriet var om föräldrar fortfarande hade barn i barnomsorgen eller ej. Detta motiverades av att det i familjerna skulle finnas både yngre och äldre barn samt föräldrar som vid tillfället för intervjun hade jämförande erfarenheter av föräldrainsflytande från barnomsorgen. Det tredje kriteriet utgick ifrån föräldrarnas attityd och engagemang i skolans formella samverkansorgan. Utifrån enkäten kunde utläsas vilket engagemang föräldrarna visade vad gällde de forum för föräldrainsflytande som fanns i deras barns skolor. Svaren delades in i 3 kategorier, (1) de som varken var informerade eller intresserade, (2) de som var informerad om vilka forum som fanns på skolan men passiva, (3) de som var eller hade varit engagerade (tabell 1 visar fördelningen utifrån medverkande föräldrar).

Tabell 1. Intervjukategorier (N = 57)					
	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Föräldrar <u>med</u> erfarenhet av föräldrainsflytande (FK*)</th> <th>Föräldrar <u>utan</u> erfarenhet av föräldrainsflytande (KF + AB)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	Föräldrar <u>med</u> erfarenhet av föräldrainsflytande (FK*)	Föräldrar <u>utan</u> erfarenhet av föräldrainsflytande (KF + AB)		
Föräldrar <u>med</u> erfarenhet av föräldrainsflytande (FK*)	Föräldrar <u>utan</u> erfarenhet av föräldrainsflytande (KF + AB)				

	Barn i förskolan	Ej barn i förskolan	Barn i förskolan	Ej barn i förskolan
Ointresserade oinformerade	4	3	5	3
Informerade passiva	7	6	9	7
Aktiva	2	2	6	3

*FK= föräldrakooperativ förskola, KF =kommunal förskola, AB = Förskola driven i aktiebolagsform

Alla föräldrar utom en bokade vid förfrågan in en intervju. Sex intervjuer genomfördes dock aldrig²⁸.

Intervjuerna genomfördes under perioden oktober 1997 till maj 1998. Under hösten intervjuades föräldrar som hade besvarat enkäten under läsåret 1996/97 så deras barn gick vid intervjutillfället i årskurs tre. De resterande intervjuade föräldrarna hade barn i årskurs två. Tre provintervjuer genomfördes innan den egentliga datainsamlingen påbörjades. Intervjuerna genomfördes dels på FoU-enheten (20 intervjuer) dels på föräldrarnas egna arbetsplatser (fem intervjuer). Dessa spelades in på band, skrevs ut och klassificerades i kategorier. De resterande 32 var telefonintervjuer. Telefonintervjuerna genomfördes oftast på kvällstid efter det att föräldrarnas barn hade gått och lagt sig. Telefonintervju visade sig vara enda alternativet för flertalet av föräldrar då dessa inte hade möjlighet att genomföra intervjun på arbetstid samt hade svårt att lämna hemmet under kvällstid. Vid telefonintervjuerna användes kategorierna från de utskrivna intervjuerna som möjliga svarsalternativ för att underlätta skrivandet. Dessa svar fick tillsammans med övriga anteckningar ligga till grund för utskrifterna av telefonintervjuerna. Anteckningarna från telefonintervjun förtydligades direkt efter intervjutillfället. Frågornas ordning varierade vid de olika intervjuerna då informanternas svar styrde intervjun. Samtliga intervjuer tog mellan 35 minuter och en och en halv timme. Genomsnittet var 55 minuter.

²⁸ En förälder avstod för hon ansåg att hon inte hade tid. Hon avböjde ny tid för intervju. Fem föräldrar ringdes upp vid flera tillfällen och nya tider bokades. Dessa intervjuer genomfördes dock aldrig.

Av de föräldrar som deltog i NYBO-projektet i förskolan var det 141 som deltog i enkätundersökningen i skolan. Av dessa deltog även 21 föräldrar i intervjun.

Kapitel 4
FÖRÄLDRAGRUPPEN

Föräldrarna som ingår i undersökningen beskrivs utifrån fyra områden: erfarenhet av föräldrainsflytande, socioekonomisk status och kulturell bakgrund samt engagemang i barnets fritidsintressen.

Erfarenhet av föräldrainsflytande i förskolan

Av de 879 föräldrar som deltog i undersökningen hade 9% erfarenhet av föräldrainsflytande från föräldrakooperativa förskolor. De resterande hade haft sina barn i aktiebolagsdrivna förskolor 9%, kommunala förskolor 74%, respektive dagmamma eller barnficka 8%.

Social och kulturell bakgrund

Ett sätt att definiera social bakgrund är att utgå ifrån människors position och villkor i arbetslivet. Utgångspunkten för att gruppera föräldrarnas yrken i denna undersökning har varit att utgå ifrån Statistiska centralbyråns socioekonomiska indelning (1982). Denna indelning är uppbyggd utifrån arbetare och tjänstemän, företagare och anställda. Klassificeringen bygger på yrkets utbildningskrav och säger ingenting om individens faktiska utbildning. Indelningen är enligt följande; företagare (företagare med flera anställda, t ex hotellchef, småföretagare, t ex skomakare, försäkringsmäklare eller fria akademiker yrken t ex forskare), tjänstemän (ledande befattningar, t ex P-A chef, högre tjänstemän, t ex tandläkare, arkitekt, tjänstemän på mellannivå, t ex sjuksköterska, lärare, polis eller lägre tjänstemän t ex sekreterare, säljare) arbetare (facklärart arbete t ex elektriker, snickare eller ej facklärart arbete

t ex städare, chaufför) ej förvärvsarbetande, studerande, hemarbetande, pensionär eller arbetslös.

Resultaten från enkäten visade att männen oftare arbetade inom akademikeryrken och hade därmed högre socioekonomisk status än kvinnorna (tabell 2). 94% av barnens föräldrar var sammanboende. Vid sammanslagning av båda föräldrarnas socioekonomiska status²⁹ hade 50% av familjerna hög socioekonomisk status³⁰. 13%³¹ av föräldrarna hade utländsk bakgrund. Variationer i klasserna var stor (0 - 68%).

Tabell 2. Föräldrarnas socioekonomiska status			
	Kvinnor <i>n</i> = 768 (%)	Män <i>n</i> = 752 (%)	Familjen <i>n</i> = 879 (%)
Högre tjänstemän, inkl. fria yrkesutövare med akademikeryrken (1)	26	42	50
Lägre tjänstemän / mellan tjänstemän (2)	44	20	30
Ej facklärt / facklärt arbeteInkl. företagare, t ex skomakare (3)	31	38	20

De flesta föräldrarna var förvärvsarbetande (tabell 3). Av dessa var det fler män än kvinnor som var egna företagare (20 resp 9%). Endast ett

²⁹ Den i familjen som har den högsta socioekonomiska statusen blir normgivande. Dessa grupper kommer att benämnas utifrån siffrorna 1, 2 och 3 vid redovisning av föräldrarnas socioekonomiska status i texten.

³⁰ Vid jämförelse med urvalet från NYBO-undersökningen ger resultatet en liknande bild. Där fanns dock en skillnad mellan huvudmannaskapen. De kommunala förskolorna (KF) och aktiebolagsförskolorna (AB) hade något lägre socioekonomisk status jämfört med de föräldrakooperativa förskolorna (FK).

³¹ Urvalskriteriet var att barnen var berättigade till svenska 2 undervisning och/eller modersmålsundervisning

fåtal av föräldrarna var studerande eller arbetslösa. Vård av barn i hemmet sköttes av kvinnorna (7%).

Tabell 3. Föräldrarnas arbetsförhållanden (%)		
	Kvinnor (n = 768)	Män (n = 752)
Anställda	77	69
Egna företagare	9	20
Vård av barn i hemmet	7	0
Studerande	3	1
Arbetslösa	4	3

Av de föräldrar som medverkade i intervjun var 53 kvinnor och fyra män. Nio var ensamstående och 48 sammanboende. 20 föräldrar var högre tjänstemän eller fria akademiker, 24 var tjänstemän på mellan och lägre nivå och åtta hade facklärart eller ej facklärart arbete. Två föräldrar var ensamföretagare. Tre föräldrar var arbetslösa och två studerande. Föräldrarna valdes ut utifrån de båda enkätundersökningarna. Det innebär att 36 föräldrar hade barn i årskurs tre och 21 i årskurs två vid intervjutillfället.

Engagemang i barnets fritid

För att få en vidare bild av föräldrarnas engagemang i sina barn tillfrågades de även vilken delaktighet de hade i sina barns fritidsaktiviteter. Nästan alla barn (97%) hade en fritidsaktivitet utanför fritidshemmet. Det påverkade i hög grad föräldrarna eftersom de flesta barnen behövde hjälp att ta sig till och från aktiviteten (83%).

Det går åt massor av tid. Vi skjutsar barnen tre gånger i veckan till judon och det finns ingen att dela med för ingen kompis i området går. Vi måste också skjutsa till musiken för barnen spelar bastuba och

trombon och instrumenten måste transporteras med bil. Min man är ledare på judon och vi städar och gör allt. Tränarna sade att de hade för mycket att göra och behövde föräldrahjälp. De ska sköta träningen och inte administrationen och är kanske inte bra på det heller.

Många fritidsaktiviteter byggde också på föräldrarnas delaktighet. Var femte förälder var därför under 1997³² ledare för någon av sina barns fritidsaktiviteter till exempel skogsmulleverksamhet och fotboll. Dessa föräldrar representerade främst yrken ur gruppen tjänstemän³³ (lägre och mellantjänstemän). Föräldrar behövdes också för andra uppgifter som till exempel kassör, skridskoslipare, medhjälpare vid hajker, kock vid fotbollsläger och försäljare i klubbens cafeteria. Drygt hälften av föräldrarna gick även på föräldramöten i samband med fritidsaktiviteterna (tabell 4).

Tabell 4. Föräldrars engagemang i sina barns fritidsaktiviteter. Fler alternativ möjliga ($n = 430$)	
	%
Hämtar och lämnar barn	83
Ledare i fritidsaktiviteten.	20
Hjälper till	23
Går på föräldramöten	63
Deltar ej	5

Föräldrarna lade ner mycket tid på sina barns fritidsaktiviteter³⁴. Variationen var dock stor och rörde sig mellan en till nio timmar i veckan.

Barnen fäktas, spelar piano, går på gymnastik och innebandy och gör experiment på Tekniska högskolan. Jag hämtar, lämnar och tittar på.

³² Denna fråga undersöktes endast vid andra insamlingstillfället.

³³ SES 1 = 19%, 2 = 26%, 3 = 7%. $\chi^2(2) = 10.81, (p < .004)$

³⁴ $M = 3.2$

De vanligaste fritidsaktiviteterna var olika former av idrott (76%), musik (33%), teater (18%) men även andra aktiviteter som till exempel schack, scouter förekom.

Vid intervjun berättade föräldrarna hur barnens fritidsaktiviteter valdes. Föräldrarna ansåg att det var lika vanligt att barnet själv valde aktiviteten (med en viss påverkan av kamrater och syskon) som att valet gjordes av föräldrarna. Föräldrarna prioriterade barnens fritidsaktiviteter med motiveringen att det var viktigt att barnet hade kamrater och intressen. Flera föräldrar försökte styra in barnen på sina egna intressen för de önskade gemensamma intressen för familjen.

Vi tycker att det är roligt med det som görs tillsammans med barnen. Golf gör vi tillsammans för jag är golfledare. Han går själv till fotbollen men skjutsas till matcher. Det är tråkigt att skjutsa och titta på.

Eftersom barnens fritidsintressen tog mycket av föräldrarnas tid försökte en del föräldrar hjälpa varandra med hämtning och lämning. Det skapades nätverk av samarbete.

Det är dottern som går på gymnastik tillsammans med fyra andra flickor och vi hjälper varandra att skjutsa och hämta. Och så är det sonen, fotboll och hockey 2 – 3 gånger i veckan och tävlingsgymnastik 4 timmar i veckan. Vi skjutsar mellan 5-10 timmar i veckan.

Vid intervjun svarade var tredje förälder att de hade bildat något typ av system tillsammans med andra föräldrar för att spara tid.

Vi försöker men det får inte bli för många barn för annars får man inte plats i bilen. Och det är jobbigt att lägga upp ett schema.

Det förekom föräldrar som talade om att sätta gränser för omfattningen av fritidsaktiviteterna. Syftet var främst omtanke om barnet.

En del gör så väldigt mycket och jag tror inte att det är nyttigt. Barnen gör var sin grej och vill de göra något mer måste de välja.

Vissa barn klarade sina fritidsaktiviteter utan föräldrarnas engagemang. Dessa föräldrar svarade att de inte hade möjlighet att engagera sig i barnens fritidsaktiviteter på grund av tidsbrist, eller att barnen hade en aktivitet i närheten av hemmet och därför klarade sig själv. En förälder svarade att alla fritidsaktiviteter sköttes genom fritidshemmet. Barnen kunde välja olika sporter/aktiviteter utanför fritidshemmet som personalen åtog sig att lämna och hämta barnen vid. Endast 3% av barnen deltog ej i fritidsaktiviteter utanför fritidshemmet. Ett skäl var transportproblem. Ett annat var att föräldern ansåg att barnen behövde lugn och ro på eftermiddagarna.

Sammanfattningsvis kan sägas att i stort sett alla barn medverkade i någon fritidsaktivitet utanför fritidshemmet vilket påverkade föräldrarna då dessa behövdes för att lämna och hämta barnen. Nätverk bildades i stor utsträckning mellan föräldrarna för att klara denna uppgift. Föräldrarna medverkade också som ledare, hjälpte till med olika uppgifter samt deltog på föräldramöten. Föräldrarna ansåg att det var viktigt att barnen deltog i en fritidsaktivitet utanför fritidshemmet, vilket främst var idrott, för kamraternas och intresset skull. Vanligt var att föräldrar sammanfattade sitt liv på följande sätt;

Mitt liv består av att jag jobbar och är med barnen.

FÖRÄLDRARS ATTITYDER TILL INFLYTANDE

Under 1990-talet har föräldrar fått möjlighet till ökat inflytande dels genom inflytande på fler nivåer än som tidigare varit aktuellt, dels genom den kundvalsmodell som innebär att föräldrar kan välja och byta skola. I och med att kundvalsmodellen infördes startades förvaltningsråd Stockholm. Förvaltningsrådet är ett rådgivande samverkansorgan där föräldrarepresentanter har möjlighet att diskutera övergripande frågor med rektor. Många skolor har dessutom råd med olika inriktning till exempel kulturråd, sportråd eller matråd. Förutom representation i rådgivande organ finns också möjlighet till ökat inflytande genom styrelser. I regeringens proposition 1995/96:157 föreslås att kommunerna under en femårsperiod kan överlåta vissa ansvars- och beslutandefunktioner till en lokal styrelse med föräldramajoritet.

I det här kapitlet behandlas frågan om vilken form för inflytande föräldrar vill ha, rådgivande eller medbestämmande? Inledningsvis redovisas föräldrars attityder till hur de ser på sina rättigheter att påverka val av skola, beslut kring barnet samt över organisationen i stort. Kring varje område undersöks också om det fanns några skillnader som kunde kopplas till erfarenhet av föräldrainflytande, social och invandrar bakgrund samt engagemang i barnets fritidsintressen.

Rätten att påverka val av skola och beslut kring barnet

Möjlighet att påverka sitt barns skolgång har föräldrar redan vid val av skola. Att välja skola innebär att föräldrar har möjlighet att välja pedagogisk inriktning, arbetssätt samt socialt sammanhang för sina barn. I stort sett alla (98%) föräldrar ansåg att de skulle ha denna rättighet.

Majoriteten av föräldrarna ansåg att de skulle ha rätt att godkänna alla skolans hjälpinsatser som var riktade mot deras barn. Färre tyckte att de borde vara med i diskussionen och när det gällde beslut om vad barnet behövde ansåg endast hälften av föräldrarna att deras uppfattning var lika viktig som lärarens (tabell 5). Vilket innebär att hälften av föräldrarna ansåg att lärarnas kompetens var viktigare än föräldrarnas vad gällde bedömning av barnets behov i skolan.

Tabell 5. Hur föräldrar upplever sina rättigheter att besluta över barnet			
	Instämmer helt eller delvis	Tveksam	Instämmer inte helt eller delvis
Jag anser att jag har rätt att godkänna alla skolans hjälpinsatser (%)	70	23	7
Läraren borde diskutera med mig vilken hjälp jag vill att mitt barn ska få (%)	63	30	7
När det gäller beslut om vad mitt barn behöver är min uppfattning lika viktig som lärarens (%)	51	39	10

Vad önskar föräldrar inflytande över i skolan?

Föräldrarna visade något större intresse för att påverka regler och organisation än val av lärare och arbetsmetoder (tabell 6). De föräldrar som ville ha inflytande över vilka lärare som arbetade på skolan ville också ha inflytande över pedagogiken³⁵. Föräldrar till barn med kamratproblem³⁶ visade inte större intresse än övriga att vilja ha inflytande

³⁵ $r = .54$, ($p < .0001$)

³⁶ se Sundell & Colbiörnsen, 1999.

över skolans organisation, regler, val av lärare eller arbetsmetoder. Gruppen med egna företagare och högre tjänstemän var något mer intresserade än övriga av att påverka skolans regler³⁷. I övrigt påverkade inte föräldrarnas socioekonomiska bakgrund synen på föräldrainflytande.

Tabell 6. Föräldrars inställning till föräldrainflytande ($n = 860$)

	Instämmer helt eller delvis	Tveksam	Instämmer inte helt eller delvis
Föräldrar ska kunna påverka skolans regler (%)	74	20	6
Föräldrar ska ha inflytande över skolans organisation (%)	64	26	10
Föräldrar ska kunna påverka vilka lärare som finns i skolan (%)	49	33	18
Föräldrar ska kunna påverka lärarnas arbetsmetoder (%)	48	37	15

Rådgivande eller medbestämmande?

Endast hälften av föräldrarna trodde att de kunde påverka skolan deras barn gick i³⁸. Föräldrarna antog att det främst berodde på lärarens inställning till föräldrainflytande. De föräldrar som var aktiva i skolans råd hade något större tilltro till sin möjlighet att påverka än övriga³⁹. Frågan var hur stort inflytande föräldrarna ville ha? Önskade de ökad

³⁷ $F(2/859) = 4.19$, ($p < .05$) SES 1 = 4.1, ses 2 och 3 = 3.9, Vill påverka = 5 - vill inte påverka = 1

³⁸ Helt sant = 21%, oftast sant = 30%, tveksam = 39%, oftast inte sant = 9% inte alls sant = 1%. ($n = 447$),

³⁹ $F(2/428) = 6.48$, ($p < .001$), aktiva = 3.8, informerade passiva = 3.6, oinformerade ointresserade = 3.4.

formell makt genom styrelser? Resultatens visade att endast var fjärde förälder⁴⁰ visade intresse för denna möjlighet (tabell 7). Majoriteten av föräldrarna svarade att de föredrog en rådgivande form. De var med andra ord nöjda med den form för inflytande de redan hade. Den grupp som var mest positiv till den rådgivande formen var föräldrar som hade erfarenhet av dessa råd⁴¹. Hälften av föräldrarna (52%) ville också ha ett forum för föräldrarna. De ansåg därför att det var mycket viktigt eller viktigt att det fanns en föräldraförening på skolan.

Tabell 7. Föräldrars syn på formaliserat inflytande ($n = 860$)			
	Instämmer helt eller delvis	Tveksam	Instämmer inte helt eller delvis
Skolan bör ha olika typer av forum där föräldrar kan framföra önskemål (%)	94	5	1
Skolan bör styras av en skolstyrelse med föräldrar i majoritet (%)	26	48	26

Vad påverkade föräldrarnas syn på styrelser? Utifrån föräldrarnas socioekonomiska status fanns det olika uppfattningar vad gällde synen på föräldrastyrelse. Gruppen med facklärt arbete visade något större intresse⁴². Detta gällde även föräldrar med utländsk härkomst⁴³. Det ska dock observeras att skillnaderna är relativt små. Föräldrar som önskade styrelser med föräldramajoritet hade också önskemål om att

⁴⁰ $M=2.9$, 5=instämmer helt och 1= instämmer inte

⁴¹ $F(2/834) = 8.33$, ($p < .0003$). Aktiva = 4.8, informerade passiva = 4.6 och oinformerade ointresserade 4.5.

⁴² $F= (2/854) = 8.73$, ($p < .0002$); ses 1= 2.8, 2 = 2.9, 3 = 3.2

⁴³ utländsk bakgrund = 3.1 övriga =2.9

påverka skolans organisation⁴⁴, val av lärare⁴⁵ samt lärarnas arbetsmetoder⁴⁶.

Föräldrars tillgång till information eller brist på information från skolornas nuvarande rådgivande organ påverkade inte föräldrarnas syn på skolstyrelse med föräldrar i majoritet. Det fanns heller inget samband mellan önskan om en styrelse med föräldramajoritet och föräldrarnas uppfattning av barnets trivsel i skolan och synen på undervisningen.

Föräldrarnas förklaringar. Vid intervjun framkom olika förklaringar till varför föräldrar föredrog rådgivande eller medbestämmande organ. Argument för ett rådgivande organ var att föräldrarna ansåg att förvaltningsrådet fungerade bra och att det inte fanns behov för ökat inflytande.

Jag föredrar rådgivande, för jag tycker att man kan uppnå vad man vill ändå utan att behöva ta det stora fulla ansvaret. Det är kul att ta beslut och ordna små saker. Som till exempel ordna en skridskobana åt barnen. Föräldrarna spolar och kommunen skrapar bort snön. Det är för stort ansvar med budget och personal. Det är ju så svårt att få överblick om ekonomin.

Att föräldrar inte visade så stort intresse för vidgat inflytande grundade sig på olika farhågor. Dessa gällde främst att medbestämmande ställer krav på föräldrarepresentanterna vad beträffar ansvar och kompetens.

Jag tycker det är nog med rådgivande jag vill inte ha föräldrar i styrelsen. Jag tänker nog lite gammaldags men jag tycker att det kan bli fel om man inte har tillräcklig kunskap som förälder.

Det är jättesvårt för ska man vara med och besluta måste man också ta ansvar. Och ska man ta ansvar man måste ha gedigna kunskaper för

⁴⁴ $r = .39$, ($p < .0001$), ($N = 847$)

⁴⁵ $r = .30$, ($p < .0001$), ($N = 849$)

⁴⁶ $r = .37$, ($P < .0001$), $N = 850$

det handlar om ett viktigt område för det handlar om våra barn och deras undervisning. Sedan handlar det om skattepengar så jag tycker det är svårt. Jag skulle inte vilja träda in i en position där jag ska vara med och fatta beslut om större viktiga saker som antingen är strategiskt eller ekonomiskt viktiga. Det skulle jag inte vilja göra för jag har inte den kompetensen.

Detta aktualiserade frågan om hur valförfarandet skulle gå till. Farhågor uttrycktes kring att ett fåtal föräldrar skulle bita sig fast och skapa ett nytt maktcenter via styrelsen.

Jag tycker att det ska vara slumpmässigt urval för jag kan känna att vissa som alltid tycker att det är kul och det kanske är en viss kategori människor som sitter där de kan ha en slags maktposition. Jag kan tänka mig att det är frivilliga som engagerar sig och då blir det vissa människor som tar det här medan de andra känner att de inte riktigt klarar av eller inte har tid.

Andra uttryckte farhågor kring att föräldrars möjlighet att ta sig tid skulle vara en urvalskriterium.

Jag har pratat med några grannar som sitter med i Hem och Skola föreningen och det låter som att det är föräldrar som har möjlighet som skulle sitta med i ett sådant råd. Andra har inte tid. Och då är jag rädd för att man inte får rätt personer. Det ska ju vara föräldrar som har möjlighet att ta ledigt från arbetet.

Föräldrar uttalade också att de inte tyckte att det var lämpligt att föräldrar medverkade i styrelser när det var besparingar och dåliga tider. De tyckte inte att föräldrar skulle vara medansvariga för beslut som påverkade skolans kvalitet negativt utan tyckte att dessa skulle stå utanför med möjlighet att ställa krav på skolan och politiker.

Jag kan känna att det här handlar om politiker som försöker komma undan sitt ansvar. Drar man in föräldrar att bli ansvariga i besluten, i de ekonomiska besluten och nedskärningar och allt, drar man undan kritiken. Det är så jag upplever det och det tycker jag är fel. Jag vill

vara fristående och driva mina krav. Jag tycker det är viktigt att driva dem och inte behöva ta hänsyn. Jag tycker inte att de kan skära ner och jag vill vara fri att framföra min kritik.

Föräldrar med erfarenhet av föräldrakooperativa förskolor. Även föräldrar som tidigare haft erfarenhet av föräldrastyrelser från barnomsorgen var tveksamma till skolstyrelser. De var dock något mer positivt inställda än övriga⁴⁷. Skälen till att många var tveksamma var att skolorna var större enheter med betydligt fler barn än förskolorna samt att föräldragruppen därmed blev större och upplevdes som mer heterogen. De trodde också att det var mer komplicerade frågor som det skulle fattas beslut om i skolan i jämförelse med förskolan. Flera föräldrar ansåg därför att de saknade kompetens för styrelseuppdrag i skolan. Ett annat skäl var att de inte tyckte sig ha tillräckligt omfattande perspektiv och kunskap kring hela grundskolan. Skolans styrning utgår från alla åldrar och planeringen sker på lång sikt.

Jag tror att det är svårt med ett beslutande organ i skolan, till en viss del kanske, men det blir på en annan nivå än i föräldrakooperativet. Personalen är kunniga och vet hur det ska bli sen. Man måste vara insatt i så mycket mer.

Rektors betydelse. Vid intervjun framkom att föräldrars val av form för inflytande påverkades av vilken rektor skolan hade. De som ansåg att de hade en bra rektor, som lyssnade på föräldrarna tyckte att de fick tillräckligt inflytande genom de nuvarande rådgivande organen. De sade att de kunde framföra synpunkter, att rektor lyssnade och önskemålen diskuterades. De ansåg att föräldrar och skolledning strävade mot gemensamma mål. Föräldrarna trodde att båda parter var nöjda med den nuvarande formen för föräldrainflytande. De som hade rektorer som föräldrarna uppfattade som negativa till föräldrainflytande kunde tänka sig ökat inflytande och medbestämmande genom styrelser med föräldramajoritet för att tvinga till sig makten. I dessa fall

⁴⁷ $M=3.3$, 5=instämmer helt och 1= instämmer inte. Jfr hela gruppen $M=2.9$

råder maktkamp för föräldrar känner sig som förlorare och kan inte påverka rektorn på annat sätt en genom formellt inflytande.

Jag tycker föräldrar ska ha medinflytande men det hänger på rektor och skolledningen. De har sina åsikter och har svårt att ha en dialog. De kör sitt race. Det är envägskommunikation väldigt mycket. Så kommer det upp några frågor som rektor försöker vifta bort. Det är fortfarande så i skolan.

Vid vissa skolor var det tydligt att det inte fanns något intresse för föräldrasamverkan/inflytande från rektors sida. Föräldrar gav exempel på att de hade känt sig handlingsförlamade, överkörda och besvikna på rektor när det uppkom problem i deras barns klass. Rektor uppfattades inte trovärdig i deras ögon.

En lärare genomgick en personlig kris och barnen tappade respekten för läraren. Föräldrarna började ringa rektor som inte tog tag i det. Detta pågick tre terminer. Det var kravlöst. Rektor skulle naturligtvis sett till att hon kom ifrån ett tag och satt in någon annan. Jag är fortfarande arg. Vi satt på olika möten som inte gav någonting för rektor var så feg. Han lyckades kanske bra med ekonomin men kunde inte ta tag i det här som var mycket viktigt.

Det fanns också föräldrar som hade svårt att förstå varför föräldrar skulle medverka i råd eller styrelser överhuvudtaget och som blev irriterade över att föräldrar lade sig i den pedagogiska verksamheten.

Benägenhet att representera. Föräldrarna tillfrågades om de kunde tänka sig att medverka i något av skolans råd. Intresset var lågt. Knappt var tionde förälder kunde tänka sig att medverka förvaltningsrådet eller verksamhetsrådet (tabell 8). Intresset för att medverka i ett råd med en tydlig inriktning var också lågt.

Tabell 8. Andel föräldrar som var positiva till att representera föräldrar i skolans råd (Flera alternativ möjliga) $n = 849$

	(%)
Verksamhetsråd	5
Matråd	4
Trivselsråd	5
Skolgårdsråd	3
Kulturråd	4
Sportråd	2
Förvaltningsråd	4
Skolstyrelse	3
Annat *	4

* klassförälder eller föräldraföreningen.

Sammanfattning

Det första frågeområdet handlade om föräldrars attityd till inflytande det vill säga deras vilja att påverka. Vill föräldrar påverka val av skola, beslut kring barnet samt organisationen i stort? Vilken form för inflytande över skolan vill föräldrar vill ha, rådgivande eller medbestämmande?

Genom val av skola har föräldrar sitt första tillfället att kunna påverka sitt barns skolgång. I stort sett alla föräldrar (98%) önskade denna rättighet. När barnet sedan är placerat i skolan önskade två av tre föräldrar inflytande över barnet på så sätt att de önskade vara delaktiga i diskussioner som rör deras barn. Föräldrarna ville också ha möjlighet att informera läraren om vad de anser att deras barn behöver så de flesta såg till att läraren hade kännedom om detta. Vad gällde beslut över vad deras barn behövde litade hälften av föräldrarna på lärarens omdömen i så hög grad att ansåg att lärarens uppfattning var viktigare än förälderns.

Vad gällde inflytande över skolan visade föräldrarna större intresse för att påverka regler och organisation än val av lärare och arbetsmetoder. Knappt hälften var intresserade av inflytande över val av lärare och arbetsmetoder.

Intresset för att delta i skolans nuvarande samverkansorgan var lågt. Knappt var tionde förälder kunde tänka sig att medverka förvaltningsråd eller verksamhetsråd. Intresset för ökad formell makt genom styrelser var också lågt. Tre av fyra föräldrar föredrog ett rådgivande organ där föräldrar kan framföra sina synpunkter framför ett medbestämmande som innebär mer makt och ökat ansvar för föräldrar. De vanligaste argumenten mot styrelser med föräldramajoritet, grundade sig i farhågor kring föräldrarepresentationen. Kompetensfrågan det vill säga brist på kompetens för uppgiften uttalades som ett problem. Rektors villighet till samverkan med föräldrar påverkade även föräldrarnas inställning. De som upplevde att de inte fick gehör för sina synpunkter önskade mer formell makt. Även föräldrar som tidigare haft erfarenhet av föräldrastyrelser från förskolan var tveksamma till skolstyrelser. De var dock något mer positivt inställda än övriga.

Kapitel 6
**FÖRÄLDRARS KUNSKAP OM INFLYTANDE OCH
SKOLAN**

För att kunna påverka den verklighet man lever i krävs bland annat verklighetsnära kunskaper om densamma (SOU 1996:162). I detta sammanhang kompliceras detta eftersom det inte gäller föräldrarnas egna konkreta verklighet utan deras barns verklighet. Detta ställer höga krav på information från skolorna, samtidigt som det ställer krav på att föräldrarna söker sig den kunskap de behöver. I detta kapitel beskrivs inledningsvis vilken kunskap föräldrar säger sig ha om barnets kunskapsutveckling och trivsel i skolan samt undervisningen. Sedan beskrivs utifrån kunskap/kapacitet vilken tilltro föräldrar har till sin egen förmåga vad gäller att kunna stödja sitt barn. Avslutningsvis redovisas vilken kunskap föräldrar har kring sina möjligheten till inflytande i skolan.

Information kring barnet och undervisningen

Information kring vad barnet lär sig. Föräldrarna (78%) uttryckte att de var nöjda med information de fick kring sitt barns lärande från skolan. De (83%) ansåg att klassläraren gav dem tillräcklig information om hur deras barn utvecklades, dess starka och svaga sidor samt vad barnet lärde sig i svenska och matematik (79%)⁴⁸. Svenska föräldrar var dock något nöjdare med informationen än föräldrar med annan kulturell bakgrund⁴⁹. Trots att föräldrarna uttalade att de hade kunskap om barnets utveckling hade endast en av tre föräldrar kännedom om vad deras barn behövde för stöd i undervisningen. Om barnet är i be-

⁴⁸ $N = 869$

⁴⁹ $F(1/827) 5.66, (p < .05)$, svenskar 4.1 annan kulturell bakgrund 3.8 instämmer helt = 5 - instämmer inte = 1

hov av extra stöd har skolan hjälpsystem för att stötta barnet. Informationen om hur detta fungerar hade nått drygt hälften (64%) av föräldrarna (tabell 9). De som var nöjda med informationen beträffande undervisningen och barnets utveckling var också nöjda med informationen kring vad barnet lärt sig i skolan⁵⁰.

	Helt /delvis sant	Tveksam	Inte alls /oftast inte sant
Jag vet hur skolans hjälpsystem för barn är organiserat (%)	64	28	8
Jag vet vad mitt barn behöver för stöd i undervisningen (%)	29	28	43

Trivs barnen i skolan? Har föräldrarna någon bild av hur deras barn trivs i skolan och vad barnet har för kamratrelationer? Nästan alla (94%)⁵¹ trodde att deras barn trivdes i skolan och att skolan hade ett positivt klimat (90%). I stort sett alla föräldrar (99%) ansåg sig veta vad deras barn hade för kamratrelationer. De flesta (92%) sade att barnet hade nära kontakt med ett eller flera barn, men det fanns också de som inte trivdes. Tre procent av föräldrarna uttryckte att deras barn var rädd för ett eller flera barn och lika många sade sig veta att deras barn blev trakasserad. Det fanns också några som var ensamma (1%) och saknade kontakt med andra. Det var endast 62% av föräldrarna som var nöjda med informationen från skolan kring barnets kamratrelationer.⁵²

⁵⁰ $r = .70$, ($p < 0,0001$), ($n = 864$)

⁵¹ ($N = 873$), fler alternativ möjliga

⁵² Nöjd = 28 %, ganska nöjd = 34 %, tveksamma = 26 %, ganska missnöjd = 9 %, missnöjd = 3 % ($N = 445$)

Samband fanns mellan att föräldrarna uppfattade att deras barn trivdes i skolan och att upplevde att de fick informerad om barnets starka och svaga sidor⁵³, och att det var ett positivt klimat i skolan⁵⁴. Även relationen mellan föräldrar och lärare hade betydelse för hur föräldrar uppfattade informationen. Föräldrar som tyckte att de hade en positiv relation till läraren var nöjda med informationen de fick angående sitt barns relation till andra barn⁵⁵.

Information om konflikter. Föräldrarna tillfrågades också om de trodde att läraren skulle informera dem om deras barn hamnade i konflikter. Tre av fyra föräldrar (71%) svarade att läraren gjorde det antingen direkt via telefonsamtal (44%) eller i efterhand till exempel vid utvecklingssamtal (27%).

Ja, absolut. Hon är bra på det och det är någon slags policy att de ska ta tag i det på en gång. Bråkar några eller så har de kompissamtal, det är jättegulligt, en gång i veckan när de talar ut om den som varit dum och så. Det funkar jättebra. Ibland tar de även kompissamtalet på en gång om det är någon större sak som hänt.

Var tredje förälder (29%) ansåg att lärarna inte informerade föräldrarna när det hände något. Detta förklarades dels av att föräldrarna inte trodde att lärarna visste vad som hände mellan barnen (16%) eller att lärarna ville reda ut konflikterna utan föräldrarnas inblandning (5%). Var tredje förälder saknade erfarenhet av hur läraren skulle agera i en sådan situation och har därför svarat utifrån hur de trodde att läraren skulle agera i ett sådant läge.

Kunskap om undervisningen och läroplanens mål. De flesta föräldrarna (78 %) ansåg att de fick tillräcklig information om hur undervis-

⁵³ $r = .51, (p < .0001), n = 429$

⁵⁴ $r = .43, (p < .0001), n = 431$

⁵⁵ $r = .50, (p < .0001), n = 869$

ningen var upplagd.⁵⁶ Det var långt ifrån lika många som var insatta i skolans mål och läroplanens innehåll. Endast var fjärde förälder ansåg sig ha kunskap om detta⁵⁷. Den grupp föräldrar som var mer insatta i läroplanens innehåll än övriga, var de som var aktiva i skolans råd⁵⁸. Drygt hälften av föräldrarna (61%) var insatta i vad läraren förväntade sig att barnet skulle kunna vid skolåret slut.⁵⁹

Föräldrars kunskap kring barnens läxor. Vid intervjun tillfrågades föräldrarna om de ansåg att de fick tillräcklig information om barnens läxor. Tre av fyra föräldrar var nöjda med informationen. Resterande var mindre nöjda på grund av att det endast var barnet som fick information. Barnet kunde vara medveten om läxan men har svårt att veta omfattningen.

Han vet aldrig hur långt han ska jobba och om det räcker det han har gjort.

Hur får föräldrar information?

Viktiga informationskällor. De flesta föräldrarna (85%)⁶⁰ tyckte att utvecklingssamtalet var den bästa informationskällan och 83% svarar att de var nöjda⁶¹ med den information de fått genom samtalet. Relationen till läraren var av betydelse. Föräldrar som kände att de kunde tala med läraren över saker de undrade över och kände sig välkomna

⁵⁶ ($n = 870$)

⁵⁷ Helt sant = 6%, oftast sant = 18%, tveksam = 40%, oftast inte sant = 18%, inte alls sant = 17%, ($N = 450$)

⁵⁸ $F(2/425) = 10.46$, ($p < .0001$), aktiva = 3.2, informerade passiva = 2.7, oinformerade = 2.5

⁵⁹ Helt sant = 25%, oftast sant = 36%, tveksam 25%, oftast inte sant = 8%, inte alls sant = 6%.

⁶⁰ ($n = 425$), flera alternativ möjliga

⁶¹ ($n = 868$), nöjd 57%, ganska nöjd 29%, tveksam 10% ganska missnöjd 3% missnöjd 1%.

att vara med på lektionerna, var nöjda med informationen i utvecklingssamtalen, både barnets inläring och kamratrelationer⁶².

Hälften av föräldrarna (49%) tyckte även att föräldramötena gav viktig information. Andra informationskällor var barnet, läxorna och veckobreven (44%). Några fick även information av läraren genom telefonsamtal (7 %).

Vid intervjun kunde hälften av föräldrarna uttala vad undervisningen innehöll på ett övergripande plan. De hade fått information genom föräldramöten och/eller skriftlig information.

Läraren går igenom inför varje termin vad målet är, vad de ska lära sig under året.

Ja, i år har vi fått en väldigt fin, tjock, speciell programförklaring för vår skola, med utdrag från läroplanen där det framgår policyfrågor, mycket välgjord. Där har man möjlighet att läsa sig till det mesta, plus några extra blad om vad barnen förväntas kunna i respektive ämne till klass fem.

Vad gällde läroplanen var det inte ovanligt att skolan informerade om att informationen fanns och sedan var det upp till varje enskild förälder att informera sig efter behov och intresse. De fanns de som önskade mer tillgänglig information.

Man måste själv som förälder leta upp all information. Jag skulle gärna vilja ha ett kompendium från skolstart. Gärna en presentation i form av en mapp eller informationsblad.

⁶² $r = .58$ ($p < .0001$), ($n = 871$). En analys visade att frågorna (a) kände sig välkomna att vara med på lektionerna, (b) var nöjda med informationen i utvecklingssamtalen, både barnets inläring och (c) kamratrelationer samvarierade, (Cronbachs alpha coefficient = .68)

Några föräldrar sade att de hade fått information när läroplanen (Lpo 94) var ny och föräldraföreningen vid en skola hade medverkat till att ge föräldrar möjlighet att sätta sig in i den läroplanen genom att bilda studiecirkel för föräldrar. Det fanns också de som inte hade fått någon information från skolan.

Vad gällde undervisningen i klassrummet kunde de flesta föräldrarna vid intervjun med konkreta exempel berätta vad deras barn hade gjort i skolan de senaste två veckorna. De hade främst fått informationen genom de veckobrev som skolan skickade hem. De hade även fått information genom sina barn. Barnen informerade om innehållet i skolan i varierande omfattning och utifrån egna intressen. Informationen togs emot på liknande sätt.

Sonen berättar väldigt lite, men det är om det som är lite extra, slöjden, som han berättar.

Det är så att han pratar väldigt mycket så att man inte lägger märke till allting och jag kommer ihåg det som jag tyckte var roligt.

De föräldrar som inte visste vad deras barn hade gjort de senaste två veckorna hade en övergripande bild av innehållet i skolan men saknade detaljkunskaper. Dessa föräldrar förklarade bristen på kunskap med att de hade varit bortresta eller att föräldrarna levde på skilda håll och barnet hade bott hos sin andra förälder under den aktuella tidsperioden. En annan förklaring var att de inte fick veckobrev eller att barnen inte berättade så mycket.

Vad gällde läxorna fick föräldrarna information om hur dessa skulle läggas upp vid terminens början. Vissa eleverna hade bestämda läxdagar t ex läsläxa till onsdag och räkning till fredag. Ändringar och omfång informerades genom bland annat lappar eller veckobrev. Andra fick veckobrev med information om veckans läxa.

Vi får veckobrev där det står, vilket jag tycker är mycket viktigt, vad de har för läxa och till vilken veckodag. Så har man chansen att hjälpa till för det glöms bort väldigt lätt annars.

Medverkan i klassrummet. Ett sätt att informera sig som förälder om hur undervisningen bedrivs och hur stämningen är i skolan är att delta på lektionerna. Knappt hälften av föräldrarna hade medverkat vid några lektioner under höstterminen i årskurs två⁶³. De främsta skälen till att föräldrarna medverkade i skolan var att de ville se relationerna mellan barnen och få uppleva stämningen i klassen.

Det är mycket stimmigare nu än när jag gick i skolan. Man får också gå med och se hur det är i matsalen och där är det ännu värre. Där är det fruktansvärt.

Jag blev förvånad över att det var lugn och ro i klassen. Det hade jag inte förväntat mig.

De önskade också se hur undervisningen fungerade.

I mitt fall var det för jag var väldigt misstänksam mot hans dåvarande lärare. Det var ett sätt att få information.

Jag gick dit för att se om jag oroade mig i onödan. Jag blev inte överraskad. Mina mistankar bekräftades.

Föräldrar ville också se vilka förutsättningar läraren hade i klassrummet samt hur integrering av skola och fritidshem fungerade. Funderingar kring hur det är att vara barn i dagens skola och hur skolan gestaltar sig ur barnens perspektiv fanns också.

Jag tycker inte skolan skapar förutsättningar för att barnen ska kunna hålla ordning på sina saker. De stackars barnen som kommer redan 7.15 ska vara på ett fritids, det som öppnar. Sedan ska de gå till klass-

⁶³ 47 % = 0 lektioner, 31 % = 1-3 lektioner, 20 % = 4 -10 lektioner, 2 % = mer än 10 lektioner, $M= 0.8$ lektioner.

rummet och sedan ska de gå till sitt ordinarie fritids som stänger. De driver runt på det viset och ska hålla ordning på grejerna och det är inte lätt och det tappas och det är så mycket som bara försvinner. Och så ska de släpa sin gymmapåse fram och tillbaka och de har ingenstans att hänga upp en blöt handduk på. En grej till som försvinner när de ska driva runt mellan olika stationer. Och så ska de till varje pris ta av sig skorna men det är ingen som ser till att de tar på sig skorna så de springer i trapphusen i leran i strumplästen. Det är ingen som tycker att det är viktigt att skorna ska på.

Föräldrar var också intresserade av hur deras barn fungerade i skolan.

Min son är en ganska ensam kille. Han är inte den här öppna som har massa kompisar, utan är ganska tillbakadragen. Så jag ville se hur det är i klassrummet.

Ett annat skäl till att föräldrarna besökte skolan var för att barnet ville det.

Jag var med en gång och sonen blev jätteglad för det verkar som alla andra föräldrar går dit. Det gav viktig information. Värdefulla intryck, ovärderliga intryck hur det fungerar mellan fröken och barnen och barnen och barnen. Hur långt de har kommit och variationen mellan barnen. Genom att se hur långt andra barn har kommit kan jag bedöma hur långt mitt barn har kommit. Stor spännvidd.

Flera svarade att de medverkade för att begripa skolans miljö och få en klarare bild av de situationer som barnet berättat om och på så vis lättare kunna förstå barnet (ex oro för toalettbesök). Föräldrar ansåg också att de genom sin medverkan hade möjlighet att lära känna de andra barnen i klassen.

Föräldrarna tyckte att de genom sin medverkan hade fått information som de inte hade kunnat få om det inte hade varit där, både hur arbetet sker i klassrummet och hur barnen har det.

Jag får förståelse för varför de gör som de gör och det förklarar en hel del av det man undrar över. Egentligen hade jag fått information men inte förstått.

Informationen från upplevelserna i klassrummet upplevdes som värdefulla i samtal med läraren.

Även om barnet beskriver och talar om hur de gör så är det själva situationen i klassrummet jag får information om. Det är väldigt skönt att veta och då kan jag ju också ha åsikter när jag talar med lärare för då vet jag vad jag talar om.

Att inte fler hade medverkat berodde inte främst på lärarens attityder. Nästan alla (94%) svarade att de kände sig välkomna att delta på lektionerna. Föräldrars tidigare erfarenheter av föräldrainflytande från förskolan påverkade inte vad gällde att känna sig välkommen att medverka på lektionerna. En synpunkt från föräldrarna vid intervjun var att det var svårt att komma ifrån arbetet för att medverka på lektionerna. Flera saknade kontaktdagarna som tidigare gjort det möjligt för föräldrar att medverka.

De föräldrar (6%) som inte kände sig välkomna att medverka kände sig också tveksamma till att tala med läraren om saker de undrade över⁶⁴. Detta kan inte förklaras utifrån barnets socioemotionella situation utan har snarare att göra med relationen mellan förälder och lärare. Föräldrar till barn med sociala problem hade inte deltagit mer i undervisningen än övriga.

Syn på sin egen förmåga, kompetens och rättigheter

Majoriteten av föräldrarna hade tilltro till sin egen kompetens och var av den uppfattningen att de kunde hjälpa sitt barn att utvecklas och

⁶⁴ $r = .56, (p < .0001)$

lära sig. Även om de inte alltid hade den kunskapen som krävdes för att kunna hjälpa barnet ansåg drygt hälften att de kunde skaffa sig den. De flesta föräldrarna ansåg också att de kunde hantera de problem som uppstod kring barnet ganska bra. Det var dock inte lika vanligt att föräldrar visste vad de skulle göra om problem uppstod kring barnet.

Drygt hälften av föräldrarna ansåg att de hade den kunskap som krävdes för att kunna fatta bra beslut om det stöd som deras barn behövde. Det var dock endast hälften av föräldrarna som visste vart de kunde vända sig om deras barn fick bristfällig hjälp från den skolan de gick i (tabell 10).

Föräldrar som resurs. Tycker föräldrarna att de har någon kunskap att tillföra skolan? Drygt hälften av föräldrarna (62%) var av den uppfattningen att de genom sin medverkan kunde vara med och förbättra sitt barns skola⁶⁵ men endast var fjärde förälder ansåg sig ha idéer om hur skolan skulle kunna utvecklas.⁶⁶ Det visade sig dock att av de intervjuade var det endast tre som inte kunde beskriva vad de ansåg att föräldrar kunde bidra med i skolorna. Det vanligaste svaret var att de kunde bidra med livserfarenhet och arbetslivserfarenhet. Det gällde både att bidra med kunskaper i undervisningen men också med attityder, stöd och hjälp eller arbetsmaterial. De såg sig själva som resurser som kan hjälpa till och stödja, inte ta över.

Tabell 10. Föräldrars tilltro till sin egen förmåga ($n = 450$)			
	Helt eller oftast sant	Tveksam	Oftast eller inte sant
Jag är säker på att jag kan hjälpa mitt barn att utvecklas och lära sig (%)	91	8	1

⁶⁵ helt sant = 33%, oftast sant = 32%, tveksam = 28%, oftast inte sant = 6%, inte alls sant = 1% ($n = 450$)

⁶⁶ helt sant = 10%, oftast sant = 16%, tveksam = 39%, oftast inte sant = 24%, inte alls sant = 12% ($n = 450$)

När det uppstår problem kring mitt barn hanterar jag det ganska bra (%)	90	8	2
Jag vet vad jag ska göra om det uppstår problem med mitt barn (%)	72	22	6
När det uppstår problem med mitt barn tror jag att jag kan lösa dem (%)	67	29	4
Jag kan skaffa mig information som gör att jag bättre kan hjälpa mitt barn i skolarbetet (%)	65	23	12
Jag kan fatta bra beslut om vilka hjälpinsatser mitt barn behöver (%)	63	29	8
När jag ställs inför problem som gäller mitt barn bestämmer jag vad jag ska göra och genomför det (%)	63	30	7
Jag vet var jag ska vända mig om mitt barn får bristfällig hjälp från skolan (%)	49	24	27

Föräldrar kan ställa upp med sig själv som resurs, med det man kan. Jag vill också att föräldrar ska ställa upp för mer än sitt eget barn att man ser till gruppen barn och ungdomars bästa.

Undervisningen ska man inte lägga sig i men man ska backa upp den teoretiska delen av undervisningen.

Det var däremot inte många som hade konkreta förslag kring vad de kunde bidra med. Undantag fanns. Föräldrar med speciella kompetenser hade förslag till hur dessa kunde komma lärarna tillgodo. Några föräldrar med IT kompetens kunde tänka sig att ställa sina kunskaper till förfogande eftersom de ansåg att den kompetensen var en bristvara i skolan.

Jag skulle kunna ta tjänstledigt för att hjälpa till i skolan. Jag har IT kompetens jag gärna skulle erbjuda skolan.

Föräldrar som erbjudit sina tjänster upplevde dock inte alltid att skolan var så intresserade. En förälder berättade att några föräldrar med IT kompetens hade erbjudit sig att genomföra en kurs för lärarna på kvällstid. De var mycket besvikna då det endast var sex av 20 lärare visade intresse samt att de medverkande lärarna främst var övningslärare. De hade önskat att deras barn skulle få åtnjuta lärarnas IT kompetens i basämnena. Skäl till att inte flera lärare deltog var att de inte fick övertidsersättning för kvällskursen. Föräldern som uttalade sig var besviken på lärarnas och skolledningens inställning eftersom hon och andra föräldrar var villiga att gratis bidra med sin kompetens på fritiden.

Flera föräldrar ansåg att det vore bra om föräldrarna syntes mer i skolan men hade svårt att veta hur det skulle kunna genomföras. De ansåg att det behövdes fler vuxna i skolan, t ex på rasterna. Många sade också att föräldrarnas erfarenheter tas tillvara för lite. Föräldrar kan bidra med att hjälpa barnen att komma ut i världen. Att vara en länk mellan skola och samhälle. Att genom studiebesök på arbetsplatser lära sig hur man uppför sig samt få ta del av kulturella skillnader. Förslag till temadagar med föräldrarnas medverkan föreslogs också.

Vanligt var också att föräldrarna svarade att föräldrar kunde bidra med sådant som läraren hade uttalat som önskvärt. Exempelvis ta emot eleverna på studiebesök på sina arbetsplatser, bidra med arbetsmaterial som till exempel ritpapper eller medverka i klassrummet.

Jag skulle medverka som någon positiv förstärkning. Det är ett spännande grepp tycker jag. Det handlar inte om att urholka lärarens roll utan snarare breddar den. Jag var och läste några timmar för barnen och pratade med dem. Det var ganska roligt tror jag.

Forum för föräldrainflytande

Föräldrarna tillfrågades om de visste vad det fanns för forum för föräldrainflytande vid den skola där deras barn gick.

Brist på kunskap. Endast drygt hälften av föräldrarna visste vad det fanns för råd eller styrelser i deras barns skola. Det fanns också oklarheter kring vad råden kallades. Föräldrar i samma klass/skola använde olika begrepp för samma forum till exempel verksamhetsråd, förvaltningsråd eller styrelse. Andra råd som föräldrarna kände till behandlade frågor om maten, gården eller trivseln på skolan. Vid ett par enskilda skolor förekom sportråd och kulturråd med föräldrarepresentanter (tabell 11). Vid intervjun bekräftades detta. Drygt hälften av föräldrarna kunde beskriva vad skolan hade för forum för föräldrainflytande.

Föräldrarna var också okunniga om föräldrarnas funktion i råden. Endast var tredje förälder svarade vid intervjun att skolan informerat om detta.

Man ska vara rektors bollplank tror jag.

Det är en allmän tendens att man gör så.

Tabell 11. Andel föräldrar som kände till skolans forum för föräldrainflytande (fler alternativ möjliga) $n = 849$

	%
Verksamhetsråd	6
Matråd	14
Trivselråd	6
Skolgårdsråd	9
Kulturråd	1
Sportråd	2
Förvaltningsråd	33
Skolstyrelse	13
Annat *	33
Saknar kunskap om vilka råd som finns	44

* klassförälder eller föräldraföreningen.

Föräldrarna var också dåligt informerade kring sina möjligheter till inflytande via råd och styrelser. Endast knappt en tredjedel av föräldrarna ansåg att de hade kunskap om detta⁶⁷. Bristen på kunskaper var påtaglig vad gällde styrelser. Bland föräldrar som visste att det var möjligt att starta styrelser med föräldramajoritet fanns ändå frågor om innehållet och ansvar.

Jag är medveten om att riksdagen har beslutat att pröva lokala styrelser med föräldramajoritet. Visst är det demokratiskt svårt och visst finns det många svagheter och brister i vårt representativa demokratiska system och visst finns det skäl att pröva nya vägar och förbättra och fördjupa demokratin men i det här fallet har man enligt min mening tänkt fel. För det första, Hur ska ansvaret utkrävas om styrelsen till exempel fattar en rad beslut som leder till att budgetramen

⁶⁷ Helt sant = 10%, oftast sant = 18%, tveksam = 35%, oftast inte sant = 19%, inte alls sant = 18%., ($N = 453$).

överskrids med 7 miljoner? Föräldern har ju inte samma ansvar som tjänstemännen. Enligt min mening tänkt fel. För det andra, De som sitter i styrelsen får dubbelt medborgarskap i kommunen i skolfrågor.

Det fanns också osäkerhet kring vad det är för frågor som föräldrar kan vara med och bestämma om.

Jag pratade med ordförande i föräldraföreningen om vad det är för frågor vi skulle kunna vara med och bestämma om. Han kunde inte heller komma på det.

Föräldrarepresentanterna val till skolans råd/styrelse. Vid intervjun framkom att två av tre föräldrar visste hur föräldrarepresentanterna valdes. Vanligast var att varje klass skulle representeras så frågan togs upp på ett föräldramöte då någon anmälde sitt intresse.

Intresserade föräldrar anmälde sig då. Det är svårt att välja någon när man inte känner varandra så väl så jag tror att intresserade får säga till.

Vissa klasser löser representationen genom ett system som inte betraktas som personligt som förändras varje år. Detta motiveras dels av att ingen anmäler sig frivilligt dels av att det är en strävan mot att alla föräldrar ska medverka.

Det finns dels fyra föräldrar som väljs i klassen sen välj ett slags språkrör i klassen som ingår i en grupp som träffar rektor regelbundet.

Man får vetskap om de olika råden när skolan söker folk som kan ställa upp. Hos oss är det ingen som ställer upp frivilligt för ingen har tid.

En del skolor låter föräldraföreningen välja representanter till råden. Detta innebär att föräldrar måste vara medlem i föreningen för att kunna bli vald. Det fanns föräldrar som uttalade att de inte var intresserad av att vara medlem i föräldraföreningen och blev därför utestängda från förvaltningsrådet.

Det är av betydelse att ha kännedom om vilka föräldrar som representerar föräldrarna i råden så att föräldrarna kan vända sig till dessa om de vill ha information eller framföra synpunkter på frågor som ska behandlas. Föräldrarna tillfrågades därför om de visste vilka föräldrar som representerade föräldrarna i förvaltningsrådet? Hälften av föräldrarna kunde vid intervjun namnge någon föräldrarepresentant.

Information från verksamhetsråden. För att kunna ha inflytande över frågor som ska tas upp på mötena behöver föräldrar information om vad som ska behandlas. 66 %⁶⁸ ansåg att de hade fått information om vad som skulle diskuteras det vill säga de hade tagit del av dagordningen. Det vanligaste var att de hade fått informationsblad från skolan (55%).

Något fler föräldrar ansåg att de hade fått information om vad som hade diskuterats på mötena (78%). Informationen gavs vanligtvis genom informationsblad från rektor eller från föräldraföreningen. Protokoll fanns också uppsatta på anslagstavlur vid en del skolor. Var femte förälder (19%) hade inte fått någon information överhuvudtaget, varken vad som skulle diskuteras eller vad som hade diskuterats.

Vilka föräldrar hade tagit del av informationen från skolan? Föräldrarnas attityd och beteende i relation till skolans råd påverkade informationen. Ju positivare attityd ju mer information hade de (tabell 12). De aktiva föräldrarna hade fått mest information. Det kan dels förklaras av att många av dessa föräldrar medverkade vid dessa möten. De föräldrar som ansåg att de fick bristfällig information om vad som diskuterats i de forum där föräldrar sitter representerade i skolan ansåg också att de fick dålig information om barnets utveckling⁶⁹.

⁶⁸ $n = 845$

⁶⁹ $F(1/850) = 31.58, (p < .001), \text{får ej information} = 4.0, \text{får information} = 4.4$

Tabell 12. Föräldrar som hade tagit del av dagordning och protokoll från skolans möten (%) (<i>n</i> =845)		
	dagordning ⁷⁰	protokoll ⁷¹
ointresserade, oinformerade	55	67
informerade, ointresserade	68	80
aktiva	75	88

För att kunna bilda en styrelse med föräldramajoritet måste en majoritet av föräldrar, personal samt skoledning vara överens om att det är önskvärt. Vid intervjun framkom att denna fråga i några enstaka fall hade diskuterades bland föräldrarna.

Sammanfattning

För att kunna utöva inflytande krävs förutom vilja även kunskaper. Det andra frågeområdet handlade därför om hur insatta föräldrarna tyckte att de var i skolans undervisning och läroplanen samt deras möjlighet till föräldrainflytande i skolan. Resultaten visade att föräldrarna visade större intresse för den information som direkt rörde deras eget barn än vad som gällde informationen kring måldokument och skolans organisation. Drygt tre av fyra föräldrar ansåg att de hade tillräckliga kunskaper om barnets kunskapsutveckling, undervisningen och läxorna. Sämre var kunskaperna kring vad barnet behövde för stöd i undervisningen (1/3), trivsel (2/3) samt läroplanens innehåll (1/4). Vilka forum för föräldrainflytande skolan hade, kände drygt hälften av föräldrarna till och tre av fyra föräldrar sade att de fick protokoll om vad som hade diskuterats på förvaltningsrådet.

Information om undervisningen fick föräldrarna genom läxor, veckoplaneringar, utvecklingssamtal, föräldramöten, barnets berättel-

⁷⁰ $\chi^2(2) = 20.87, (p < .001)$

ser samt medverkan i skolan. Fyra av fem föräldrar ansåg att utvecklingssamtalet var den viktigaste informationskällan. Medverkat i skolan några timmar eller någon dag hade hälften av föräldrarna gjort. Föräldrar med den erfarenheten uttryckte att de genom sin närvaro hade fått viktig kompletterande information. De såg lärarens förutsättningar i klassrummet, den stora spridningen av barnens kunskaper, hur en dag kan se ut ur barnens perspektiv, hur deras barn fungerade i skolan samt den psykiska arbetsmiljön. De fick också klarhet i vissa moment som de tidigare fått information kring men inte förstått syftet med. De ansåg också att den kunskapen de fick gav dem stöd i samtal med läraren eftersom de hade mer insikt i arbetet i skolan.

Kunskap - kompetens. Majoriteten (91%) av föräldrarna ansåg att de hade den kunskap och kompetens som krävdes för att de skulle kunna hjälpa sitt barn. Om de var osäkra, trodde drygt hälften att de skulle kunna skaffa sig den kunskap som behövdes. Varannan förälder tyckte att de hade resurser att tillföra skolan men hade dock svårt att ge konkreta exempel på hur detta skulle kunna uttryckas. Föräldrarna ansåg dock att det behövdes fler vuxna i skolan som genom sin närvaro skulle kunna bidra med yrkes- och livserfarenheter.

⁷¹ $\chi^2(2) = 27.90, (p < .001)$

Kapitel 7

FÖRÄLDRARS HANDLING I RELATION TILL INFLYTANDE

Inledningens redovisning utifrån statliga dokument visade att det finns en önskan om att föräldrar ska engagera sig i skolan eftersom detta anses gynna både barnet och skolan. Tidigare forskning visade dock att det har varit svårt att engagera föräldrar vad gäller annat än det egna barnet. I detta kapitel redovisas vad föräldrar gjort för att påverka barnets skolgång. Resultaten bygger på föräldrarnas egna uppgifter.

Kapitlet inleds med en redovisning av hur föräldrar ser på sin rätt att välja skola för sitt barn och hur de väljer. Sedan följer ett avsnitt kring hur föräldrarna uppfattade skolan de valt samt hur de agerade mot lärare/skolledning och barnet utifrån dessa erfarenheter. Avslutningsvis redovisas föräldrars handlande i relation till skolans rådgivande eller styrande organ.

Vad påverkar föräldrarnas val av skola?

Närheten, syskon och kamraterna. De flesta barnen (94%) gick i den skola som deras föräldrar önskade i första hand. Det främsta skälet till att de valt just den skolan var att den låg nära hemmet och att barnen hade sina kamrater i närområdet (tabell 13). För många var det självklart att barnen skulle gå i den närmaste skolan så de diskuterade inte ens andra alternativ.

Det fanns de som hade två skolor i närmiljön att välja mellan. Vad som då påverkade valet var; Klasstorleken, lokalerna och trafiken

Tabell 13. Val av skola (fler alternativ möjliga) (n =448)	
	%
Närheten till hemmet	86
Hört positiva omdömen	51
Syskon går/har gått i skolan	41
Barnet blev erbjuden plats	33
Barnets kamrater hade valt skolan	31
Positivt intryck vid besök	18
Val av pedagogisk inriktning	6
Hade inget val	4
Önskade en privat skola	1

Jag hade valet mellan en skola med två överfulla småbarnsgrupper och lite längre bort med tre grupper, som hade hängt med babyboomen bättre med mindre grupper. Jag valde den med mindre grupper.

Eftersom det är så mycket barn i klasserna valde jag den skolan som hade de största lokalerna, då jag tror att de lättare kan klara trycket.

Tidigare erfarenheter av barnomsorg påverkade också synen på närheten till skolan. Föräldrar som hade erfarenhet av en annan form för barnomsorg än förskola till exempel dagbarnvårdare eller barnflicka var den grupp som ansåg att närheten var viktigast (95%)⁷². Föräldrar med erfarenhet av föräldrakooperativa förskolor var den grupp som minst prioriterade närheten (70%). Familjer som väljer föräldrakooperativa förskolor bor oftast inte i närheten av förskolan (Ståhle, 1995). De reser dagligen med barnet, oftast i flera år. Detta har påverkat föräldrar vid val av skola.

⁷² $\chi^2(3) = 8.21, p < .05$ Prioriterar närheten, barnflicka, dagbarnvårdare =95%, Aktieförskolor = 89%, Kommunala förskolor = 87%, Föräldrakooperativa förskolor 70%.

Jag ville äntligen få hem barnet. Vi har åkt så mycket, det är för långt bort och de har inga kompisar hemma.

Andras synpunkter och egna erfarenheter. Andra människors synpunkter var också av betydelse. Hälften av föräldrarna hade påverkats av positiva uttalanden om skolan. Detta påverkade främst föräldrar med erfarenhet av föräldrakooperativa förskolor⁷³, föräldrar som senare blev aktiva i skolans råd/styrelser samt informerade men ointresserade föräldrar⁷⁴.

De jag kände runt om som hade barn som hade gått där tyckte att skolan var mycket bra och hade mycket positivt att berätta.

Föräldrarna hade även egna kunskaper och erfarenheter av skolan. Vissa tog kontakt med skolan för att få svar på sina frågor och andra hade redan erfarenheter från skolan genom familjens äldre barn.

Jag fick precis vad jag ville ha, en jätte bra fröken som storasyster också hade.

Erfarenheterna behövde dock inte alltid vara positiva för att de skulle välja skolan igen. Några föräldrar med dåliga erfarenheter motiverade valet med att det var praktiskt att skolan låg nära hemmet samt att barnets kamrater skulle gå där. Flera tyckte dock att skolan fungerade bättre nu. Även motsatt relation beskrevs och förklarades utifrån deras barns olika behov och intressen samt hur klasserna och lärarna uppfattades.

Skolans pedagogiska inriktning. Skolans pedagogiska inriktning påverkade ett fåtal (6%) vid val av skola. Dessa valde en speciell pedagogisk inriktning.

⁷³ $\chi^2(3) = 7.55, p < .05$, föräldrakooperativ förskola = 73%, Annan barnomsorg = 61%, kommunal förskola = 50%, förskola driven i aktiebolagsform = 42%

⁷⁴ $\chi^2(2) = 7.67, p < .02$, aktiva = 57%, informerade ointresserade = 54%, oinformerade ointresserade = 40%

Ett skäl till att man väljer Montessori är för att man är intresserad av pedagogik.

De som valde en skola med pedagogisk inriktning valde oftast bort det närmaste skolalternativet, vilket innebar att barnen måste ta sig till skolan med någon typ av kommunikationsmedel. Flera föräldrar ställde sig positiva till skolor med annan pedagogisk inriktning och kunde tänka sig Kristofferskolan eller en skola med Montessoripedagogik. På grund av avståndet till skolan valdes de alternativen bort.

Jag hade velat välja en annan skola om det hade funnits. Jag tror att han är ett Montessoribarn så hade det funnits hade jag valt det. Men närområdet och kompisar är viktigare.

Att välja arbetssätt. Att välja skola kan också innebära att välja arbetssätt. Skolorna organiserade barngrupperna i åldershomogena eller åldersheterogena grupper. En del skolor hade också någon inriktning till exempel natur, som genomsyrade hela eller delar av skolan. Frågan är vad arbetssättet betyder för föräldrarnas val?

Föräldrarna tyckte att det var svårt att välja arbetssätt eftersom de inte visste vad det egentligen innebar.

Jag valde integrerad och det skulle jag inte ha gjort. Jag tyckte inte om att välja eftersom jag inte visste så mycket, och jag tyckte att jag tog reda på mycket om integrerat. Det var bra i ettan men inte i tvåan och trean.

För andra spelade arbetssättet ingen roll. De gav läraren metodfrihet.

Arbetssättet låter ju väldigt fint när de talar om det men jag kan tycka att om man är en lärare som har hittat sitt arbetssätt så tycker jag att det är bra för jag tror att det är lite olika från person till person.

Att välja utanför närområdet. Endast 6% hade inte fått sitt första handsval vid val av skola. De hade sökt sig till andra kommunala alternativ eller en annan pedagogisk inriktning utanför närområdet. Ett skäl till att närområdets skola valdes bort var att föräldrarna önskade en skola med en annan social/kulturell struktur än vad närområdets skola erbjöd, t ex fler svensktalande elever. Skälet till att välja bort den invandrartäta skolan i närområdet var oron för att deras barn inte skulle lära sig svenska ordentligt.

Andra synpunkter kom från föräldrar med hög socioekonomisk status. De önskade att deras barn skulle gå i en skola med barn från samma sociala nivå som de själva och sökte sig därför bort från närområdet. Det fanns också andra synpunkter på social segregering från föräldrar med möjlighet att välja bland flera skolor.

Jag ville inte välja en skola med alltför smalt socialt skikt. Därför är denna skola ett bra val för där är det betydligt mer blandat. Det är viktigt att de inte sätts i en skola från början när de är små och känner sig utvalda och bygger upp en falsk bild av världen. Vi var bara två familjer från den föräldrakooperativa förskolan som inte valde en "fin" skola.

Det förekom föräldrar som inte tyckte att de hade möjlighet att välja skola (5%). Utifrån föräldrarnas socioekonomiska status kan sägas att föräldrar med facklärt arbete var den grupp som i högre grad än övriga svarade att de inte hade något val när de skulle välja skola för sitt barn⁷⁵

Föräldrakooperativa förskolor. I NYBO-projektet medverkade 56 föräldrar med barn i en föräldrakooperativ förskola. I denna undersökning följdes 37 av de familjerna upp. Av dessa hade så gott som alla valt en kommunal skola. Det var endast en som valt ett annat alternativ. Det barnet var kvar i den föräldrakooperativa förskolan/skolan som barnet redan gick i. Alla föräldrar utom en hade fått

⁷⁵ $\chi^2(2) = 7.4$ ($p < .002$), Har inget val, SES 1 = 4%, SES 2 = 2%, SES 3 = 10%.

den skola de valt i första hand. Det vanligaste motivet till att de valt skolan för sitt barn var närheten till hemmet (27 st) följt av att de hört positiva omdömen om skolan (23 st). Betydelse hade också att barnets kamrater valde skolan (13 st).

En jämförelse mellan val av förskola och val av skola. Kommunala förskoleföräldrar och pysslingen förskolors föräldrar gjorde liknande prioriteringar vid val av förskola. De hade ofta blivit erbjudna plats i en förskola i närheten av hemmet. Vid besök hade de fått positivt intryck av den personal som de i framtiden skulle samarbeta med. Det var för dessa föräldrar viktigt att förskolan hade gott rykte och att de kände andra föräldrar som redan hade sina barn där. Fysiska faktorer som förskolans storlek och utemiljö prioriterades lågt och betydde inte så mycket som relationerna till personalen. Pedagogisk inriktning och huvudmannaskapet saknade betydelse för dessa föräldrar.

Föräldrakooperativa föräldrar valde formen (huvudmannaskapet) före närheten till hemmet. De som valt pedagogisk inriktning hade prioriterat detta. Föräldrarna prioriterade också relationerna till personalen och andra föräldrar högre än den fysiska miljön. (Stähle, 1995)

Det som i hög grad påverkade föräldrars val av förskola och skola var närheten till hemmet. Detta betonades speciellt av föräldrar vid val av skola. Argumentet var att det var viktigt för barnen att ha sina kamrater i närområdet. Trafiken var därför ett problem som uppstod i skolåldern när barnen på egen hand började röra sig mellan hem, kamrater och skola. Att rörelsefriheten för barn kan bli begränsad på grund av trafiken har visats i flera forskningsrapporter (till exempel Heurlin – Norlinder, 1999) och bekräftas även i detta sammanhang av föräldrarna.

Positiva omdömen om förskolan och skolan påverkade föräldrarna i hög grad både vid val av förskola och skola. Det var däremot mycket vanligare att föräldrarna besökte förskolorna än skolorna och därmed

skapade sig egna intryck. Positiva intryck vid besök påverkade föräldrarnas val i betydligt högre utsträckning i förskolan än i skolan.

Det var betydligt vanligare att äldre syskon hade gått i den skolan som valdes än i den förskolan som valdes för det yngre barnet. Det beror dels på att valalternativen har varit färre vid val av skola än vid val av barnomsorg.

Var föräldrarna nöjda med sina val?

Föräldrarna var nöjda. Föräldrarna var överlag nöjda med sitt barns skola och de flesta ansåg att skolan hade ett positivt klimat⁷⁶. På en öppen fråga i enkäten 1996/97 svarade föräldrarna vad de tyckte vara den främsta fördelarna med sitt barns skola (bilaga 3). Det vanligaste skälet var skolans storlek, läraren, närheten till hemmet och utomhusmiljön. Det ska noteras att skolornas storlek varierade. De minsta skolorna var små enheter med få klasser och yngre skolbarn och de största enheterna hade klasser från förskoleklass ända upp till år 9. Skolans storlek har därför olika betydelser för olika föräldrar.

Lärarna var viktiga och omtalades bland annat som positiva, ambitiösa och flexibla. Föräldrarna påtalade också att lärarna var öppna för samverkan.

Stabil personalsituation, erfarna lärare, kompetent och ambitiös ledning, ordning och reda.

Starkt engagerad lärarkår som verkar trivas med att vara pedagoger och vågar vara vuxna.

Läraren, att det går att påverka beslut som tagits i skolan.

⁷⁶ $M = 4.2$, 5 = instämmer helt – 1 = instämmer inte

Undervisningen. Majoriteten av föräldrarna ansåg att deras barn fick bra undervisning⁷⁷ och var nöjda med skolans undervisningsformer⁷⁸. Var femte förälder ansåg dock inte att deras barn fick tillräckligt med hjälp och stöd av läraren.⁷⁹ De föräldrar som inte var nöjda med undervisningen var relativt jämt fördelade på de 63 klasserna som ingick i undersökningen. Tre klasser utmärkte sig dock där det fanns fler missnöjda föräldrar än i de övriga klasserna.

Vid intervjun framkom olika synpunkter på undervisningen. Det främsta skälet till föräldrarna var nöjda var att de ansåg att de hade en bra fröken.

Fröken klarar klassen fantastiskt bra trots alla omogna pojkar och mogna tjejer.

Hög kvalitet på undervisningen, bra arbetsklimat för eleverna, lugnt på lektionerna.

De fanns också de som inte tog ställning.

Jag vet för lite för att kunna uttala mig.

Missnöjda var bland annat föräldrar som var lärare till yrket. De hade synpunkter på sina kollegor.

Undervisningen är lite toftigt och enahanda. Jag ställer nog större krav på mina elever än vad hans fröken gör på honom och hans jämnåriga. Det hänger kanske ihop med att hon har åldersblandat och jag har inte haft det när jag jobbat på lågstadiet. Jag tycker nog att hon skulle kunna ställa lite större krav, lite större arbeten helt enkelt.

⁷⁷Barnet får bra undervisning. Instämmer helt - 48%, instämmer delvis -41%, tveksam -7%, instämmer nog inte-2%, instämmer inte - 1% (n =852)

⁷⁸Bra undervisningsformer. Instämmer helt -32%, instämmer delvis -51%, tveksam - 14%, instämmer nog inte-2%, instämmer inte 1% (n = 869)

⁷⁹ (n = 869)

Det fanns också synpunkter på organiseringen av åldersgrupper och metodik.

Det måste ju självklart vara så att inte fröken kan hålla en samlad lektion med så många. Det var som i gymnastiken hade de ett elände första året för det som ettan kan passas ju inte för de äldre. Då samlade man ihop tre klasser och bildade åldershomogena grupper.

Läraren hade någon ny metodik och det låter ju bra men det var en besvärlig klass för henne 18 pojkar och sju tjejer och det kan nog bli lite stökigt med alla dessa sjuåringar. De hade ett system att de fick välja om de ville jobba med det eller det så det var inte så att hela klassen gjorde samma sak och så skulle de gå fram och redovisa för fröken när de hade gjort färdigt och gå vidare till nästa uppgift. Det blir bara massa spring och det förutsatte att alla barnen tog eget ansvar. Hon gick bara och guidade individuellt och det hinner man inte med 25 stycken.

Åldersheterogena grupper skapade uppgifter för eleverna som inte uppskattades av alla föräldrar.

Det gick för mycket tid att vara fadder i tvåan och trean. Då skulle man ta hand om alla andra och har man då lite svårt för sig har man svårt att hinna med.

Andra uttryckte en viss hopplöshet över dagens skola överhuvudtaget.

Det har blivit så mycket fabrik över utbildningar. Det handlar väldigt mycket om ekonomi. Jag kan tycka att uppdraget som faktiskt har glömts bort för att de inte finns resurser, de lever inte upp till läroplanen. Man glömmer att de här barnen ska utveckla sina personligheter också få utrymme att uttrycka sina olika personligheter. Det är inte bara matte och svenska utan också människor och det försvinner. Jag skulle vilja att de arbetar på annat sätt.

Önskemål om förändring. Föräldrarna fick i en öppen fråga i enkäten svara på vad de skulle vilja förändra och ha inflytande över i skolan (bilaga 2). Det vanligaste var att föräldrarna önskade mindre klas-

ser samt bättre undervisning. Föräldrarna efterlyste även ökad samverkan, både mellan föräldrar och lärare samt mellan skolan och fritidshemmet. Det fanns också skolor där fritidshem och skola inte samarbetade alls vilket gav konsekvenser för barnen då dessa till exempel fick se samma teaterföreställning två dagar på rad. Den ena gången med skolan och den andra med fritidshemmet. Föräldrarna önskade också bättre information från skolan och ökat stöd till barn med behov av särskilt stöd. Detta är frågor som skulle kunnat diskuteras i förvaltningsrådet.

Handlingsval

Trots att de flesta föräldrarna i stort sett var nöjda hade de ändå synpunkter på skolan. Nästa fråga handlar därför om hur föräldrar agerar i relation till skolan. Framför de sina synpunkter, byter de skola, eller väljer de att vara passiva?

Synpunkter till läraren. Tre av fyra föräldrar hade den generella uppfattningen att de höll regelbunden kontakt med läraren⁸⁰ och informerade henne/honom om sitt barns behov⁸¹. Det var dock inte lika vanligt att föräldrarna talade om för läraren vad de ansåg om undervisningen (20%)⁸² I en öppen fråga i enkäten⁸³ besvarade föräldrarna vilka önskemål som de hade framfört. Önskemålen gällde främst missnöje eller önskemål om stöd och hjälp vad gällde deras eget barn. Det kunde dels handla om att föräldrar önskade samarbete med läraren angående till exempel användandet av glasögon, motiverande av läsläsning eller träning av uthållighet. De framförde också önskemål an-

⁸⁰ Helt sant = 40%, oftast sant = 38%, delvis sant 17%, oftast inte sant = 5%, inte alls sant 1%.

⁸¹ Jag ser till att läraren vet vad jag tycker att mitt barn behöver. Instämmer, 78%, tveksam 17%, instämmer inte 5%.

⁸² Instämmer helt =5%, instämmer delvis=15%, tveksam 31%, instämmer nog inte 27%, instämmer inte 21% (n = 424)

⁸³ (n = 181)

gående arbetssättet. En vanlig åsikt var att föräldrarna önskade ett mer individanpassat arbetssätt till exempel att barnen skulle få jobba i sin egen takt och inte bli stoppade eller att de skulle få olika avancerade texter att läsa. Andra önskade mer struktur då de ansåg att deras barn inte klarade av självständiga arbetsformer. Föräldrar önskade också stöd och hjälp angående barnets kamratrelationer samt extra stöd till sitt barn i matematik och svenska. Logoped eller resurslärare efterfrågades. Praktiska önskemål som till exempel tvål till toaletterna, placering av barnen i klassrummet samt ändring av lärarnas telefontider framfördes också. Även önskan om tydligare information om barnens läxor framfördes.

Det visade sig att det fanns samband mellan hur föräldrarna uppfattade ordningen i klassen och framförandet av önskemål. När föräldrar uppfattade att läraren hade en bättre ordning i klassrummet hade föräldrarna färre förslag på förändringar⁸⁴. Föräldrar framförde också synpunkter när de trodde att barnet hade problem. Samband fanns mellan föräldrar som framfört önskemål och som upplevde att barnet hade problem med kamratkontakterna⁸⁵. I skolor med en mer utsatt närmiljö hade föräldrarna gett fler förslag⁸⁶. Det fanns dock inga samband mellan föräldrarnas syn på sin kunskap, attityd och handling och de önskemål de faktiskt framfört

Föräldrar som inte hade framfört några önskemål motiverade det med att de tyckte att deras barn fungerade bra i skolan, barnet var nöjd och att det därför inte behövdes eller att det inte var någon idé eftersom läraren ändå inte lyssnade⁸⁷. De flesta av föräldrarna som framfört önskemål (76%) upplevde att dessa mottogs positivt av klassläraren. Endast 12% upplevde att deras önskemål uppfattades negativt och de resterande (12%) hade ingen kommentar. Utifrån de erfarenheter de

⁸⁴ $r = .30, (p < .05)$

⁸⁵ $r = .32, (p < .01)$

⁸⁶ $r = .25, (p < .05)$

⁸⁷ Besvarades genom en öppen fråga i enkäten.

hade ansåg de flesta föräldrarna 93%⁸⁸ att de hade en god relation till klassläraren och de kände att de kunde tala med läraren över saker de undrade över. I fyra klasser ansåg samtliga att de kunde tala med läraren över saker de undrade över.

Absolut, hon är både bestämd och mjuk och redig. Jag har väldigt förtroende för henne för hon gör sitt jobb bra. Hon är en bra lärare och försöker hålla ordning och reda, hon försöker också hålla ihop klassen lite.

Föräldrar som hade svårt att tala med läraren (7%) var spridda över flera klasser. Det fanns dock tre klasser där flertalet var tveksamma.

Nej, det går inte att säga ifrån med den läraren. Hon är en liten tant och jag tror att hon skulle missförstå.

Skäl till att föräldrar tvekade till att framföra synpunkter handlade också om att de inte ville framstå som en oengagerad förälder eller att barnet ska bli utpekad.

Det är lite känsligt eftersom man inte gärna vill att ens barn ska vara utpekad så det är ganska problematiskt.

Då kommer hon att tycka att jag inte bryr mig och engagerar mig, men så tänker jag att det kan inte vara rimligt.

Synpunkter till rektor. Det var inte lika vanligt att föräldrarna framförde synpunkter till skolledaren. Det visade sig att det endast var 14% av föräldrarna som hade framfört önskemål eller snarare sitt missnöje till rektor. Dessa synpunkter rörde främst ledningsfrågor. Exempelvis skolmåltiden, personalens kompetens, klass- och personalplanering, samarbete mellan skola och skolbarnsomsorg, lokalfrågor, rastvaktsverksamhet samt trafikåtgärder. Några framförde även

⁸⁸ Vid intervjun svarade 42 av 57 föräldrar att de hade förtroende för läraren. Två var tveksamma och 7 saknade förtroende för läraren. De sex resterande hade svårt att uttala sig.

önskemål som gällde det egna barnet. Önskemålen handlade då om att tillgodose barnets speciella behov till exempel språkundervisning eller specialläraresurser.

Varför var det inte fler som sökte upp rektor? Det vanligaste skälet var att föräldrarna sade sig vara nöjda med skolan så de hade inte haft någon anledning. Ett annat skäl var att de inte tyckte att det var någon idé. Endast var tredje förälder trodde att de kunde få rektor att lyssna på sig⁸⁹. Var fjärde förälder hade idéer om hur skolan skulle kunna utvecklas,⁹⁰ men det var endast ett fåtal föräldrar (11%) som hade framfört dessa synpunkter till rektor⁹¹.

Det fanns också föräldrar (ca 8%) som försökte påverka skolan genom att gå till politiker. De sade att de tog kontakt med politiker när viktiga beslut om skolan skulle fattas⁹².

Byta skola eller vara lojal? I intervjun framgick det att förekom föräldrar som var så missnöjda med sitt barns skola att de därför hade bytt skola för sitt barn. Skälet var att barnet inte trivdes vilket främst enligt föräldrarna berodde på undervisningen.

Min son gick en termin och deppade fullständigt ihop. Han blev så ostimulerad så att han började deppa och sov dåligt. Jag var med i klassrummet och de satt och väntande mycket. Vad gör man i det läget? Jag hoppades på att det skulle bli bättre men det blev det inte så jag började leta efter andra alternativ.

⁸⁹ helt sant = 11%, oftast sant = 18%, tveksam = 27%, oftast inte sant = 16% inte alls sant = 27%. (*n* = 460)

⁹⁰, helt sant = 10%, oftast sant = 16%, tveksam = 39 %, oftast inte sant = 24 % inte alls sant = 12%. (*n* = 450)

⁹¹ helt sant = 5%, oftast sant = 6%, tveksam = 16 %, oftast inte sant = 20 % inte alls sant = 53%. (*n* = 453)

⁹² helt sant = 5%, oftast sant = 3%, tveksam = 13%, oftast inte sant = 22% inte alls sant = 57%. (*N* = 447)

Föräldrar som hade barn i åldersintegrerade klasser tyckte att det var för rörigt och bytte därför till en skola med åldershomogena klasser. Gärna så nära hemmet som möjligt. Genom skolbytet valdes det närmaste alternativet bort.

Att ha sju, åtta och nioåringar tillsammans var inte särskilt bra för läraren fixade det helt enkelt inte för det var en enorm spännvidd. Mitt barn klarade sig själv så hon fick inte grunderna. Hon fick ingen vägledning i skolan. I tvåan gjorde hon sina egna slutsatser. Så efter de erfarenheterna ville vi ha en åldershomogen klass. Nu är det ordning och reda och tydliga gränser och det behövde de annars blir det rörigt. Och jag blir så arg när jag tänker på hur rörigt det var för min dotter och att det får vara så.

Det fanns också de som var missnöjda men som stannade kvar i förhoppning att det skulle bli bättre.

Vi hade valt integrerat och det var fel. Det stämde inte alls. Det var ett socialt problem för det fanns ingen att leka med. Då hade vi funderingar på om vi skulle byta till en åldershomogen klass men vi sade att vi väntar.

Andra föräldrar var missnöjda med undervisningen men ville inte flytta barnet mot barnets vilja.

Jag har varit väldigt positiv till åldersintegrerat med storebror. Jag tyckte att han kunde tillgodogöra sig undervisningen väldigt bra men för hennes del hade det kanske varit bättre med någonting annat. Hon kräver en annan inlärningsmiljö. Vi talade om att byta till åldershomogen klass i fyran men det ville inte min dotter alls. Hon hade redan börjat ha gymnastik med blivande femmor och sexor och gillar dem jättemycket och vill absolut in i den klassen. Det känns viktigt att hon får vara med och bestämma.

Det fanns också föräldrar som var missnöjda men som inte tyckte att de hade något lämpligt bytesalternativ.

Jag är väldigt missnöjd. För stora klasser, för stökigt och inte tillräckligt med resurser. Det är lika illa i skolan bredvid.

Föräldrarnas engagemang i barnets kunskapsutveckling

De flesta föräldrarna (95%) ansåg att de engagerade sig i sitt barns kunskapsutveckling⁹³ och beskrev i intervjun hur de agerade. Det handlade främst om föräldrarnas engagemang i de uppgifter som barnen skulle utföra i hemmet.

Läsläsning. Vid enkätundersökningen framkom att samtliga föräldrar hjälpte sina barn med läxorna men i olika omfattning. Vid intervjun förklarade föräldrarna att vissa barn ber om att få hjälp och andra inte. Det påverkade främst föräldrarnas delaktighet. Det fanns ingen skillnad vad beträffar föräldrarnas socioekonomiska bakgrund och hur mycket de hjälpte sina barn. De flesta tyckte att de hjälpte sina barn ofta⁹⁴. Antal läxor per vecka varierade mellan klasserna. Föräldrarna svarade att barnen hade mellan en och fem läxor i veckan beroende vilken klass de gick i. Två till tre läxor var det vanligaste. Antal läxor och omfattningen skilde sig också inom klasserna beroende på hur mycket barnen arbetade i skolan. Detta uppskattades inte alltid av föräldrarna eftersom det inte uttrycktes i klartext.

Det han inte hinner på lektionerna skickas hem som läxor. Han fick längre och längre läxor och ingen signal till oss.

De skickar hem läxan och sedan får man lösa det som man vill och det kan vara för en liten kille en orimlig lång läxa beroende på att han egentligen skulle ha gjort hälften i skolan men inte har gjort det av något skäl.

⁹³ Helt sant = 45%, oftast sant = 50%, tveksam = 4%, oftast inte sant = 1%

⁹⁴ 71% ofta, 20% ganska ofta, 8% ibland, 1% sällan alternativet nästan aldrig stod obesvarat ($n = 445$)

Att hemarbetet växte kunde delvis förklaras av att barnen inte klarade uppgifterna. Vid intervjun framkom att var tredje förälder medverkade vid barnets läxläsning för att barnet behövde hjälp. Dessa föräldrar sade att de tog ett stort ansvar för barnets utbildning.

Min son är en väldigt omogen barnslig liten kille och i ettan och tvåan var det i praktiken så att större delen av undervisningen bedrevs i hemmet /.../ och det är åtskilliga timmar.

När uppgifterna var för svåra och barnet var ointresserad försökte föräldrarna hjälpa barnet på olika sätt. Motivation eller tjat.

Jag är van vid att han är ointresserad av arbetet i skolan. Det beror på skrivningen – han skriver så fruktansvärt dåligt. Jag försöker inte öva mycket mer men jag försöker få en positiv attityd till skrivning. Vi kanske gör korsord eller något som är kul och motiverar.

Han är väldigt ointresserad och jag känner att jag inte kan göra mer, jag känner att jag gör så mycket jag kan. Jag kan ju inte bli för tjugig och jag känner att jag redan är det. Jag förklarar att det är viktigt och att han måste försöka.

Sjukdom kan var ett annan skäl till att barnen fick extra hemarbete.

Fröken hade skrivit ner åtta grejer alltså allt som barnen förväntas göra under veckan och alla böcker fick vi med oss hem. Då säger sonen hur ska jag orka och jag måste för annars vågar jag inte gå till skolan. Så vi var faktiskt hemma en dag extra fast han var frisk och gjorde det han skulle ha gjort.

Föräldrar var också tveksamma till om det fanns tillräckligt med resurser i skolan. Detta påverkade föräldrarnas engagemang.

Det behövs ökade resurser på skoltid i klassen, merarbetet görs hemma.

Hon är ensam i klassen. Jag vill se om han förstår för fröken kanske inte hinner med.

Andra skäl till att föräldrarna medverkade var att de ville visa sitt intresse, för att barnet skulle ha lättare att koncentrera sig samt ha kontroll över barnets prestationer.

Därför att jag vill. Jag hjälper honom inte direkt men är det matte så rättar jag och är det högläsning så lyssnar jag. Jag vill att han ska ha gjort läxorna ordentligt.

Det är väl för att puscha på bitar han inte tycker är så roliga som att skriva fritt t ex men annars tittar jag på vad det är. Om han klarar sig så vill han göra det själv.

Barnets ansvar. Det förekom också föräldrar som ansåg att det lades för stort ansvar på barnen.

Det är väl bra att de ska lära sig att veckoplanera men det måste ju finnas en vuxen hand vid också.

Vissa barn klarar sin planering och kommer ihåg sina läxor. Andra gör det inte. Det fanns föräldrar som uttryckte att deras barn var utlämnade till sin egen förmåga och saknade stöd från läraren. Detta kändes otillfredställande för föräldern då denne kände sig maktlös. För vad kan en förälder göra i sin frånvaro?

Barnen ska lära sig att hålla reda på läxorna själva och hon har glömt läxorna ofta. Senast häromdagen ringde hon och var jätteledsen för att hon hade glömt en läxa och sedan skulle de ha någon liten föreläsning i grupp inför klassen och hon bara stod där och skämdes och grät och mädde jättedåligt.

Vissa barn behövde påminnelse om vilka böcker som skulle stoppas ner i väskan för att läxorna skulle kunna bli gjorda.

Förväntar sig skolan delat ansvar? Förväntar sig läraren att föräldrarna ska hjälpa barnen med läxorna eller är det något som de själva har tagit på sig? Vid intervjun framkom att majoriteten av föräldrarna hade den uppfattningen att skolan förväntade sig att föräldrarna skulle hjälpa sina barn med läxorna. Detta var mer eller mindre uttalat från lärarens sida.

Läraren har sagt att vi måste hjälpa barnen med läxorna att det inte bara kan ligga på läraren.

Definitivt, jag vet att de har frågat om det. De frågar alla föräldrar: Hur gör ni?

Det fanns lärare som uttalade hur och vad föräldrarna kunde hjälpa barnen med läxorna. Både skriftligt och muntligt.

Läraren skriver alltid lite grann till föräldrarna hur vi kan jobba med barnen med läxorna och vad man bör tänka på.

Föräldrar trodde också att det fanns andra skäl förutom att barnen ska lära sig att föräldrar ska medverka i läxläsningen.

Skolan vill att man ska hjälpa till med upprepningen det de gått igenom det är väl för att få inblick kan jag tänka mig också. Vi ska vara delaktiga är nog tanken.

Vanligt var att föräldrarna kände att det förväntades från skolans sida att de skulle vara delaktiga i sitt barns utbildning. Flera föräldrar ansåg dock att det fanns en gräns för hur långt föräldraansvaret och engagemanget kunde gå.

Jag ställer upp på läxorna och det ställs större krav på föräldrar idag än när jag gick i småskolan vi hade inga läxor på det här sättet. Det är OK och det är viktigt. Men det pedagogiska arbetet tycker jag är skolan sak.

Det fanns även lärare som satte gränser för föräldrarnas medverkan.

Hon tycker att vi ska titta på barnens läxor och hjälpa men inte rätta.
Fröken tar ansvar för utbildningen och klarar det.

Det fanns också föräldrar som tyckte att de lades för stort ansvar på hemmen och önskade att skolarbetet kunde skötas under kontorstid (på fritids). Skälet var att barnen är små och oftast trötta på kvällarna när läxorna ska göras.

Jag tror inte att jag är ensam om att leva ett sånt här liv som innebär att jag kommer hem till middagen. De här små barnen kan ju inte sitta och göra läxor efter klockan sju!

Inflytande över skolan

Föräldrar har möjlighet att påverka skolan genom medverkan i skolans råd/styrelse. Resultaten visade att var femte förälder hade engagerat sig i något av skolans forum för inflytande, varit klass förälder eller medverkat i föräldraföreningen hem och skola (tabell 14).

Tabell 14. Andel föräldrar som medverkade i skolans forum för föräldrainflytande (fler alternativ möjliga) ($n = 849$)	
	%
Verksamhetsråd	0
Matråd	1
Trivselråd	1
Skolgårdsråd	1
Kulturråd	0
Sportråd	0
Förvaltningsråd	2
Skolstyrelse	1
Klassförälder eller medverkat i föräldraföreningen.	17

Endast sex procent hade medverkat i något skolans råd. De övriga kunde delas in i två grupper: de som varken var informerade eller intresserade och de som var informerade om vilka forum som fanns på skolan men passiva.

1. var eller hade varit engagerade (21%) (aktiva)
2. varken informerade eller intresserade, (33%) (ointresserade, oinformerade)
3. informerade om vilka forum som fanns på skolan men passiva, (46%) (informerade, ointresserade)

Föräldrar med utländskt härkomst skilde sig från övriga genom att färre var engagemang (12%) samt att flera (42%) var oinformerade och ointresserade av att medverka i något råd.

Vilka föräldrar engagerar sig? De föräldrar som såg sig som engagerade sig i skolan var de som hade hög tilltro till sig själva i det avseendet att de upplevde att de kunde påverka barnets utveckling, läraren och skolan.⁹⁵ Föräldrarnas tilltro till sig själva utifrån uttryckssätten attityd, kunskap och handling var högt korrelerade till varandra vilket betyder att föräldrar som hade positiva attityder till påverkan över barnet, utbildningen och skolan ansåg sig också ha god kunskap⁹⁶ samt handlingsberedskap att agera på flera arenor⁹⁷ (lärare, skolledning och politiker). Sambandet mellan föräldrars kunskap och handlingsberedskap⁹⁸ var också högt.

Som exempel kan nämnas att de föräldrar som uttryckte att de hade idéer om hur skolan skulle kunna utvecklas uttryckte att de också tar kontakt med politiker när viktiga beslut om skolan ska fattas. De talar

⁹⁵ Utgår från de 29 frågorna kring hur föräldrar upplevde att de kan påverka barnets utveckling, läraren och skolan.

⁹⁶ $r = .73, (p < .0001)$

⁹⁷ $r = .67, (p < .0001)$

⁹⁸ $r = .68, (p < .0001)$

även om för rektorn hur skolan kan förbättras och vet hur de ska få rektor att lyssna på sig. De tror också att de genom sin medverkan kan vara med och förbättra barnets skola. De anser också att de kan skaffa sig information som gör att de bättre kan hjälpa sitt barn i skolarbetet. Dessa vet också vilka rättigheter till inflytande föräldrar har och är väl insatta i läroplanen. Det är föräldrar som anser att de är en förälder som engagerar sig mycket i sitt barns skola⁹⁹.

Resultaten visade också att föräldrarnas engagemang i skolan hade samband med barnets prestationer. De aktiva föräldrarnas barn presterade något bättre vad gällde räkning, läsförmåga och ordförståelse än övriga grupper.¹⁰⁰

Det fanns inte något statistiskt säkerställt samband mellan skolans storlek och föräldrarnas engagemang. Det spelade inte heller någon roll hur många elever det fanns i skolan, om klassen var åldersblandad eller ej, vilket pedagogiskt arbetssätt som läraren hade eller hur mycket tid som eleverna ägnade åt självständigt arbete¹⁰¹. Föräldrarnas engagemang påverkades inte heller av kön eller om det i familjen fanns barn i förskoleåldern. Föräldrar som arbetade som pedagoger i förskola eller skola var inte mer eller mindre aktiva än övriga. Däremot fanns det samband med rektors ledarskap. När rektor var (enligt lärarna) mer aktiv i sitt ledarskap gav det positiva effekter för föräldrarnas engagemang i skolan¹⁰².

Föräldrarnas förklaringar. Vad hade föräldrarna för förklaringar till att de valde att vara aktiva? Det vanligaste argumentet var att de trodde att det påverkade deras barn positivt.

⁹⁹ En analys visade att svaren på frågorna samvarierade så att när en förälder instämde i hög grad var sannolikheten hög för att föräldern även instämde i de övriga påståendena Cronbachs alpha coefficient =.77

¹⁰⁰ Aktiva $M = 3.7$, informerade ointresserade $M = 3.5$, ointresserade och oinformerade $M = 3.4$. $F(3/433) = 4.18$, ($p < .006$)

¹⁰¹ Se FoU-rapport 1999:10 om grupp och individriktat arbetssätt.

Det känns naturligt. Man vill ju att det ska gå bra för ens barn hela vägen och om vi engagerar oss i skolan gagnar det våra barn.

Det undrar jag själv varför jag alltid tar huvudansvaret, styrelsemedlem i hem och skola och lagledare i fotboll. Det är mitt eget fel. Jag gör det för mitt barn skull. Jag skulle inte ställa upp om mitt barn inte var med.

Andra försökte förklara det med att det har med personlighetstypen att göra.

Därför att jag blev kallad och då vill jag ställa upp.

Det finns en klick som alltid ställer upp och en klick som aldrig ställer upp. Varför man gör det eller ej beror nog på att man är den man är förmodligen. Det är viktigt!

Andra gick med för att få insyn men blev kvar.

Jag har engagerat mig för jag tycker att det är roligt, det är ett sätt att få insyn. Jag har gjort det förut och fått mersmak. Det är också roligt att göra något för andra.

Några anmälde sitt intresse för de insåg att det var ett bra sätt att få information på.

Jag går med för att det finns mycket förändringar i skolan som jag skulle vilja ha koll på.

Jag tror att det är bra att vara med några år och nu känner jag att jag har någorlunda koll på hur jag tror att skolan fungerar och det känns viktigt. Förr var det ett sätt att få information.

Engagemanget skiftade också mellan olika uppgifter.

¹⁰² $r = .28, (p < .05)$

Jag var med i hem och skolas styrelse. Jag engagerar mig fortfarande men är inte med i styrelsen. Nu engagerar jag mig i fotbollen och är hellre lagledare där.

Varför väljer föräldrar att vara passiva? På en öppen fråga i enkäten 1997/98 besvarade föräldrarna varför de ej medverkade i något av skolans råd. Det främsta argumentet var tid (tabell 15).

Tabell 15. Motiv till att föräldrar ej vill medverka i skolans råd ($n = 211$)	
	%
Tid	53
Prioriterar andra saker	13
Saknar kompetens/andra talar bättre	12
Dåliga erfarenheter/känner ej möjlighet att påverka	5
Har varit delaktig i flera år - andra får ta över	5
Annat t ex; skolan fungerar bra	12

Vid intervjun framkom liknande svar. Tiden var det främsta argumentet.

Det är en sån vansinnig myt att vi ska klara allting mellan trettio och fyrtio år. Man ska få barn, yrke och så ska man ha familjeliv och socialt liv och så ska man helst ha ett äktenskap som håller. Det är en fullständigt orimlig ekvation. Jag har inga föräldrar vid liv och jag har ingen i stan som kan hjälpa mig heller och det spelar ju också roll.

Förutom tid fanns det lärare och politiker som på grund av sina åtaganden var kritiska till att medverka som representanter.

Dels har jag tillräckligt i jobbet (lärare) och det är nog bra om det är de med annan yrkesbakgrund som är med och påverkar. Det är nog med pedagoger.

Vanligt var att föräldrar påtalade att de var rädda om sin fritid och ville använda den tiden till annat än att gå på möten, till exempel träffa sina barn. Några hade medverkat i råden och tyckte att det räckte. Andra hade dåliga erfarenheter och avstod därför. De fanns också de som hade svårt att gå hemifrån på grund av sjukdom eller saknade barnvakt åt sina barn. En vanlig synpunkt var att det inte fanns någon anledning att engagera sig så länge skolan fungerade tillfredsställande.

Föräldrarna påtalade också vikten av kompetens hos de föräldrar som ska företräda andra föräldrar. Det fanns de som tyckte att de saknade den kompetens som de ansåg krävdes. Styrelseformen avskräckte därför några och tilltalade andra. Yrkeslivets erfarenheter påverkade inställningen till viss del.

Hur ser föräldrar på medverkan i råden? Är det något de borde göra och därför får dåligt samvete om de inte gör det? Vid intervjun svarade en av tio föräldrar att de såg medverkan i råden som något de borde engagera sig i. Men frågan är vad som skulle få de föräldrar som inte engagerade sig att medverka i dessa råd¹⁰³? Tid var en bristvara för föräldrar¹⁰⁴. Mer tid skulle påverka deras engagemang i råden trodde vissa (tabell 16). Det fanns föräldrar som hävdade att återinförandet av kontaktdagar skulle bidra till att lösa det problemet. Vanligt var att föräldrar var positiva till att ställa upp om det behövdes.

Jag skulle gå med om det var några viktiga frågor där det krävdes att vi var flera stycken som delade på bördan så att vi hjälptes åt.

Eller om det behövdes för deras barns skull. Det talar för att så länge allt fungerar finns det ingen anledning att medverka. Föräldrar svarade också att de skulle medverka om det var frågor som intresserade dem.

¹⁰³ Frågan besvarades som en öppen fråga i enkäten 1997/98.

¹⁰⁴ Enligt statistiska centralbyrån (AMPAK 1996) arbetade 73.5% av kvinnorna i Stockholm som hade barn som var 8 år. 47% arbetade mer än 35 timmar, 24% mellan 20-34 timmar och 3% mellan 1-19 timmar.

Diskussionerna i råden uppfattades inte alltid som engagerande och det var inte ovanligt att föräldrar önskade ökat inflytande och större möjlighet till påverkan för att tänka sig att vara med. De fanns också de som skulle kunna tänka sig att medverka om de blev tillfrågade. De visar att det fanns föräldrar som inte anmälde sig spontant men som säger att de skulle medverka om de blev tillfrågade.

Tabell 16. Vad skulle få föräldrar att medverka i dessa råd? ($n = 330$)

	%
Tid	24
Om det uppstår problem	15
Om det finns möjlighet till påverkan/ beslutande forum	13
Om det krävs för barnets skull	8
Om föräldern blir tillfrågad	6
Inget	6
Om frågan engagerar föräldern	6
Vet ej	5
Annat ¹⁰⁵	17

Föräldrars agerande beroende på tidigare erfarenheter av barnomsorg? Föräldrars tidigare erfarenheter från barnomsorgen påverkade föräldrars engagemang i skolan. Det är intressant att notera att föräldrar med erfarenhet av föräldrainsflytande från föräldrakooperativa förskolor valde att vara minst aktiva i skolans råd, föräldraförening eller som klassförälder. Endast 14% hade deltagit¹⁰⁶. Föräldrar med

¹⁰⁵ T ex om inte mötestiden kolliderar med arbetet, mer information, om skolan tror att föräldern kan bidra

¹⁰⁶ Det ska dock noteras att samtliga föräldrar med erfarenhet från föräldrakooperativa förskolor från NYBO-projektet inte ingår i denna studie. I NYBO-undersökningen deltog 56 barn från föräldrakooperativa förskolor. Av dessa följdes

erfarenhet av kommunal förskola valde också att vara passiva. Den grupp som hade den största andelen aktiva föräldrar återfanns bland föräldrar som valt en annan omsorgsform än förskola till sitt barn (till exempel familjedaghem, tabell 17). Föräldrar med erfarenhet från aktiebolagsdrivna förskolor hade också en större andel aktiva föräldrar än de som hade erfarenhet av kommunal eller föräldrakooperativ förskola¹⁰⁷. Det talar för att ju mer engagemang föräldrar hade i förskolan ju mindre har de i skolan. Oavsett om föräldrarna medverkade i förvaltningsråd eller ej, uttryckte knappt hälften att de uppfattade sig som en förälder som engagerade sig i sitt barns skola¹⁰⁸.

Tabell 17. Föräldrars medverkan i skolans råd utifrån tidigare erfarenheter av barnomsorg.¹⁰⁹ Redovisning utifrån varje grupp.

	Förskolealternativ			
	KF* (n=526)	FK (n=66)	AB (n=63)	annat (n=57)
aktiva	18	14	27	42
informerade, ointresserade	34	29	25	23
oinformerade, ointresserade	46	58	48	35

* KF= kommunal förskola. FK= föräldrakooperativ förskola. AB= Förskola driven i aktiebolagsform. Annat= familjedaghem, barnflicka mm.

Föräldrakooperativens föräldrars kommentarer. Även om föräldrakooperativens föräldrar som grupp var minst aktiva fanns det föräldrar engagerade sig.

37 barn upp. 36 barn började i en kommunal skola och endast ett barn valde en föräldrakooperativ skola. Det barnet fortsatte i den kooperativa förskola/skola som det redan gick i. Vad de övriga 19 barnen valde för huvudmannaskap är okänt.

¹⁰⁷ Resultaten från Ståhle (1995) visade att aktiebolagsdrivna förskolor hade högre servicegrad till föräldrarna än de kommunala och föräldrakooperativa förskolorna. Vilket betyder att föräldrarna medverkade mindre i aktiebolagen.

¹⁰⁸ helt sant = 11%, oftast sant = 30%, tveksam = 35%, oftast inte sant = 19% inte alls sant = 5%., (n =449)

¹⁰⁹ $\chi^2(6) = 23.96 (p < .001)$

Det var ju rätt typiskt att det var två andra föräldrar från gamla styrelsen som blev ordförande respektive någon annan funktion i styrelsen i skolan.

Andra valde att hålla sig passiva.

Nu kommer vi in på något som handlar om fördomar. Jag har lite svårt att alliera mig med en del av de andra föräldrarna värderingsmässigt. Det finns så många konstiga föräldrar i mitt område. Jag känner mig inte representativ på något sätt. Det var lättare i förskolan därför att det var alla barnen som var födda 1988 som inte fick någon dagisplats som var den grupp som allt utgick ifrån. Det var de personerna som valde att jobba tillsammans.

Vad är det för skillnad mellan inflytande i skolan i jämförelse med förskolan?

På dagis när man hade totalansvar var det en helt annan sak. Vi var missnöjd med en personal. Man bytte och det blev bättre. Den situationen kan inte uppstå i skolan. Vad som är positivt i föräldrakooperativet är om man vill göra något bestämmer man det och sedan gör man det.

Hur upplevde föräldrar som tidigare varit engagerad i föräldrakooperativa förskolor att vara en förälder med mindre inflytande?

Det känns rätt skönt för det är ju också en hel del arbetsinsatser, men vi skojade om det ibland när det var lite taffligt i klass ett och två och det blev som vi trodde. Vi undrade då om skulle behöva köra en föräldrakooperativ skola också eftersom vi var många som hade haft barn i föräldrakooperativ förskola så det var nära att vi startade en.

Vanlig kommentar var att det var skönt att slippa städningen de hade i förskolan.

Sammanfattning

Det tredje frågeområdet behandlade föräldrars handlande i relation till skolan. Frågorna rörde främst hur föräldrar valde skola, om de engagerar sig i sina barns skolarbete, hur de agerade i relation till lärare/skolledning samt vad som påverkade föräldrars engagemang i skolans råd/styrelser?

Vid val av skola prioriterade föräldrarna främst närheten till hemmet. Motiveringen var att de önskade att barnen själva skulle kunna gå mellan hem, skola och kamrater om inte trafiken var ett hinder. Eftersom föräldrarna främst prioriterade närområdet var valen begränsade. De hänvisades oftast till områdets kommunala skola. Endast 6% av föräldrarna hade inte fått sitt förstahandsval vid val av skola.

Engagemang i barnet. Föräldrarna engagerade sig i sina barn skolarbete vilket visade sig i att samtliga föräldrar sade sig medverka i barnets läxläsning. Omfattningen berodde främst på hur mycket stöd barnet behövde. Föräldrar till barn som behövde hjälp ansåg att det lades för stort ansvar på barnen och föräldrarna. Om barnet inte hann eller kunde utföra veckans uppgifter i skolan skickades arbetsuppgifterna hem och blev då föräldrarnas problem. Det uppskattades inte alltid av föräldrarna. De efterlyste därför mer stöd åt barnet i skolan. Föräldrarna var oftast av den uppfattningen att de trodde att skolan förväntade sig att föräldrarna skulle hjälpa barnen med läxorna. Föräldrarnas beteende tydde på att de i handling stödde sina barn så att barnet skulle kunna leva upp till skolans förväntningar.

Framför önskemål. Knappt hälften av föräldrarna hade framfört önskemål till läraren. Det som främst förklarade om föräldrarna framfört önskemål till läraren var uppfattningen om deras barns situation i skolan (tabell 18). Föräldrarna framförde önskemål till läraren:

- när de uppfattade att undervisningen var dålig (53%) än när tyckte att den var bra (36%)

- när de menade att läraren gett dem sämre information om hur barnet utvecklades ($M = 4,15$) än de som inte framfört önskemål ($M = 4,39$)
- när deras barn var svagpresterande i räkning¹¹⁰ enligt test (51%) än när de presterade normalt (36%)
- när de upplevde att deras barn hade dåliga kamratkontakter i skolan (53%) än när de inte gjorde det (36%)
- när de i högre utsträckning ansåg att de visste vad deras barn behövde¹¹¹ (45%) än när de inte gjorde det (32%)
- när de ville påverka sitt barns situation (38%) än när de inte gjorde det (23%)

Föräldrar som inte hade framfört några önskemål motiverade det med att de tyckte att deras barn fungerade bra i skolan, barnet var nöjd och att det därför inte behövdes.

Engagemanget i skolan var lågt. Endast var femte förälder hade medverkat i något av skolans råd, varit klassförälder eller medverkat i föräldraföreningen. Sex procent hade medverkat i något råd. Föräldrarnas egna förklaringar till att de medverkat var att de trodde att deras engagemang skulle påverka deras barn positivt samt att de fick information. Föräldrarnas förklaringar till att de inte hade medverkat var främst brist på tid. Analyserna visade att föräldrarna oftare var eller hade varit föräldrarepresentant i skolan:

- när de inte hade invandrarbakgrund (21%) än när de hade invandrarbakgrund (11%)
- när deras barn hade haft familjedaghem eller barnflicka under förskoleåren (43%) än när det gått i en vinstdriven förskola (27%), en föräldrakooperativ förskola (19%) eller en kommunal förskola (12%)

¹¹⁰ De 16% av 1111 eleverna som presterade sämst. Elevernas räkneförmåga undersöktes med hjälp av deltesten (numerisk räkning) i den nationella utvärderingen för årskurs 2. (Ljung & Petterson, 1990)

¹¹¹ Avser ett genomsnittligt värde på frågorna om ... med minst 4.0

- när de ville påverka skolan (34%) än när de inte ville det (21%)
- när deras handlingsberedskap var hög (37%) än när den inte var det (24%)

Tabell 18. Statistiskt säkerställda skillnader för att förklara föräldrars engagemang i skolans inre arbete

		Framfört önskemål	Är/varit föräldrarepresentant
Elevkännetecknen (objektivt) ¹¹²	Svag i räkning	$\chi^2(1) = 7,20^b$	$\chi^2(1) = 0,41$
	Svag i läsning	$\chi^2(1) = 0,97$	$\chi^2(1) = 0,63$
	Socialt bortvald	$\chi^2(1) = 1,40$	$\chi^2(1) = 0,58$
	Dålig självbild	$\chi^2(1) = 2,02$	$\chi^2(1) = 0,14$
	Dålig skolanpassning	$\chi^2(1) = 0,29$	$\chi^2(1) = 0,16$
Elev subj ¹¹³	Dålig undervisning	$F(1,850) = 30,73^d$	$F(1,850) = 0,48$
	Dåliga kamratkontakter	$F(1,850) = 8,82^b$	$F(1,850) = 0,34$
Föräldrars upplevelser	Föräldrar välkomna till lektion	$F(1,850) = 0,47$	$F(1,850) = 0,20$
	Föräldrar välinformerade av lärare	$F(1,850) = 12,80^c$	$F(1,850) = 0,01$
	Föräldrar kan tala med lärare om oklarheter	$F(1,850) = 1,99$	$F(1,850) = 0,12$
Bakgrund	Barnet en pojke	$\chi^2(1) = 0,87$	$\chi^2(1) = 1,26$
	Invandrarbakgrund	$\chi^2(1) = 1,71$	$\chi^2(1) = 4,85^a$
	Enföräldershushåll	$\chi^2(1) = 1,17$	$\chi^2(1) = 1,66$
	Socioekonomisk status	$\chi^2(2) = 0,23$	$\chi^2(2) = 3,07$
	Erfarenhet av barnomsorg	$\chi^2(3) = 4,32$	$\chi^2(3) = 22,81^d$
Föräldrar	Vilja till påverkan	$\chi^2(1) = 3,66$	$\chi^2(1) = 8,55^b$

¹¹² Elevkännetecknen: Objektiva mått på barnets prestationer som erhållits från barnens testresultat (jfr Sundell & Colbiörnsen, 1999)

¹¹³ Subjektiva mått på barnens skolsituation som utgår från föräldrarnas upplevelser

	Kunskap om påverkan	$\chi^2(1) = 1,55$	$\chi^2(1) = 2,25$
	Handlingar att påverka	$\chi^2(1) = 1,86$	$\chi^2(1) = 4,70^a$

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$; ^d $p < .0001$.

Kapitel 8
UTVECKLINGSSAMTAL OCH FÖRÄLDRAMÖTEN

Föräldrar ska enligt läroplanen genom olika samverkansorgan beredas möjlighet att utöva inflytande över sitt barn och barnets skola. I det här kapitlet redovisas föräldrars möjlighet till inflytande över barnet och undervisningen utifrån deras egna föreställningar och erfarenheter av mötet med lärare i utvecklingssamtal och föräldramöten.

Utvecklingssamtal

Utifrån läroplanen (Lpo 94) är det lärarens ansvar att kontinuerligt informera föräldrarna om elevens skolsituation och kunskapsutveckling, samt att informera sig om hans eller hennes personliga situation. En grundläggande kontaktform mellan hem och skola är utvecklingssamtalet där lärare, elev och förälder deltar. Syftet är att diskutera hur elevens kunskapsmässiga och sociala utveckling bäst kan stödjas. Formerna för utvecklingssamtalen fastställs inte centralt utan kan variera mellan skolor, lärare och elev.

Innehållet i samtalet. Det som främst diskuterades¹¹⁴ i utvecklingssamtalen var barnets kunskapsnivå samt skolprestationer utifrån styrka och svagheter. Därefter kom social utveckling, kamratrelationer, ordningsfrågor, barnets trivsel samt mål för barnet. Koncentrationssvårigheter och lässvårigheter diskuterades vid enstaka tillfällen. Samtliga föräldrar ansåg att utvecklingssamtalet var viktigt¹¹⁵.

¹¹⁴ Redovisades i en öppen fråga i enkäten 1996/97

¹¹⁵ 94 % av föräldrarna ansåg att det var mycket viktigt och de resterande 6% ansåg att det var viktigt att delta vid dessa samtal ($n = 868$).

Vilka deltog? Vid utvecklingssamtalet deltog oftast klasslärare, förälder och barn. Barnet var med vid 90% av samtalen¹¹⁶. Facklärare (1%), resurspersonal (2%), speciallärare (5%) eller fritidspersonal (11%) deltog sällan. Av de 23 skolorna som medverkade i undersökningen 1996/97 var det endast vid tre skolor där fritidspersonalen vanligtvis medverkade. Vid ytterligare fem skolor hade fritidspersonalen deltagit vid något enstaka tillfälle. Detta kommenterades av föräldrarna;

Skola och fritids bör samarbeta. Till exempel alltid en personal både från fritids och skola vid utvecklingssamtal. De har olika utbildning och ser olika delar av barnet.

Samtalsform. I intervjun beskrev föräldrarna sina erfarenheter av utvecklingssamtalens form. De hade olika erfarenheter. Vid vissa samtal medverkade alla deltagarna i diskussionen.

Vi diskuterade kunskapsmässig och social utveckling utifrån lärare, elev och förälders synvinkel.

Andra samtal dominerades av information från läraren.

Om barnet har lärt sig tillräckligt mycket enligt läroplanen. Om hon kan lyssna och sitta still.

Det var vanligt att läraren utgick ifrån en mall/lista där läraren hade skrivit vad som skulle avhandlas under samtalet.

Läraren hade en lista över skolans ämnen som följdes där fröken skrivit vad som sköttes bra och vad som måste förbättras.

¹¹⁶ Det kan tyckas att det är viktigt att barnet har en aktiv del i utvecklingssamtalet eftersom det är barnets kunskap och utveckling som diskuteras. Barnet måste få vara ett subjekt i sitt eget lärande och betrakta kunskapen som sin egen. "...visar pedagogisk forskning de senaste tjugo åren att individer som är engagerade och delaktiga i sina studier lär sig mer och får mer bestående kunskaper" (SOU 1997:121, s. 124)

Många föräldrar uttalade att de före samtalet fick hem ett formulär som skulle fyllas i av barnet och som sedan låg till grund för samtalet. På så sätt kunde alla parter förbereda sig på vad som skulle diskuteras.

Utifrån föräldrarnas berättelser kan utläsas att samtalen i hög grad innehöll information från läraren och gav därmed inte föräldrarna så stort utrymme för inflytande. Ett skäl till att diskussioner inte förekom var tidsbrist.

Det går alldeles för fort. Inte tid för frågor. Tiden som är avsatt tycker jag inte räcker till, det är väldigt forcerat, man hinner inte diskutera det man vill.

Lärarens uttryckssätt. Lärarens uttryckssätt påverkade samtalen. Både ordval och tydlighet.

Jag reagerade starkt på ordet tillräcklig som också barnet fick ta del av. Du är tillräcklig i matematik.

Läraren sade att det går ju så bra, men då vill man ju veta vad den kommentaren står för.

Vissa lärare var mer problemorienterade än andra och fokuserade på vad som måste förbättras. Ordet svårigheter förekom frekvent.

Under utvecklingssamtalen är det bara negativa saker som tas upp, ej det som mitt barn är bra på. Jag vill höra båda delarna.

Vem formulerar målen? Vid intervjun framkom att det vid utvecklingssamtalen vanligtvis formulerades mål för barnen. De medverkades roller varierade. Målen formulerades oftast av läraren ibland tillsammans med barnet och föräldern. Vilket innebär att knappt hälften av föräldrarna kände sig delaktiga i målformuleringen (tabell 19).

Tabell 19. Vem formulerar barnens individuella mål? Föräldrarnas uppfattning ($n = 57$)	
	%
Föräldrar, barn och lärare	34
Läroplan och/eller läraren	26
Lärare och barn	21
Föräldrar och lärare	6
Inga mål	14

Föräldrar som medverkat i målformuleringen tillsammans med barnet och läraren hade positiva synpunkter. De uttryckte att de kände att hem och skola hade gemensamma mål som kunde stödjas och följas.

Jag tyckte att det var jätteskönt att vi tre hade kommit överens då kan jag säga till sonen att du var ju med själv, vi har ju kommit överens. Det är inte bara läraren som sagt det utan vi har ju kommit överens alla tre.

Det förekom också att mål sattes upp av förälder och lärare utan barnets deltagande. Detta berodde främst på barnets eller de vuxnas inställning till barnets medverkan.

Andra föräldrar kände att detta var en sak mellan läraren och barnet. Föräldrarnas roll var att vara åhörare.

Fröken har alltid ett samtal med barnen innan föräldern träffar fröken och barnen. Fröken går igenom med barnet hur barnet uppfattar hur det fungerar i skolan, med läxor och timmar, vad barnet tycker sig vara bra på. Det mesta är bestämt innan jag kommer med i bilden.

Andra ansåg att föräldrar inte kunde vara delaktiga i målbeskrivningen. Dessa ansåg att det var läraren och/eller läroplanen som bestämde målen. Det förekom också utvecklingssamtal utan måldiskussioner.

Det var fröken som bestämde. Vi pratade om ämnena men inga mål sattes upp på något sätt.

Några ansåg att mål främst formulerades för barn som hade problem av något slag. De fanns därför de som efterlyste mål för att utmana de duktiga.

Handlingsplan. I samband med målformuleringarna skrevs oftast en handlingsplan. Det fanns också föräldrar som saknade en tydlig handlingsplan och uppföljning.

Min man tyckte att vi skulle göra en handlingsplan för en månad framåt och efter den månaden skulle planen utvärderas och sedan skulle det sättas upp nya mål men det har runnit ut i sanden. Han ville ha överblick och se att något blev gjort.

Handlingsplanen kunde utformas formellt i form av ett kontrakt, vilket uppfattas med misstänksamhet av en del föräldrar. Det innebar att en del av ansvaret lades över på föräldrarna utan att ansvarsfrågan hade diskuterats.

Jag är lite tveksam till att skriva kontrakt på att man skulle jobba extra för då är man verkligen indragen. Det är uppenbarligen något nytt de har fått för sig.

Andra lärare ställde inte lika tydliga krav på föräldrarnas delaktighet i genomförandet.

Det är inga krav att jobba hemma men det ligger på mig att ta tag och hjälpa till.

Handlingsplanen kunde innehålla en tydlig arbetsfördelning mellan föräldrar och lärare, till exempel vad föräldrar kan hjälpa sina barn med hemma.

Sonen var inte ett dugg intresserad av att läsa, han kunde inte förstå att han behövde göra det överhuvudtaget. När vi träffades på våren höll han på att halka efter och då satte vi upp målet att han skulle läsa 15 minuter varje dag under sommarlovet.

Olika föräldraktiker. De flesta föräldrarna (87%) ansåg att de kunde samarbeta med läraren vad gällde beslut om vad deras barn behövde¹¹⁷. Men vad händer om inte förälder och lärare är överens? Vid intervjun svarade hälften av föräldrarna att det aldrig hade hänt. De övriga svarade att de hade olika förhållningssätt mot läraren beroende på vad saken gällde. De försökte resonera sig fram till en lösning, ställa krav eller anpassa sig. Var det verkligen viktigt så stod de på sig med risk för en konflikt i andra fall kunde de ge vika. Var fjärde förälder sade vid intervjun att de i stort sett alltid anpassade sig till skolan för att undvika bråk.

Att en del föräldrar ställde upp på lärarens villkor handlade främst om att de inte ville att de vuxnas relation skulle påverka barnet negativt. Ett annat skäl var att de ville ge läraren intrycket av att vara en engagerad förälder. Att då gå samman med andra föräldrar och gemensamt framföra synpunkter var ett sätt att skydda sitt barn på.

Föräldramöten

Skolan kallar till föräldramöten i syfte att informera och diskutera gemensamma frågor samt för att föräldrarna ska få träffas. Skolan försöker också inspirera föräldrarna att ordna olika sammankomster för att främja sammanhållningen i klassen. Vanligt är att det varje år väljs klassföräldrar som har till uppgift att organisera dessa sammankomster.

¹¹⁷ Helt sant = 52%, oftast sant = 35%, tveksam = 10%, oftast inte sant = 3%, inte alls sant = 1%

De flesta föräldrarna (95%) ansåg att det var viktigt att medverka vid föräldramöten¹¹⁸. Vid intervjun svarade samtliga föräldrar att de hade som ambition att gå på föräldramötena. Främsta skälet till att föräldrarna deltog var att de uppfattade dessa som obligatoriska och fick därför dåligt samvete om de missade ett föräldramöte. De förekom dock att uppslutning var dålig i vissa klasser. De föräldrar som kom uttryckte en viss besvikelse över detta.

Det fanns också de som inte tyckte att mötena var givande, men som ändå ansåg att det var viktigt att familjen var representerad.

Min man får gå för jag orkar inte gå på fler.

Vad förväntade sig föräldrarna av föräldramötet? Vid intervjun framkom att de flesta förväntade sig att få viktig information, främst kring undervisningen och klimatet i klassen. De förväntade sig också att få träffa och lära känna de andra föräldrarna i klassen. Detta uppfattades som speciellt viktigt av nyinflyttade och när barnet byter stadium.

Jag går dit för att få information, så tycker jag att det är trevligt att träffa de andra föräldrarna. Det är det jag förväntar mig och vad jag får.

Det är viktigt att träffa andra föräldrar för trots allt tror jag att vi bildar ett skyddsnät åt våra barn och det blir ännu viktigare när de blir äldre.

Andra går men har inga direkta förväntningar.

Inte mycket egentligen. Jag kan inte påstå att det är speciellt givande. Det kan vara allmän information om vad de ska göra, utflykter, läsa om någon, forska mm. Men jag går för jag tycker att det är en trevlig grej och jag skulle sakna om jag inte gick.

¹¹⁸ Mycket viktiga (56%), viktiga (39%)

Traditionella möten. Vid intervjun beskrev föräldrarna föräldramötenas uppläggning och innehåll. Utifrån föräldrarnas perspektiv uppfattades föräldramötena som traditionella. ”Har man gått på ett har man gått på alla” var en vanlig kommentar. Mötena styrdes av läraren som bjöd in och skrev dagordningen. Mötena hölls oftast i helgrupp med läraren som föredragshållare. På dagordningen fanns en övrig punkt om föräldrarna ville ta upp något.

Det är mycket traditionellt. Vi får information och väljer klassföräldrar. Man är så van vid att det ska vara så här. Skulle någon göra något annat skulle man bli ganska ställd men det vore kul.

Diskussioner var svåra att genomföra beroende på mötets organisation.

Det är mest information. Det cirka 35 föräldrar som kommer så det går inte att diskutera så mycket.

De flesta människor föredrar att vara tysta och många frågar fröken efteråt

De fanns också de som gärna uttalade sig i en större grupp.

Ibland tycker jag att det är jobbigt när folk ska vassa till sig. Det finns så många högutbildade verbala så det kan ju inte vara så lätt att vara lärare. Blir det så att någon förälder hetsar upp sig blir det tufft tycker jag.

Det fanns också andra skäl till att föräldrar inte ville framföra sina synpunkter på föräldramötena. Några uppfattade det som att man ska säga rätt saker för att få uttala sig. Andra sade att lärarna uppmanar föräldrarna att ställa frågor men att det uppfattades som retorik. Flera föräldrar sade att mötena innehöll information men trodde att diskussionerna skulle komma igång om det hände något som upprörde föräldrarna.

Vid intervjun framkom att det fanns några lärare som planerade föräldramötet annorlunda för att få igång och underlätta diskussioner. Det gjordes bland annat när problem förekom i klassen. Föräldrarna uppfattade det som att lärarna önskade samverka med föräldragruppen för att de tillsammans skulle lösa problem samt diskutera metoder och mål.

Det blir mycket diskussioner eftersom det är en problemklass. Vi jobbar i grupper och försöker tala ihop oss. Bra diskussioner, lite pladder.

I våras pratade vi om pratigheten i klassen och tillsammans gjorde vi upp en strategi, en plan på vad vi skulle kunna göra. Vi diskuterade i grupper, sedan strålade klassen samman och diskuterade vad man skulle göra. I stället för att skriva kontrakt diskuterade man vad som skulle göras och alla skulle försöka jobba på det.

Det fanns endast ett exempel där läraren organiserade föräldramötet på ett annorlunda sätt utan att problem förekom. Läraren hade inte en färdig planering utan skapade tillsammans med föräldrarna innehållet i mötet och kommande sammankomster. Den läraren organiserade mötet för att möjliggöra föräldrainflytande.

Det senaste mötet var bra. Hon hade ingenting direkt klart, utan en idé om hur vi skulle göra. Hon hade hört av en kollega som hade prövat i sin skola hur man kunde få föräldrar mer delaktiga och lära känna varandra. Vi talade en hel del om hur vi skulle kunna tänka oss att göra, hur mycket tid man hade och vad som var bra och realistiskt. Vi pratade i olika grupper och det slutade med att vi planerade fram olika saker och aktiviteter som vi ville göra tillsammans.

Nätverk mellan Föräldrar. Ett av skälen till att föräldrarna medverkade vid föräldramötena¹¹⁹ var att ville träffa och lära känna de andra föräldrarna i klassen. Vid intervjun sade drygt hälften av föräldrarna att föräldrarna i klassen skapade nätverk kring barnen. De uttryckte en förhoppning kring att nätverket skulle ha betydelse för föräldrar och barn senare när barnen blir äldre.

Vid intervjun framkom att majoriteten av föräldrar ansåg att de kände många föräldrar i klassen. Detta berodde delvis på hur klassen fungerade. Problem i klassen var en vanlig orsak till att föräldrarna lärde känna varandra.

Jag känner många föräldrar i klassen för det har hänt ganska mycket. Mycket problem och mycket möten och då lär man känna varandra. Det är viktigt att gå dit om det är konstruktivt och inte massa tjafs.

Vanligast var att föräldrarna lärt känna några av de andra föräldrarna redan i förskolan. Föräldrarna beskrev att de träffades på fler ställen än vid skolans möten, till exempel i mataffären eller vid barnens fritidsaktiviteter. En förälder som hade en dotter uttryckte att det var påtagligt att föräldrar med söner kände varandra bättre än föräldrar med döttrar. Hon förklarade detta med att pojkarna i klassen hade fler lagidrotter än flickorna. Flera av pojkarna spelade både fotboll och/eller ishockey i samma lag klasskamraterna.

Hälften av föräldrarna hade någon eller några andra föräldrar i klassen som de lärt känna genom förskolan eller skolan och som de betraktade som sina vänner. Endast fyra föräldrar svarade vid intervjun att de inte kände någon annan förälder i klassen.

Sammanfattning

¹¹⁹ Förutom föräldramöten fanns andra sammankomster då föräldrarna träffade andra föräldrar och medverkade i skolan tillsammans med barnen till exempel vid avslutningen, luciafest, friluftsdagar och skolfest. 78% ansåg att dessa sammankomster var viktiga.

Inflytande genom utvecklingssamtal. Vid utvecklingssamtalet diskuterades vanligtvis barnets personliga mål. Resultaten visade att det förekom olika grad av inflytande för föräldrar. Var tredje förälder var av den uppfattningen att de samverkade kring barnets lärande och utveckling genom att de medverkade i diskussionen om vilka mål som skulle formuleras för barnet. Detta innebar att målen inte var uttalade före samtalet utan att de medverkande tillsammans i samtalet diskuterade vilka mål som barnet skulle sträva mot. Barnet deltog i de flesta fall i diskussionen. De övriga föräldrarna var av den uppfattningen att de inte hade så mycket att säga till om. Vissa var nöjda med det och andra ville delta mer aktivt.

Trots att fyra av fem föräldrar i stort sett var nöjda med informationen fanns faktorer som påverkade samtalet negativt. Det gällde främst den avsatta tiden som inte räckte till för diskussion samt lärarens uttrycks-sätt vad gällde tydlighet och ordval.

Föräldrarna önskade fler utvecklingssamtal samt bättre uppföljning. De var även öppna för andra mindre formella former för samtal.

Handlingsplan och kontrakt. Oftast ledde diskussionen i utvecklingssamtalet till en handlingsplan. Handlingsplanerna uttalade vad barnet behövde träna på vilket kunde leda till en arbetsfördelning mellan föräldrar och lärare. Föräldrarnas arbetsinsats var mer eller mindre tydligt uttalad. Det förekom muntliga eller skriftliga kontrakt där föräldern skulle påta sig viss uppgifter. Detta kan uppfattas som att föräldrar och lärare arbetade mot ett gemensamt mål. Dessvärre var föräldrarnas arbetsinsats inte alltid förankrad hos föräldrarna utan uppfattades som att läraren satte upp mål som föräldrarna skulle utföra i hemmet. Detta gällde främst barn som hade svårt att hinna med uppgifterna i skolan.

Inflytande genom föräldramöten. De flesta föräldrarna (95%) ansåg att det var viktigt att medverka vid föräldramöten. De förväntade sig att få viktig information, främst kring undervisningen och klimatet i klassen, samt att få träffa och lära känna de andra föräldrarna i klassen. Utifrån föräldrarnas perspektiv uppfattades föräldramötena som traditionella. Mötena styrdes av läraren som bjöd in och skrev dagordningen. Mötena hölls oftast i helgrupp med läraren som föredragshållare. På dagordningen fanns en övrig punkt om föräldrarna ville ta upp något.

Kapitel 9 **DISKUSSION**

Under flera decennier har det i statliga dokument förts fram önskemål om ett förstärkt föräldraengagemang i skolan. Trots det har forskningen visat att föräldrars inflytande under åren varit lågt (t ex Ribom, 1993; Johansson & Wahlberg Orving, 1993). Under 1990-talet har föräldrar fått möjlighet till ökat inflytande dels genom inflytande på fler områden än som tidigare varit aktuellt, dels genom den kundvalsmodell som innebär att föräldrar kan välja och byta skola. Samtidigt som kundvalsmodellen infördes startades förvaltningsråd i Stockholms grundskolor. Förvaltningsråd är ett rådgivande samverkansorgan för föräldrar och skolledning. Den officiella förhoppningen är att föräldrar ska framföra sina synpunkter i förvaltningsråd vad gäller frågor som rör skolan och i utvecklingssamtal vad gäller det egna barnet, för att genom dessa kanaler få ökat inflytande och bli mer delaktig i barnets och skolans utveckling.

Syftet med denna undersökningen var att studera hur föräldrar uppfattade sina möjligheter till inflytande över sitt barns lärande, trivsel och skolans organisation samt hur villkoren såg ut för att föräldrar skulle få ansvar, inflytande och makt.

Tre problemområden undersöktes:

(a) *Attityder*. Det första området som undersöktes var föräldrarnas syn på skolan, utbildningen och inflytande. Genom attityderna synliggjordes föräldrarnas vilja att påverka.

(b) *Kunskap*. Enligt Lpo 94/98 är förutsättningen för att föräldrar ska kunna påverka skolans verksamhet att de får information om målen för verksamheten och vad som pågår. Ett viktigt steg mot inflytande är att också informera föräldrarna om deras rättigheter, ansvar och val-

möjligheter (Arnstein, 1969). Det andra området som undersöktes handlade därför om vilken kunskap föräldrarna hade om barnets kunskapsutveckling, mål och innehåll i undervisningen samt möjligheten/rätten till inflytande.

(c) *Handling*. Det tredje området undersökte slutligen hur föräldrar ansåg att de agerade i relation till lärare och skolledning samt deras engagemang i barnet och skolan.

Resultaten från ovanstående problemområden redovisas i kapitel fem, sex och sju. Detta avslutande diskussionskapitel inleds med ett avsnitt kring resultatens tillförlitlighet därefter diskuteras följande frågor: Hur var föräldrarna engagerade i sina barns skolgång? Vilka engagerade sig och varför? Finns förutsättningar för föräldrainflytande kring barnet och skolan utifrån föräldrarnas perspektiv? Hur ser samverkan och ansvarsfördelningen ut mellan föräldrar och lärare?

Allmängiltighet och tillförlitlighet

Resultaten från undersökningen bygger på ett stort antal föräldrar med erfarenhet av olika skolklasser från olika områden i Stockholm. Bortfallet i enkäten var 21%, vilket kan anses som litet. Detta ökar resultatens generaliserbarhet. Det bör dock betonas att föräldrarnas socioekonomiska status i den här undersökningen är hög vilket delvis kan förklaras av att NYBO-barnen styrts urvalet av klasser som kom att ingå i studien. I några områden med hög socioekonomisk status var NYBO-barnen placerade i olika parallella åldershomogena klasser vilket innebär att området representeras av betydligt fler barn än vad barn i områden placerade i åldersheterogena klasser gör. Detta har till viss del påverkat den socioekonomiska statusen. Även en annan undersökning som genomfördes i Stockholm där föräldrarnas utbildningsbakgrund redovisats visade att skolföräldrarnas utbildningsbakgrund var högre i jämförelse med befolkningen i Stockholm (Kjellman

& Andersson, 1996). Detta kunde delvis förklaras av att gruppen barnfamiljer hade betydligt högre utbildningsbakgrund jämfört med den del av befolkningen som var över 55 år¹²⁰. I redovisningen slogs föräldrarnas utbildningsbakgrund ihop och den förälder som hade den högsta utbildningsbakgrunden fick representera familjen. Resultatet gav därför en högre utbildningsbakgrund än om föräldrarna redovisats separat. Sammanslagning av föräldrarnas socioekonomiska status har även gjorts i denna undersökning.

Föräldrarnas engagemang i barnet

Engagemanget i det egna barnet. Undersökningen visade att föräldrarna var engagerade i det egna barnet. Detta gällde både barnets skolgång och fritidsverksamhet. Samtliga föräldrar uppgav att de medverkade i barnens läsläsning, deltog i utvecklingssamtal samt nästan alla medverkade (97%) vid barnens fritidsaktiviteter utanför skolan. Resultaten stämmer väl överens med tidigare forskning vad gäller föräldrarnas engagemang i enskilda samtal kring barnet (Johansson & Wahlberg Orwing, 1993). Föräldrar som framfört önskemål till läraren hade önskemål angående barnets skolsituation. Föräldrar framförde också synpunkter när de i högre utsträckning ansåg att de visste vad deras barn behövde samt när de ville påverka sitt barns situation i skolan.

Förutsättningar för inflytande. Vad gällde inflytande över barnet i skolan var förutsättningarna stora. Majoriteten av föräldrarna var av den uppfattningen att de vågade och ville ha inflytande över barnets kunskapsutveckling. De hade tilltro till sin egen förmåga och de flesta var positiva till att samverka med läraren speciellt om barnet inte trivdes eller problem uppstod. Föräldrarna prioriterade tiden som behövdes för att samverka med läraren kring barnet eftersom de medverkade vid utvecklingssamtal och tyckte att föräldrar borde gå på föräldramö-

¹²⁰ Kjellman och Andersson (1996) hänvisar till USK 1996, tabell 217.

ten. Föräldramöten prioriterades dock inte lika högt som utvecklingssamtalen. Det innebär att föräldrarna främst prioriterar det individuella.

Flertalet föräldrar (83%) upplevde att de hade fått tillräcklig information om barnets lärande och undervisningen. De var dock inte lika insatta vad gällde barnets kamratrelationer och läroplanen. Majoriteten av föräldrarna tyckte också att de kunde tala med läraren om saker de undrade över och kände sig välkomna att medverka i skolan. Sammanfattningsvis kan sägas att resultaten visade att det fanns förutsättningar för inflytande över barnet i skolan. Frågan är då varför endast hälften av föräldrarna vid intervjun uttalade att de hade möjlighet att påverka barnet i skolan?

Undersökningen visade att föräldrarnas förutsättningar att utöva inflytande i utvecklingssamtal och föräldramötena främst handlade om medverkan och information vilket enligt Arnstein (1969) är de lägre graderna av inflytande. Det krävs något mer än förutsättningar för att föräldrar ska få ökat inflytande samt att organisationsformen i sig inte innebär någon garanti. Det är innehållet i samtalen mellan föräldrar och lärare som synliggör föräldrars möjlighet till inflytande. Det handlar om ett förhållningssätt som har med synen på makt att göra. Utifrån föräldrarnas utsagor om utvecklingssamtal och föräldramöten kan det tolkas som att mål oftast inte bestäms genom interaktionen mellan lärare och föräldrar utan i förväg av lärare. Föräldrarna beskrev att utvecklingssamtal och föräldramöten arrangerades i huvudsak på skolans villkor som hade makten att styra över ramar och planering. Detta resonemang har stöd i tidigare undersökningar som visat att lärarens förhållningssätt är av stor betydelse för inflytande för föräldrar (Johansson & Wahlberg Orving, 1993).

Vad gällde syftet med mötena, hade läraren makten genom planeringen över dagordningen och tiden. Undersökningens resultat visade att utvecklingssamtalen och föräldramötena oftast planerades och genomfördes traditionellt där läraren hade en dominerande och informerande

roll och föräldrarna förväntade sig att det skulle vara så. Detta är ett exempel på hur bestämda strukturer kan hålla fast föräldrar och lärare i bestämda förhållanden där strukturen bestämmer innehållet mer än omvänt. Föräldrars möjlighet att delta i planering av struktur och innehåll kan därför ses som ett betydelsefullt steg mot ökat inflytande för föräldrar. De kan då påverka mötenas syfte, organisation och innehåll samt uttala om de önskar information och/eller ökat inflytande för föräldrar. Det är medvetenheten hos de inblandade parterna som skapar möjligheter till utveckling. Ökat inflytande för föräldrar genom samverkan med lärare handlar om förändringar som kräver att de som arbetar inom ramarna för verksamheten (i detta sammanhang både skolledning, föräldrar och lärare) har viljan att förändra grunden för sin förståelse/föreställningar om vad arbetet egentligen handlar om. De måste kunna göra sig andra föreställningar. Förändringsarbete kräver att alla parter strävar i samma riktning även om inte konsensus råder. Om parterna menar allvar med förändringsprocessen vilket innebär mer än att tala om den, tar det tid att införa den. Frågan är om föräldrar och lärare/skolledare är motiverade att prioritera den tiden om inte verkliga problem uppstår. Traditionerna kring hur samverkan har organiserats i utvecklingssamtal och föräldramöten har förankring i individerna. I förvaltningsrådet är problemet motsatt. Föräldrarna hade ingen bild av vad som förväntas av dem i relationen till rådet.

Samverkan mellan föräldrar och lärare

Samverkan karaktäriseras av att föräldrar och lärare har olika kompetenser och därmed olika arbetsuppgifter inom en samverkansgrupp. Det utmärkande är att de strävar mot ett gemensamt mål. I samverkan kan det därför vara tal om arbetsdelning/kompetensfördelning vilket grundar sig på att några är mer experter än andra. Kunskapsföreträdare och vissa handlingar blir avsedda för den med kompetens på området. Kärnfrågorna handlar därför om vad *pedagogisk kompetens* och *pedagogisk kvalitet* är. Det är inte givet hur dessa begrepp definieras så det

är av betydelse att föräldrar och lärare tillsammans tolkar och definierar begreppen för att synliggöra tankar och grundvärderingar samt diskutera och tydliggöra kunskapsföreträde, arbetsdelning och ansvar.

Pedagogiska kompetens kan värderas utifrån vilken pedagogik och vilka pedagogiska frågor som samhällsutvecklingen ställer. Lärarna besitter en särskild pedagogikkompetens som efterfrågas. Men vad består den av? I denna diskussion ingår även tolkning av lärarnas metodfrihet.

Pedagogisk kvalitet kan tolkas utifrån två perspektiv. Vissa forskare anser att kvalitet är en subjektiv upplevelse medan andra anser att man kan enas om vissa kriterier som karaktäriserar god (eller dålig) kvalitet i skolan (Pramling Samuelsson & Sheridan, 1999). Det första perspektivet utgår från den uppfattningen att god kvalitet i en verksamhet skall ha förhandlats fram mellan de parter som har intressen i verksamheten det vill säga föräldrar, lärare och barn. Definitionen av kvalitet bygger därför på en ständig process mellan den pedagogiska verksamhetens olika intressenter. Kvalitet anses vidare vara ett dynamiskt begrepp förknippat med en viss situation, en viss tidsperiod och ett visst socialt och kulturellt sammanhang. Detta perspektiv lägger fokus på de demokratiska principerna om människans rättighet och möjlighet att påverka. Det andra perspektivet är ett professionellt perspektiv som utgår ifrån en generell kunskap om vad som anses vara kvalitet, vilket härstammar från samlad forskning och praxis. Denna generella kunskap om barns lärande och utveckling och den teoretiska och erfarenhetsbaserade kunskapen om vad som karaktäriserar en bra utvecklingsmiljö för barn, kan avgränsas och omformuleras till övergripande mål för verksamheten. Detta synsätt på pedagogisk kvalitet skall dock inte uppfattas som statiskt utan innebär att ny kunskap kontinuerligt tillförs och förändrar eller omprövar den kunskap som man redan har (a. a.)

Statens förhoppning med föräldrarnas delaktighet i skolan är att de kan bidra till att utveckla den lärande miljön för eleverna just för att

de är föräldrar. De har andra grunder och därmed ett annat språk för sin skolförståelse än vad lärare och skolledare har. Det är mötet mellan olika yrkesspråk och perspektiv som kan ge upphov till utveckling. Olika yrkesspråk kan också uppfattas som ett hinder som innebär att det finns risk för att begrepp tolkas och värderas på olika sätt. Det tar tid att skapa relationer och diskutera sig fram till ett gemensamt språk och nya tankesätt. I och med att föräldrar och lärare/skolledning skapar mötesplatser och tillsammans skapar nya möjligheter för samverkan blir det svårare för lärarna att styra verksamheten eftersom oförutsedda saker inträffar. Samverkan kan därmed uppfattas som ett hot eller som en möjlighet för lärare/skolledning.

Inflytande över undervisningen. Resultaten i undersökningen visade att fler föräldrarna önskade inflytande över regler och organisation än över val av lärare och arbetsmetoder. De såg sig själva som resurser som kan hjälpa till och stödja men inte ta över undervisningen. Dessa resultat stämmer väl överens med resultaten från skolverkets attitydundersökning (1997) samt från NYBO-undersökningen i förskolan (Ståhle, 1995). Även föräldrakooperativens föräldrar som var medbestämmande i många frågor i förskolan visade lågt intresse för inflytande över pedagogiken.

Föräldrarna framförde inga synpunkter på *hur* barnen skulle lära sig läsa och räkna eller vilka böcker som skulle användas. Önskemål framfördes till läraren när barnet inte trivdes, inte lärde sig tillfredsställande, när barnen fick för stort eller för litet ansvar samt när föräldrarna misstänkte problem eller oro i klassen. I dessa diskussioner kan olika värderingar mötas och maktkamp kring definitioner inträda. Vad är disciplinproblem? Vad är för stort eller för litet ansvar för eleven? Vad innebär att eleven lär sig tillfredsställande? Det är i dessa situationer som föräldrars möjlighet till inflytande visar sig. Detta talar för att inflytande över undervisningen för föräldrar främst handlar om medverkan vid definitionen av problem, arbetsfördelning samt i diskussioner om vilka mål som är önskvärda för deras barn (läroplanen anger utrymmet).

Förväntar sig skolan samverka med föräldrarna kring barnets kunskapsutveckling? De flesta föräldrarna var av den uppfattningen att lärarna förväntade sig att föräldrarna skulle hjälpa sina barn med läxor och andra hemuppgifter. Detta var dock mer eller mindre tydligt uttalat. Det fanns lärare som instruerade föräldrarna om hur och vad de skulle hjälpa barnen med. De mer outtalade signalerna uppfattades av föräldrar till barn som hade svårt att hinna med sina uppgifter under skoltid. Dessa var av den uppfattningen att det barnen inte klarade av eller hann med i skolan skickades hem och då lades ansvaret på föräldrarna. Var femte förälder ansåg att barnen inte fick tillräcklig hjälp i skolan. Det fanns därför föräldrar som tyckte att föräldraansvaret och engagemanget gick för långt. Att läxläsning och hemskickade uppgifter tog alltför många timmar av kvällar och helger. Det förekom också lärare som satte gränser för föräldrarnas medverkan. Dessa föräldrar uppfattade att läraren tog ansvar för barnens utbildning. Detta talar för att föräldrarna uppfattade att lärarna ville att de skulle medverka och ta ansvar för barnens utbildning men det i hög grad skedde på skolans villkor.

Frågan är hur stort inflytande föräldrar kan förvänta sig med tanke på att ansvaret för barnens utbildning och skolans utveckling ligger hos lärare och rektor? Var gränsen går beror bland annat på vilka krav föräldrarna ställer, hur starkt de framför dessa, lärarnas syn på föräldrar som resurs samt deras förhållningssätt och vilja att låta föräldrarna påverka verksamheten. Formuleringsarenan uttalade att det är genom diskussionen om var gränserna går mellan lärare/skolledning och föräldrarna som utgör dynamiken i utvecklingen. Resultaten från denna undersökning har visat att föräldrarna snarare försöker leva upp till skolans normer och förväntningar än att testa var gränserna går. Det visar sig genom föräldrarnas osäkerhet som tyder på otydlighet och outtalade förväntningar från lärarnas sida. Kommunikationen mellan lärare och föräldrar hade snarare formen av information från lärarens sida än diskussion mellan parterna.

Föräldrars engagemang i skolan

Föräldrars engagemang i skolan som helhet och skolfrågor i allmänhet var inte alls lika stort som engagemanget i barnet. Det tog sig bland annat i uttryck i att endast hälften av föräldrarna hade kunskap om vilka råd eller styrelser skolan hade samt att intresset för deltagande var lågt. Var femte förälder hade medverkat i något av skolans råd, föräldraförening eller som klassförälder och genom handling visat sitt engagemang. Föräldrarnas engagemang i skolan kunde inte förklaras utifrån civilstånd, socioekonomisk status eller om föräldern var en aktiv förälder som också engagerade sig som ledare i barnets fritidsaktiviteter. Skolans storlek påverkade inte heller. Rektors ledarskap påverkade dock. Skolor med aktiva rektorer hade fler engagerade föräldrar. Föräldrarnas kulturella bakgrund samt tidigare erfarenhet av barnomsorg påverkade också engagemanget. Föräldrar som var födda utomlands samt föräldrar med erfarenhet av inflytande i förskolan var underrepresenterade. Det är intressant att notera att den grupp som var minst aktiv i skolans råd, föräldraförening eller som klassrepresentant var föräldrar med erfarenhet av inflytande från förskolan det vill säga föräldrakooperativens föräldrar¹²¹. Föräldrar utan erfarenhet av förskola var den grupp som var mest engagerade i skolans råd, föräldraförening och som klassförälder. De innebär att de som hade minst erfarenhet engagerade sig mest och tvärt om. Kan det vara nyheten som får vissa att engagera sig och uttrötningseffekter som får andra att dra sig undan?

Föräldrarnas egna förklaringar till sitt engagemang var främst att de trodde att det skulle ha en positiv påverkan på barnet samt att engagemanget gav dem insyn i skolan.

¹²¹ Det bör noteras att av de 56 familjerna som medverkade i NYBO-projektet följdes 37 upp i denna undersökning. Av dessa 37 valde 36 kommunal skola och en valde föräldrakooperativ förskola/skola. Samtliga utom en hade fått en skola de valt i första hand. 27 Hade valt skolan bland annat för att den låg nära hemmet.

Små förutsättningar för föräldrainflytande genom förvaltningsråd. Forum fanns men en stor grupp föräldrar varken vågade, ville, orkade, hann eller kunde engagera sig. Vid intervjuerna framkom att föräldrarna ansåg sig leva i ett tidskompakt samhälle där det ställs orimliga krav på föräldrar. De ska hinna med barn, yrke, familjeliv och ett socialt liv. Brist på tid var därför det främsta argumentet mot ökat engagemang i skolans formella forum. Föräldrarna prioriterade barnens fritidsaktiviteter vilket visade sig genom att en stor del av föräldrarnas fritid användes till att hjälpa barnen att utöva sina aktiviteter. Dessa var i stor utsträckning beroende av föräldrarnas medverkan eftersom de flesta barnen behövde hjälp med att komma till och från aktiviteterna. Vanligt var att föräldrarna hjälptes åt med hämtning och lämning av barnen och nätverk skapades. Många aktiviteter var också beroende av föräldrarnas frivilliga ledarskap. Föräldrarnas engagemang som ledare i fritidsaktiviteterna var ofta kopplade till egna intressen. Fotbollsintresserade föräldrar blev tränare eller lagledare för barnets fotbollslag och friluftintresserade föräldrar engagerade sig i mulleverksamhet. Här kunde de förena egna intressen med umgänge med sitt barn och barnets kamrater. Detta kan jämföras med föräldrakooperativa förskolor där föräldrarna bidrog med sina kompetenser och där deras insatser behövdes (Ståhle, 1992). Föräldrarnas engagemang i fritidsaktiviteterna och i de föräldrakooperativa förskolorna var alltså kopplat till ett behov vilket kan jämföras med den kommunala skolan i Stockholm. Frågan är om föräldrar tror att de kan tillföra skolan något och om deras insatser behövs? Resultaten visade att få föräldrar hade konkreta föreställningar om vad de skulle kunna bidra med och som skulle kännas meningsfullt att utföra. De flesta föräldrar hade dock en uppfattning om att det generellt sett behövdes fler vuxna i skolan och att föräldrar skulle kunna bidra med livs- och yrkeserfarenheter.

Föräldrarnas engagemang i skolan handlade därför om prioritet och behov. Eftersom de flesta föräldrarna var nöjda med sin barns skola prioriterades inte engagemanget i skolan. Föräldrarna uttalade att nå-

gon form av hot utifrån eller kris i skolan skulle öka föräldrarnas engagemang. I det sammanhanget skulle syftet och målet vara tydligt.

Föräldrar önskar ej mer makt. Undersökningen visade att föräldrarnas förutsättningar att utöva inflytande i förvaltningsrådet främst handlade om medverkan och information vilket enligt Arnstein (1969) är de lägre graderna av inflytande. Föräldrarepresentanterna inbjöds till möten för information och diskussion där skolledningen hade beslutsrätt. En risk är att det som händer i förvaltningsrådet kan uppfattas som skendemokrati om föräldrarna besitter kompetens som inte tas tillvara eller att informationen kommer för sent så att de inte har möjlighet att påverka. Representationen kan då uppfattas som legitimering snarare än inflytande om föräldrarna inte har så mycket att säga till om.

Resultaten visade att få föräldrar var intresserad av ökad makt genom styrelser med beslutsrätt. Det främsta argumentet mot styrelser var osäkerheten kring föräldrarepresentanternas ansvar och kompetens. Föräldrarna antog att föräldrarepresentanterna i styrelser med medbestämmande får ett uppdrag som kräver erfarenhet av demokratiska principer och kunskap om hur skolan fungerar. Även föräldrar med erfarenhet av inflytande från föräldrakooperativa förskolor tyckte att kompetens var viktig och trodde att det var mer komplicerat att driva en skola jämfört med en förskola. Det kan innebära att representanterna måste utbilda sig för uppgiften om representationen ska bli något annat än sysselsättning och manipulation. Formen kan därför utestänga föräldrar med bristande kompetens och tid. Utifrån statens perspektiv sägs dock inget om att föräldrarepresentanterna bör besitta någon speciell kompetens.

Valförfarandet var också en fråga. Föräldrarna ansåg att det var svårt att välja en föräldrarepresentant som skulle vara med och påverka deras barns skola eftersom de inte kände varandra så väl. Uppdraget uppfattades som viktigt och de önskade förtroende för den representant de väljer. Putnam (1996) beskriver att i förtroendet ingår en förut-

sägelse om hur personen kommer att uppträda vilket innebär att föräldrarna måste ha kännedom om representanten ifråga. Man litar på en person för man känner hans karaktär och hur kompetent han är. Man väntar sig sedan att han väljer att genomföra uppgiften på ett tillfredsställande sätt.

Resultaten talar för att de nya förutsättningarna för föräldrainflytande genom rådgivande organ i princip inte förändrat föräldrarnas inflytande i skolan. De inbjuds av skolan att medverka men de flesta avstår. Dessa resultat stöds av Axiös (1996) och skolverkets undersökningar (1997). Frågan är om demokratin i skolan ökat genom införandet av förvaltningsråd och vems intressen som föräldrarepresentanterna företräder? Frågan är också om dessa råd ska finnas när majoriteten av föräldrarna inte visar något större intresse för dem? Ska politikerna fortsätta driva denna fråga mot väljarnas vilja?

Undersökningen visade dock att föräldrar är intresserade av att ha inflytande över sina barns skolor men inte genom representation i råd och styrelser. Föräldrarna uppfattade formen för inflytande som komplicerad. Möjligtvis skulle andra former för demokrati engagera föräldrarna mer.

LITTERATUR

- Arendt, H. (1958/1998). *Människans villkor. Vita Activa*. Diablos. Göteborg.
- Arnstein, S.R. (1969). *A ladder of citizen participation*. The American Institute of Planners, 4, 216 - 224.
- Arwedson, G. (1979). *Lärares arbete*. Rapporter från Högskolan för lärarutbildning i Stockholm 4.

- Arwedson, G. & Lundman, L. (1980). *Det är inte lärarnas fel*. Liber Utbildningsförlaget, Stockholm.
- Arwedson, G. & Lundman, L. (1984). *Skolpersonal och skolkoder. Om arbetsplatser i förändring*. Liber Utbildningsförlaget. Stockholm.
- Axiö, A. (1996). *Medbestämmande i skolan. Utvärdering av ett försök med utökad demokrati i tio Stockholmsskolor*. (FoU-rapport 1996:22) Stockholms socialtjänst.
- Berggren (1986). Socialmedicinsk Tidskrift, nummer 7-8, 1986.
- Björklid, P. (1985). *Drömmen om ELIN, Elevers medinflytande i lågstadiet*, Lärarhögskolan i Stockholm.
- Carlgren, I. (1994). *Professionalism som reflektion i lärares arbete*. Lärarförbundet.
- Carlgren, I & Lindblad, S (1992). *Lärarprofessionalism - lojalitet eller självständighet?* Didaktiska studier, 34. Didaktikum. Lärarhögskolan i Stockholm.
- Carleheden, M. (1996.) *Det andra moderna*. Om Jürgen Habermas och den samhällsteoretiska diskursen om det moderna. Diados. Göteborg.
- Carlson, H. L. & Stenmalm Sjöblom, L. (1994). *Echoes of the macro-Society: Teachers and Parents in Two Countries Speak About Early Childhood Education*. Högskolan i Växjö.
- Civildepartementet. (1995). *Plus för unga - slutsatser från lokalt utvecklingsarbete* (Slutrapport från PLUS-gruppen inom Civildepartementet). DS 1995:54
- Colnerud, G. & Granström, K. (1993). *Respekt för lärare. Om lärares professionella verktyg - yrkesspråk och yrksetik*. HLS förlag, Stockholm.
- Duit & Möller (1998). *Demokrati på prov* Stockholms Universitet
- Englund, T. (red.) (1996). *Utbildningspolitiskt systemskifte?* HLS Förlag. Stockholm.
- Evans, J.(1989). *Bias in human reasoning. Causes and consequences*. Essays in cognitive psychology. Lawrence Erlbaum Associates, publishers.

- Forsberg, E. (1992). *Elevinflytande eller vanmakt?* En rapport från SLAV-projektet. Arbetsrapporter från pedagogiska institutionen, nr 170. Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet.
- Forsberg, E. (1997). *Elevinflytandets många ansikten*. Uppsala universitet.
- Grundskoleförordning (SFS 1994:1194).
- Hagqvist, C. & Starrin, B. (1995). *Empowerment och lokala studier – vägar till kunskap och förändring i Seendet och seendets villkor*. En bok om barns och ungas välfärd. L. Dahlgren & Kenneth Hultqvist (red.) HLS förlag. Stockholm.
- Hallet, C. & Birchall, E. (1992). *Coordination and childprotection*. A review of literature. Department of sociology and social policy. HMSO, Edinburgh.
- Hem och Skola (1996). *Idéprogram för Hem och Skola-rörelsen*. Antaget vid Fullmäktigemöte i maj 1996..
- Heurlin- Norinder, M. (1999). *Tillgänglighet eller barriärer – närmiljöns utformning och barns rörelsefrihet*. Forskningsgruppen för miljöpsykologi och pedagogik, Lärarhögskolan i Stockholm
- Hirschman, A. O. (1970). *Exit, Voice and Loyalty. Responses to decline in firms, organisations and states*. Harvard university press. Cambridge, Massachusetts.
- Hultqvist, K. (1995). *En nutidshistoria om barns välfärd i Sverige*. I Dahlgren, L. & Hultqvist, K. (red.). Seendet och seendets villkor. En bok om barns och ungas välfärd. HLS förlag. Stockholm.
- Huges, M., Wikeley, F. & Nash, T. (1994). *Parents and Their Children's Schools*. Blackwell. Oxford UK & Cambridge, USA.
- Johansson, G. & Wahlberg Orving, K. (1993). *Samarbete mellan hem och skola. Erfarenheter från elevers, föräldrars och lärares arbete*. Akademisk avhandling vid Pedagogiska institutionen, Umeå universitet.
- Kjellman, A-C. & Andersson, B-E (1996). *Val av skola inför åk 7 i Stockholm åren 1994/95 och 1995/96*. Stockholms skolor. Central förvaltning, rapport 1996:5.
- Kommunallag 1991:900

- Koren, P. E., De Chillo, N. & Friesen, B (1992). *Measuring empowerment in families whose children have emotional disabilities: A brief questionnaire*. Portland State University, Portland, Oregon. *Rehabilitation psychology*. vol. 37, No. 4, s. 1992
- Korpi, W. (1985). *Handling, resurser och makt - om kausala och finala förklaringsmodeller i maktanalys*. *Sociologisk forskning* 1985:1
- Kärby, G. (1992). *Kvalitet med pedagogiskt arbete med barn*. Liber. Lund
- Lindensjö, B. och Lundgren U. P. (1986). *Politisk styrning och utbildningsreformer*. Liber. Lund.
- Ljung, B-O. & Petterson, A. (1990). *Matematiken i nationell utvärdering*. Kunskaper och färdigheter i årskurserna 2 och 5. Gotab. Stockholm.
- Lundström, U. (1995). *Förskolan också en arbetsplats*. Hur påverkar resurser och arbetsledning personal i kommunala och privata förskolor? (Fou-rapport 1995:11) Stockholms socialförvaltning FoU-byrån
- Magnusson, A. (1998). *Lärarkunskapens uttryck - en studie av lärares självförståelse och vardagspraktik*. Linköping Studies in Education and Psychology No 58. Linköping University, Department of Education and Psychology.
- Niléhn, K. (1976). *Samspelet mellan skola och hem. Former för kontakt och samarbete mellan lärare, föräldrar och elever i grundskolan*. Bonniers.
- Pettersson, O. (red.). (1987). *Maktbegreppet*. Carlssons förlag.
- Putnam. R. (1996). *Den fungerande demokratin*. Medborgarandans rötter i Italien. SNS förlag.
- Pramling Samuelsson, I. & Sheridan, S. (1999). *Lärandets grogrund* Studentlitteratur.
- Ravn, B. (1989). *Myter, magt og muligheter*, Kroghs forlag, Veile
- Ravn, B. (1995). *Samarbejde, magt og tillid - en begrebsudredning, et analysegrundlag og et forslag til samvirke* i Arnberg, P. & Ravn, B Mellan hem och skola. En fråga om makt och tillit. Liber.

- Ribom, L. (1993). *Föräldraperspektiv på skolan En analys från två håll*. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala Studies in Education 51, Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Regeringens proposition 1975/76:39. *Skolans inre arbete*.
- Regeringens proposition 1994/95:100. *Förslag till stadsbudget för budgetåret 1995/96*.
- Regeringens proposition 1995/96:157. *Lokala styrelser med föräldramajoritet inom skolan*.
- Skolverket. (1993). *Bilden av skolan 1993*. Fördjupad anslagsframställning 1994/95 – 1996/97. Skolverkets rapport nr 32. Liber distribution, Stockholm.
- Skolverket. (1993d). *Val av skola: Rapport om valfrihet inom skolpliktens ram 1992/93*, Skolverkets rapport nr 40. Liber distribution, Stockholm.
- Skolverket (1995). *Attityder till skolan*, skolbilsundersökningen 1993/94, Skolverkets rapport nummer 72, Liber distribution, Stockholm.
- Skolverket. (1997c). *Vem tror på skolan? Attityder till skolan 1997*. Skolverkets rapport nr 144. Liber distribution, Stockholm.
- Skolverket. (1998). *Samhällsekonomiska effekter av ökad valfrihet inom skolsektorn*. En välfärdsteoretisk analys. Liber distribution. Stockholm.
- Skolverket. (1998). *Attityder till skolan*. Liber distribution, Stockholm.
- Skolöverstyrelsen. (1969). *Läroplan för grundskolan (Lgr 69)*, Stockholm, Utbildningsförlaget.
- Skolöverstyrelsen. (1980). *Läroplan för grundskolan (Lgr 80)*, Stockholm, Utbildningsförlaget.
- SOU 1974:53. *Skolans arbetsmiljö*. Betänkande utgivet av utredningen om skolans inre arbete - SIA. Utbildningsdepartementet. Stockholm.
- SOU 1980: 27. *Barn och vuxna*. Barnomsorgsgruppens betänkande om föräldrautbildning. Utbildningsdepartementet. Stockholm.
- SOU 1990:44. *Demokrati och makt i Sverige*. Maktutredningens huvudrapport. Graphic Systems AB, Göteborg.

- SOU 1995:103. *Föräldrar i självföreltande skolor*. Delbetänkande av Skolkommittén. Utbildningsdepartementet
- SOU 1996:22. *Inflytande på riktigt*. Om elevers rätt till inflytande, delaktighet och ansvar. Utbildningsdepartementet.
- SOU 1996:162. *På medborgarnas villkor - en demokratisk infrastruktur*. Betänkande av demokratiutredningen.
- SOU 1997:121. *Skolfrågor, Om skola i en ny tid*. Slutbetänkande av skolkommittén. Utbildningsdepartementet.
- SOU 1997:157. *Att erövrå omvärlden*. Förslag till läroplan för förskolan. Slutbetänkande av barnomsorg- och skolkommittén. Utbildningsdepartementet.
- Statistiska Centralbyrå. (1982). *Socioekonomisk indelning*. Meddelanden i samordningsfrågor 1982:4.
- Ståhle, Y. (1992). *Föräldrar i föräldrakooperativa daghem*. C-uppsats. Lärarhögskolan i Stockholm
- Ståhle, Y. (1995). *Insyn eller medverkan? Hur huvudmannaskap påverkar föräldrarnas val av barnomsorg, trivsel och föräldråsamverkan*. (FoU-rapport 1995:6) Stockholms Socialförvaltning.
- Sundgren, G. (1992). *Är lärare professionella?* Didaktiska studier, 34. Didaktikcentrum. Lärarhögskolan i Stockholm.
- Sundell, K & Bennet, P. (1992). *Äppel päppel pirum parum*. En undersökning av föräldrarnas val av barnomsorg. Forsknings- och utvecklingsbyrå, Stockholms socialtjänst. (FoU-rapport 1992:10)
- Sundell, K. (1995). *Barnen i förskolan*. Hur påverkar resurser och pedagogik barn i kommunala och privata förskolor? Forsknings- och utvecklingsbyrå, Stockholms socialtjänst, (FoU-rapport 1995:7).
- Sundell, K. & Ståhle, Y. (1996). *På vinst och förlust*. Hur fungerar vinstdrivna förskolor? Forsknings- och utvecklingsbyrå, Stockholms socialtjänst, (FoU-rapport 1996:5).
- Sundell, K. & Colbiörnsen, M. (1999). *De bortvalda barnen*. Kamraters betydelse i grundskolans år två. Socialtjänstförvaltningen. Forsknings- och utvecklingsenheten. Stockholms stad. (FoU-rapport 1999:10).

- Utbildningsdepartementet. (1998). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet / Lpo 94*. Fritzes, Stockholm.
- Utbildningsdepartementet. (1998). *Läroplan för förskolan /Lpfö 98*. Fritzes, Stockholm.
- Utbildningsdepartementet. (DS 1995:5). "Där man inte har något inflytande finns inget personligt ansvar". En översyn av elev- och föräldrainflytandet i skolan. Fritzes. Stockholm.
- Wagenaar, T. (1977). *School Achievement Level Vis-à-Vis Community. Involvement and Support*. Ohio State University
- Wahlberg, H. J. (1984). *Improving the Productivity of American Schools*. Educational Leadership

Bilaga 1

Föräldrarna besvarade dels 29 frågor som utgår ifrån Family Empowerment scale (FES) men som omarbetats och anpassats till skolan. I bilaga 1 visas hur konceptet är uppbyggt. Siffrorna anger frågorna i enkäten.

Uttryck	Påverkan på barnet, utbildningen och läraren.	Påverkan på skolan/samhället.	
Attityd	4, 19, 27, 16, 25	1, 3, 13, 15, 29	$\alpha=.70$
Kunskap/kapacitet	7, 12, 26, 9, 21, 28	5, 11, 20, 22, 23	$\alpha=.74$
Handling	2, 14, 24, 6, 10, 17	8, 18	$\alpha=.68$
	$\alpha=.78$	$\alpha=.78$	

Bilaga 2. Vad föräldrarna var missnöjda med och ville förändra i barnets skola (<i>n</i> = 226)	
	%
Önskade mindre klasser	18
Missnöjd med undervisningen	11
önskade ökad samverkan lärare och föräldrar	11
önskade ökad samverkan skola - fritids	8
önskade bättre information	6
önskade ökat stöd till barn med behov av särskilt stöd	4
önskade mer gymnastik	4
Missnöjd med lokaler matsal, gymnastiksal	4
Missnöjd med ledningen av skolan	3
Missnöjd med schemat	3
Missnöjd med skolmaten	3
ansåg att skolan var för stor	3
önskade fler vuxna ute på rasterna	3
önskade bättre ordning i skolan	3
Missnöjd med stressen vid lunchen	2
Missnöjd med läroböckerna	2
önskade kunna påverka skolan	2
önskade större skola	2
missnöjd med läraren	1
missnöjd med utemiljön	1
önskade alla barn i klassen på samma fritids	1
önskade simundervisning i skolan	1
önskade krafttag mot mobbing	1
önskade mindre personalbyten	1

Bilaga 3. Skolans främsta fördelar (Fler svar förekommer) (n = 287)	
	%
Skolans storlek	38
nära hemmet	34
lärare	33
utomhusmiljön	13
undervisningen	11
kamratskap	10
samarbete skola - fritids	10
arbetsmiljö, lokaler	10
positiv stämning	10
ledning/rektor	6
barnet trivs	6
gott rykte	5
bra samverkan lärare - föräldrar	5
liten klass	3
arbetet med mobbing	3
skolans profil	3
stabil personalsituation	2
stabilt område	2
bra information	2
skolmaten	2
bra blandning av kulturer	1